

OULUN VANKILA Johtaja
Sauli Hautakangas PL 16,
Nahkatehtaankatu 5 90101
OULU Puhelin 010 3686 000
Telefax 010 3686 100

HE 263/2004 vp
HE 261/2004 vp
HE 262/2004 vp

lvp 13/2005/A42

EDUSKUNTA

Lakivaliokunta

ASIA **Lakivaliokunta on pyytänyt Oulun vankilan johtajan kuultavaksi hallituksen esityksistä ;**
- HE 261/2004 vp laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta,
-HE 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskevaksi lainsäädännöksi ja
-HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi, "nk. Vankeinhoitopaketti".
Lakivaliokunta on yhdistänyt vankeinhoitoesitysten käsittelyyn kolme aloitetta, jotka on lähetetty esitysten liitteenä.

Yhteiskunta, sen rakenteet ja arvot ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet voimakkaasti. Muutokset ovat synnyttäneet uutta lainsäädäntöä ja vanhaa lainsäädäntöä on täytynyt uudistaa. Liittyminen Euroopan Unioniin on aiheuttanut kansallisen lainsäädännön harmonisointia EU -normeihin yhteensopivaksi, tämä on osaltaan lisännyt lainsäädännön määrää.

Vankeinhoitoa ja rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö ei tällä hetkellä vastaa ajan vaatimuksia. Lainsäädäntö on hajanaista, vaikea lukuista ja vanhentunutta; vanhimmat säännökset vuoden 1889 RTA:sta.

1980 ja -90 -luvulla on uudistettu keskeiset täytäntöönpanoon liittyvät, rikoslaki, esitutkintalaki, poliisilaki, pakkokeinolaki, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa jne. Nämä uudistukset ovat osaltaan lisänneet painetta vankeinhoitoa ja täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksen toteuttamisesta.

Yhtenä kokonaisuudistuksen lähtökohtana on säätää vankien oikeuksista ja velvollisuuksista sekä vankien perusoikeuksien rajoituksista täsmällisesti lain tasolla perustuslain asettamien vaatimusten ja ihmisoikeussopimusten velvoitteiden mukaisesti.

Keskeinen pyrkimys on lakiteknisen selkeyden/luettavuuden lisääminen.

Tällä hetkellä vankeinhoidon ohjeistukset ovat hyvin kirjavat. Lain tasoista sääntelyä vaativat asiat on säädetty jopa asetusta alemmantasoisin ohjein ja määräyksin.

Vankien määrän lisääntyessä ja vankirakenteen muuttuessa monella tavalla vaikeammaksi hallita, kokonaisuudistus on välttämätön ja kiireellinen. Muutoksen avulla pystytään lisäämään täytäntöönpanoon vaikuttavuutta, tavoitteellisuutta ja tehokkuutta. Muutos on toteutettava suunnitellulla tavalla kokonaisuutena, johon liittyy kiinteästi vankeinhoidon rakenteita ja organisaatiota uudistava HE 261/2004 vp, vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskeva hallituksen esitys HE 262/2004 vp, sekä hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi HE 263/2004 vp.

Rakenteiden ja organisaation uudistaminen, HE 261/2004 vp.

Vankeinhoidon organisaatiota ehdotetaan uudistettavaksi siten, että se muodostuisi nykyisten 21 itsenäisen vankilan ja vankimielisairaalan sijasta viidestä aluevankilasta ja valtakunnallisesta terveydenhuoltoyksiköstä. Keskusvirastona toimisi rikosseuraamusvirasto. Aluevankila muodostuisi sijoittajayksiköstä ja vankiloista, jotka huolehtisivat maakuntajakoon perustuvasta alueensa täytäntöönpanosta. Esimerkiksi Pohjois-Suomen aluevankilan toimialue muodostuisi Keski-Pohjanmaan, Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnista. Aluevankila olisi riittävän kokoinen yksikkö toimimaan itsenäisesti omalla toimialueellaan.

Muutoksessa korostuu ajattelutapa, jossa täytäntöönpano on suunniteltu, tavoitteellinen, etenevä prosessi. Muutos merkitsee suurta muutosta käytännön työhön.

Aluevankilassa toimisi sijoittajayksikkö, jolla olisi itsenäinen toimivalta sijoittaa vangit aluevankilaan.

Täytäntöönpano koostuisi kolmesta vaiheesta:

- tulo- ja sijoitteluvaihe, jossa sijoittajayksikkö laatii vankia koskevan riski- ja tarvearvion,
 - toiminta- ja suorittamisvaihe sijoitusvankilassa, jossa rangaistuksen suorittaminen toteutettaisiin rangaistusajan suunnitelman mukaan ja
 - vapauttamisvaihe, jossa vankila yhdessä Khl:n ja esim. vangin kotikunnan viranomaisverkoston ja vangin kanssa valmistelisivat vankilasta vapauttamista ja yhteiskuntaan sopeutumista vapautumisen jälkeen.
- Toiminta edellyttäisi lähityötä vangin kanssa, mikä puolestaan lisäisi vangin tuntemusta ja hänen henkilökohtaisiin ongelmiin paneutumista.

Uudistuksen tavoite onkin siirtää resursseja vangin kanssa tehtävään lähityöhön mm hallintoa keventämällä ja toimintoja keskittämällä.

Taloushallintoa keskitetään palvelukeskukseen ja keskusvirastosta siirretään toimintaa aluevankilaan.

Aluevankilassa vankilat olisivat kooltaan, turvallisuustasoltaan ja toimintatavoiltaan erilaisia ja voisivat tarjota palveluja riski- ja tarvearvio ja rangaistusajan suunnitelma huomioiden kaikenlaisille alueen vangeille.

Valtakunnallinen ja ylipäättään vanginkuljetustarve vähentyisi. Kustannuksissa säästettäisiin ja ennen kaikkea kuljetuksen yhteydessä olevilta riskeiltä vältyttäisiin. Aluevankilassa olisi hyvin suljettuja osastoja tarkoin vartioitaville vangeille. Toimintaohjelmia, kuten päihdekuntoutusta, suuttumuksen hallintaohjelmia jne. Toisaalta erikoistumista vaativat toimintaohjelmat, kuten seksuaalirikollisille suunnattu toimintaohjelma keskitettäisiin nykyisellä tavalla valtakunnallisesti

Kokonaisvaltainen suunnittelu, tavoitteellinen toiminta ja prosessina etenevä rangaistuksen suorittaminen lisäävät toiminnan vaikuttavuutta. Pystyttäisiin paremmin kehittämään mittareita, joilla voitaisiin suorittaa seurantaa, kohdentaa paremmin toimintaa ja voimavaroja.

Muutoksella saavutettaisiin kustannussäästöjä varsinkin pidemmällä aikavälillä, kun rakenteelliset siirtymäajan muutosten tuomat kustannukset kompensoituisivat taloudellisemman ja tehokkaamman, suunnitellun toiminnan ansiosta.

Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi, HE 262/2004 vp.

Nykyiset säännökset ehdonalaisesta vapauttamisesta säilyvät lainmuutoksessa pääpiirteissään entisellään.

Vangit pääsisivät ehdonlaiseen vapauteen suorittuaan rangaistuksestaan kaksi kolmannesta tai puolet. Nuorten rikoksentehtäjäiden vapauttamisesta heidän suorittuaan kolmanneksen

tuomiostaan, luovuttaisiin. Alle 21 -vuotiaana rikoksen tehneet vapautettaisiin heidän suoritettuaan rangaistuksestaan puolet.

Pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä ehdotetaan muutettavaksi. Elinkautisvankien ja koko rangaistusta vankilassa suorittavien vankien (entinen pakkolaitosvanki) päästäminen ehdonalaiseen vapauteen tapahtuisi Helsingin hovioikeuden päätöksellä. Elinkautisvanki voitaisiin päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksestaan kaksitoista vuotta. Alle 21 -vuotiaana rikoksen tehnyt elinkautisvanki voitaisiin vapauttaa ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan suoritettuaan rangaistuksestaan kymmenen vuotta.

Koko rangaistusta vankilassa suorittava voisi päästä ehdonalaiseen vapauteen myös Helsingin hovioikeuden päätöksellä suoritettuaan rangaistuksestaan viisikuudesosaa (5/6), jos häntä ei enää olisi pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle ja vapaudelle.

Vankilaoikeus lakkautettaisiin.

Tuomioistuimien määrääsi täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta. Jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrättäisiin yhteinen vankeusrangaistus.

Ehdonalaiseen vapauteen päästettävä määrättäisiin valvontaan: -

jäännösrangaistuksen ollessa yli vuoden, tai jos

rikos on tehty alle 21 -vuotiaana tai kun

asianomainen itse sitä pyytää. Valvonnasta tehdään suunnitelma, joka on jatkumo rangaistusajan suunnitelmalle.

On tärkeää, että edellä olevat asiat säädetään täsmällisin kriteerein lain tasolle. Ennustettavuus ja tasapuolisuus paranevat. Esimerkiksi laadittaessa rangaistusajan suunnitelmaa elinkautisvangille, on tärkeä asia, että voidaan vuosien päähän suunnitella aikaväli, jolloin vapautuminen on lain mukaan mahdollista.

Todettakoon vielä, että lainmuutoksella ei puututa presidentin armahtamisoikeuteen.

Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi HE 263/2004 vp.

Käytännön työn kannalta tärkeitä asioita "vankeinhoitopaketin" tuomassa muutoksessa ovat mm seuraavat asiat.

Vankeinhoidon käytännöt yhtenäistyvät koko valtakunnassa, kun lainsäädäntö on laintasoista. Kokemus osoittaa, että käytännöt muodostuvat helposti hyvin kirjavaksi, jos jokaisessa vankilassa asioista on omat ohjeet. Vangit joutuvat eriarvoiseen asemaan ja sekä vankien, että henkilökunnan oikeusturva kärsii.

Sijoittajajaksikon toiminnan säätelyä vankien sijoittamista ja siirtoa koskevan menettelyn uudistaminen.

Rangaistusajan suunnitelman säätely, johon rangaistuksen suorittaminen kytketään. Tarkastamista ja turvaamistoimenpiteitä ja voimakeinojen käyttöä koskevan lainsäädännön uudistaminen ja täsmentäminen.

Tutkintavankeja koskevan lainsäädännön täsmentäminen heidän erityinen asemansa huomioiden kuitenkin siten, että tutkintavankeja koskevaa lainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi

vastaamaan monelta osin vankeusvankeja ja vankeuskin säännöksiä. Säädetään laintasoisesti tutkintavankien oikeuksista ja velvollisuuksista, heidän sijoittamisestaan

poliisivankilaan/vankilaan.

Uuden lain mukaan myös tutkintavangille voitaisiin määrätä kurinpitorangaistus. Kurinpitosäännökset vastaisivat vankeuslain säännöksiä muuten, mutta suoritetun ajan menettämistä tutkintavangille ei voitaisi määrätä.

Vankilaturvallisuutta koskevat säännökset, tarkastustoiminnasta, valvonnasta, voimakeinojen käytöstä ja turvaamistoimenpiteistä, olisivat pääosin samanlaiset kuin vankeuslain säännökset.

Uuden kurinpitojärjestelmän myötä tutkintavangit saisivat myös muutoksenhakuoikeuden heihin kohdistetuista päätöksistä. Muutoksenhakuoikeus vastaisi myös suurelta osin vankeuslain säännöksiä.

Yksi hyvin tärkeä kohta käytännön työn kannalta on esitutkinnan kestäessä tutkintavangeille määrättävät rajoitukset.

Tällä hetkellä säännökset ovat puutteelliset ja usein keskustellaan siitä, kenen toimivallassa rajoitusten määrääminen on ja miten vankila on velvollinen noudattamaan usein hyvinkin epämääräisiä erillään pitämisen merkintöjä ja kuinka kauan erillään pitämistä täytyy jatkaa.

Ehdotetaan, että uudet säännökset lisättäisiin pakkokeinolakiin siksi, että asiassa käyttäisi päätösvaltaa tuomioistuimien.

Rajoituksissa voitaisiin määritellä mm. tapaamista, puhelimen käytöstä ja yhteydenpidosta muiden vankien kanssa.

Käytäntö on osoittanut, että sekä tutkinta- että vankeusvangeille tärkeitä asioita ovat tapaamiset, sekä valvomaton- että valvottu tapaaminen, puhelimenkäyttöoikeus, ylipäätään yhteydenpito läheisiin ja toisiin vankeihin.

Kysymyksessä on myös perusoikeus. Aina kun tällaisia perustavaa laatua olevia oikeuksia rajoitetaan, aiheuttaa se valituksia muutoksenhakua ja kanteluita. Sen tähden on hyvin tärkeä, sekä vangin- että henkilökunnan oikeusturvan kannalta, että asiasta on riittävän täsmälliset säännökset.

Kokonaisuutena esityksessä säädetään uusi vankeuden täytäntöönpanoa koskeva vankeuslaki ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva tutkintavankeuslaki.

Uudistuksessa säädetään vankien oikeuksista ja velvollisuuksista sekä perusoikeuksien rajoituksista lain tasolla, perustuslain vaatimusten ja **ihmisoikeussäännösten** edellytysten mukaisesti.

Tavoitteena on lakitekkinen selkeys.

On hyvin tärkeä sekä vankien, että heidän kanssaan työskentelevän henkilökunnan kannalta, että molempien oikeusturva, oikeudet ja velvollisuudet ja toimivaltuudet ovat mahdollisimman selkeästi säädelty lain tasoisin normein.

Vankia kuullaan ja hänellä on muutoksenhaku- ja valitusoikeudet itseään koskevissa asioissa.

Nämä perusasiat vaikuttavat suoraan vankilan turvallisuuteen ja vankien hallittavuuteen.

Kun turvallisuusasiat ovat kunnossa, voidaan vankilassa toteuttaa tavoitteellista riski- ja tarvearvion mukaista rangaistusajan suunnitelmaa.

Voidaan kehittää vankeuden täytäntöönpanosta entistä vaikuttavampi ja suunnitelmallisempi prosessi. Prosessiajattelun kautta aluevankilassa korostuu sijoittajatoiminnan keskeisyys ja edelleen rangaistusajan suunnittelu, jonka avulla pystytään taloudellisesti lisäämään täytäntöönpanon vaikuttavuutta.

Oulussa 2 päivänä maaliskuuta 2005

Sauli Hautakangas

Johtaja

Vilppulan vankila
Johtaja fe4etkkf Kopra
(*mato*)
Eduskunta
Lakivaliokunta

HE 263/2004 vp
HE 262/2004 vp
HE 261/2004 vp

Lavp 13/2005/B47

Asiantuntijan puheenvuoro

HE 263/2004

Laista on luettavissa vankeusprosessin perusajatus; vankeuden suorittaminen perustuu vankeusajan alussa tehtävään vankeusaikaa koskevaan suunnitelmaan, jota päivitetään vankeuden eri vaiheissa.

Suunnitelma perustuu tiedonhankintaan, jossa arvioidaan vangin uusimisriskiä määrättyjen taivealueiden valossa. Esille nousseiden tarpeiden pohjalta vangin kanssa yhdessä laaditaan alustava vankeusajan suunnitelma, mikä pitää sisällään toimintoja, joiden voidaan olettaa vaikuttavan tarveaiueella uusimisriskiä alentavasti. Tämän jälkeen arvioidaan millaisen valvonnan asteen vangin turvallinen sijoittaminen edellyttää. Tämän tiedontuotannon perusteella sijoittajayksikön johtaja tekee sijoituspäätöksen, jota hän tarkistaa tarvittaessa tietojen muuttuessa.

Poikkeus tästä säännöstä esitetään tehtäessä sijoituspäätöstä ns. varmuusosastolle, minkä tekisi rikosseuraamusvirasto. Mielestäni myös nämä sijoituspäätökset pitäisi tehdä joko niissä sijoittajayksiköissä, joiden aluevankiloissa ns. varmuusosastoja on tai keskitetysti esim. yhdessä valitussa sijoittajayksikös-sä. Sijoittamispäätöshän perustuu yllämainittuun tiedontuotantoon, joka pitää olla päätöksentekijän hallussa päätöstä tehdessä. Jos päätöksenteko irrotetaan rikosseuraamusvirastossa tehtäväksi, niin onko siitä luettavissa, että siellä on jotakin tietoa, jota ei voida antaa sijoittajayksikön johtajalle. Rikosseuraamusvirastolle ei ole kuitenkaan esitetty velvoitetta laatia näille vangeille rangaistusajan suunnitelmaa eikä velvollisuutta suunnitelman toteutumisen seurannasta, vaan ne jäävät joka tapauksessa sijoittajayksikön tehtäväksi. Mielestäni olisi perustellumpaa, että sijoittajayksikön johtaja tekee päätökset. Esityksen varmuusosastolle sijoittamisesta voisi tehdä rikosseuraamusvirasto, mikäli sinne kertyy sellaista turvalli-suustietoa, joka pitäisi ottaa huomioon sijoittamispäätöstä tehtäessä. Vastuu sijoittamispäätöksestä, rangaistusajan suunnitelman tekemisestä ja sen seurannasta jäisi kuitenkin näin kokonaisuudessaan sijoit-tajayksikölle. (5 luku, 5 ja 9 §)

5 luvun 7 §:ssä mainittu varmuusosastolle sijoittamisen kesto ja perusteiden ilmoittaminen tulisi nostaa 6 kuukaudeksi, koska osastolle sijoittamisen perusteet ovat sen verran järeät, ettei oleellisia muutoksia tapahdu kolmessa kuukaudessa.

4 luvun 1 §:ssä vankilat todetaan: " Vankilat ovat suljettuja vankiloita tai avolaitoksia. Vankilat voivat olla valvonnaltaan erilaisia. " 5 luvun 1 §:ssä vankilan osastot todetaan: " Vankilassa voi olla valvonnan asteeltaan ja toiminnoltaan erilaisia osastoja."

Lakiin on kirjattu kolme eri tasoa 1. avovankilat / avo-osastot, 2. suljetut vankilat / -osastot, 3. varmuus-osastot. Varmuusosastoilla vankien oikeuksia on laissa rajattu.

Meillä ei ole tällä hetkellä nimetty yhtään varmuusosastoa eikä vankiloiden investointiohjelmassa ole esitetty suunnitelmia niiden perustamiseksi. Vankiloissa on kuitenkin enenevässä määrin vankeja, joiden erillään pitäminen muista vangeista laitosturvallisuuden ja vankifarikoilisuuden estämiseksi on välttämätöntä.

Vilppulan vankila

Kotiniementie 67, 35700 Vilppula
Postiosoite: Kotiniementie 67, 35700 Vilppula
Vilppula

Vilppula fängelse

Koti niementie 67, 35700 Vilppula
Postadress: Kotiniementie 67, 35700

Mielestäni laitosten valvonnan aste voitaisiin määrittää tarkemmin jakamalla se yhteen lisätasoon, jolloin tasot olisivat:

- 1.2 avovankilat / -osastot
- 3 suljetut vankilat / -osastot
- , turvavankilat /-osastot
- 4 varmuusosastot

Näin valtakunnallisesti perustettujen varmuusosastojen lisäksi kussakin tai joissakin aluevankiloissa voisi olla aluevankilan johtajan päätöksellä perustettu ns. turvaosasto (nimi harkittava), joihin sijoittaminen tapahtuisi selkein kriteerein sellaisissa tapauksissa, jolloin varmuusosastolle määrittämisen kriteerit eivät täyty, mutta vankilaturvallisuusarvio kuitenkin edellyttää muusta vankiyhteisöstä erillään asuttamista ja toimintojen järjestämistä. Kyseisiä osastoja voitaisiin käyttää myös aluevankilojen kesken mahdollisten rikollisjärjestöjen jäsenten hajauttamiseksi.

Vankiloissa tarvitaan selkeämpää jakoa. Sijoituspäätös olisi myös vangeille selkeämmin ja ennustetta-vammin perusteltu. Selkeä määrittely helpottaisi myös toimintojen suunnittelua ja resurssointia.

Kun vankilojen sisällä on kasvava tarve tällaisten osastojen käytölle eikä varmuusosastojen perustamista ole näköpiirissä, niin osastot tulisi kirjata lakiin, kuten varmuusosastot. Niin nyt kun jatkossakin tullaan käymään kanteluiden ym. muodossa rajanvetoa vankien toimintoihin ja asumiseen sijoittamisen osalta. Määrittely selkeyttäisi sekä vankien että henkilökunnan oikeuksia.

Vankeusiakipaketin toteuttamismahdollisuuksista

Vankeuslain 1 luvun 1 §:ssä todetaan, että vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka väittämättä seuraavat itse rangaistusta.

Kun vankilan virkamiehenä on seurannut viime vuosien kehitystä vankien määrässä, uusien tehtävien ja tavoitteiden määrityksessä ja pyrkinyt suoriutumaan niistä annettujen resurssien puitteissa, niin ei voi olla huolestumatta lakipaketin toteuttamismahdollisuuksista. Lakiin on kirjattu muutoksia, jotka vaikuttavat vankimääriin, tehtäviä, jotka edellyttävät resurssilisäyksiä, mutta ministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa lähivuosille ei ole kirjattu tarpeita läheskään täysimääräisenä. Vankeinhoitolaitoksen historiassa on aiemminkin tapahtunut, että uudistukset ovat jääneet toteuttamatta, koska riittäviä resursseja ei ole pystytty osoittamaan hyväksi todetun uudistuksen toteuttamiseksi.

Jos edellytetään, että esim. asuintilojen tulee täyttää rakennuslainsäädännössä asuintiloille asetetut vaatimukset, niin onko lain kirjain täytetty kun rakennetaan riittävän kokoinen 7 m2 selli, joka on kalustettu ja tarkoitettu yhdelle vangille, mutta tilanahtaudesta johtuen sinne lisätään patja lattialle, josta saadaan yksi lisäpaikka. Voidaan määrittää, että vangin tulee osallistua toimintaan, mutta tälläkin hetkellä vankeja jätetään sijoittamatta toimintaan, koska vankila ei pysty maksamaan vangeille toimintarahaa tai avolai-tospaikkaa.

Vankilan työntekijän näkökulmasta vangeille ollaan lainsäädännöllä turvaamassa oikeuksia, joiden toteuttamatta jättäminen jätetään vankilojen työntekijöiden vastuulle.

Vilppulassa 07.03.05

Jaakko Kopra, johtaja

Vilppulan vankila

Kotiniementie 67, 35700 Vilppula

Postiosoite: Kotiniementie 67, 35700 Vilppula

Vilppula

Johtaja Kirsti Nieminen

Keravan vankila

Lakivaliokunta

EDUSKUNTA

Vilppula fängelse

Kotiniementie 67, 35700 Vilppula

Postadress: Kotiniementie 67, 35700

Vilppula

1.3.2005

HE 263/2004 vp

HE 262/2004 vp

HE 261/2004 vp

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE KUULEMISTA VARTEN 8.3.2005 HE 261/2004

vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta

Mittavan rakenneuudistuksen voimaantulon ajankohdan on oltava huolellisen valmistautumisen ja koko käytännön henkilöstön koulutuksen huomioon ottava.

Uudistus on niin haastava ja ajankohta alijäämisten budjettivuosien, vankiloiden yli-asutuksen ym. muutostulvan keskellä niin riskialtis, että valmistautumiselle täytyy ajallisesti koulutuksen ja muun valmistautumisen näkökulmasta taata realistiset onnistumisen mahdollisuudet!

HE 262/2004 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta, ehdonalaista vapauttamista ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Laki rikoslain muuttamiseksi

Ehdonalainen vapauttaminen

Lakiesityksestä on poistettu harkinnanvaraisuus ehdonalaiseen vapauteen päästettäessä. Nuorten, alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneiden, vähintään kuuden kuukauden ja enintään neljän vuoden rangaistukseen taomittujen osalta esitys merkitsee vankilaoikeuden lakkauttamista ja luopumista 1/3-ajalla vapautumisesta.

Ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevat säännökset muuttuvat siten, että kaikki alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneet päästetään ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan vi rangaistuksestaan. Kuitenkin, mikäli yhteinen rangaistus sisältää yhdenkin 21-vuotta täyttäneenä tehdyn rikoksen noudatetaan 2/3-osan vapauttamisperustetta.

Joissakin tapauksissa tämä saattaa aiheuttaa tuomitun kannalta kohtuuttomalta vaikuttavan seuraamuksen. Esim. Henkilö on tuomittu törkeästä tai lukuisista alle 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista sekä vähäisestä esim. ajo-oikeudetta ajosta 21-vuotta täyttäneenä tehdystä rikoksesta yhteiseen 6 vuoden vankeusrangaistukseen. Yhteisen vankeusrangaistuksen johdosta tosiasiallinen vankilassaoloaika pitenee lähes vuodella. Ratkaisuna olisi tuomitsemiskäytännön muuttaminen niin, että alle 21-vuotiaana tehdyistä ja 21-vuotta täyttäneenä tehdyistä rikoksista ei annettaisi yhteistä rangaistusta, vaan erikseen yhteiset. Tämä edellyttäisi lakimuutosta.

Esityksen yhtenä pyrkimyksenä on ollut, että ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä olisi selkeä. Esitys sisältää ehdotuksen, että yhteenlaskettavista rangaistuksista ehdonalainen vapauttaminen laskettaisiin erikseen jokaisen rangaistuksen osalta. Järjestelmästä johtuen tuomitun ei liene kovin helppoa itse päätellä ja arvioida omaa va-pautumisaikaansa. Lisäksi ehdotus kuormittaa rangaistusten täytäntöönpanoa.

Ehdonalaisen vapauden koeaika ja valvontaan määrääminen

Esityksen mukaan ehdonalaisen vapauden koeaika olisi jäännösrangaistuksen pituinen, kuitenkin enintään kolme vuotta. Nykyinen kolmen kuukauden minimi- koeaika poistuisi. Toisaalta ehdotuksen mukaan valvontaan määrättäisiin kaikki alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneet jäännösrangaistuksen pituudesta riippumatta. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että valvontaan olisi määrättävä, vaikka jäännösrangaistus olisi vain yksi päivä. Tämän vuoksi olisi tarkoituksenmukaista, että valvontaan määrättäisiin vain ne nuoret, joiden koeaika on riittävän pitkä, mikä tulisi säädellä tai koeajalle asetettaisiin minimi.

Törkeä valvontavelvollisuuksien rikkominen

Tuomioistuin voi törkeästi valvontavelvollisuutta rikkoneelle määrätä jäännösrangaistusta täytäntöön ehdottomana vankeusrangaistuksena vähintään neljä, enintään neljätoista päivää. Mahdollisissa etsintäkuulutus- ja kiinniottotilanteissa neljän päivän tuomio on täytäntöönpanon kannalta kovin lyhyt aika.

Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi

Esityksen mukaan täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitavasta rangaistuksesta määrättäisiin yhteinen vankeusrangaistus muista rikoksista samalla

kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa. Jäännös-rangaistuksesta voitaisiin panna täytäntöön vain osa.

Etenkin nuorilla on oikeudenkäyntejä eri puolilla maata suhteellisen lyhyinkin väliajoin. Mikäli em. tavalla yhteisiä rangaistuksia tultaisiin määräämään, kuinka pystytään huolehtimaan, ettei eri tuomioistuimien määrää samaa jäännös-rangaistusta täytäntöön pantavaksi. Rikosrekisteritiedot eivät tällä hetkellä ole reaaliaikaisia, vaan tiedot tuomioista näkyvät rikosrekisterissä jopa toista kuukautta tuomion antamisen jälkeen. Mikäli kysymyksessä on osan määrääminen täytäntöön pantavaksi, on mahdollista, että esim. kuuden kuukauden jäännös-rangaistuksesta yksi tuomioistuimien määrää täytäntöön pantavaksi 4 kk ja toinen 3 kk tai mahdollisesti koko jäännös-rangaistuksen! Jälkeenpäin mahdollisesti lainvoiman saaneita päätöksiä olisi ilmeisesti mahdollista muuttaa vain KKO:n purkupäätöksellä.

Koelvapaus

Ehdotuksesta puuttuvat selkeät ohjeet menettelytavoista, mikäli koelvaudessa olevalle henkilölle tulee lisärangaistus täytäntöön pantavaksi.

HE 263/2004 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädännöksi

Vankeuslaki

Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta

1 luku 2 § Vankeuden täytäntöönpanon tavoite

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan **YHTEISTYÖSSÄ KRIMINAALIHUOLLON, ASUINKUNNAN ERI VIRANOMAISTEN SEKÄ YKSITYISTEN YHTEISÖJEN TAI HENKILÖIDEN KANSSA.**

Tämä velvoite yhteistyöstä on erinomaisen tärkeä tavoite ja kirjattuna lakitekstinä tarpeen juuri tavoitepykälässä. Vanki palaa yhteiskuntaan ja vapauttamissuunnitelman ja valvontasuunnitelman toteuttaminen (joka on oleellinen osa vankeusprosessia) edellyttää ajoissa aloitettua em. yhteistyötä.

2 §:n lauseen viimeinen ajatus "sekä estää rikosten tekeminen vankeusaikana" mieluummin johonkin toiseen yhteyteen jos tämä itsestäänselvyys kirjataan.

1 luvun 5 §:n 3 momenttiin velvoittavampi, konkreettisempi lisäys NUORTEN erityistarpeiden huomioimiseksi!! Pelkkä huomion kiinnittäminen EI RIITÄ. Tarvitaan ammatillisesti koulutettuja nuorten kanssa jaksavia ihmisiä.

4 luvun Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

Samalla lailla NUORTEN erityinen huomioiminen **4:6 - 7 §:ssä** erikseen kirjattuna tai omana momenttinaan sijoittamisen ja toiminnan ja rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa ja tarkennettaessa.

Samanaikaisesti voi toistaa **4:8 §:ssä** eli NUORTEN aseman korostaminen tässä ja kautta koko lain! Yhteistyö, josta edellä maininta tavoitepykälässä, korostuu ennen vapautumisaikaa tehtävässä vapauttamis- ja valvontasuunnitelmassa **4:6 §:ssä.**

5 luvun Sijoittaminen vankilassa

Alaikäisen kohdalla erillään pitäminen ei ole koskaan toteutunut.

5:4 §:ään jälleen NUORILLE varattava erityinen mahdollisuus.....panostettava velvoittavammin.

7 luvun perushuolto ja asuminen

1 §:ssä Vankiloita rakennettaessa ja korjattaessa!! Nykytilanne nuorten osastolla täällä on alarvoinen ja jälleen pykälässä voisi ennakoida, että ainakin tulevaisuudessa tämä NUORTEN tiloja suunniteltaessa asia korjaantuisi.

8 luvun Toimintaan osallistumien

Koulutuksen kohdalla **8:8 §:ssä** erityisesti NUORTEN vaihtoehtoisia opiskelumuotoja tuettava niin, että suljetuissakin vankiloissa on todellinen mahdollisuus tuettuun/ohjattuun opiskeluun.

9 luvun Vangin omaisuus ja tulot

9:6 §:ssä porrastettaessa toimintarahaa NUORILLE taattava yhtä kannustava järjestelmä kuin aikuisvangeille.

10 luvun Sosiaali- ja terveyshuolto

NUORTEN erityistarpeet **5 §:ssä ja 6 §:ssä** erikseen maininta.

11 luvun Vapaa-aika

1 §:ssä NUORTEN harrastustoiminnassa erityisesti tärkeää uusien terveiden harrasteiden löytäminen mahdollisuuksien mukaan. Kirjaston kehittäminen rakenteita uudistettaessa tärkeää huomioida = resurssoida. Samoin yhteydet vankilan ulkopuolelle! Tarkoituksenmukaisuusharkintaa.

13 luvun Tapaamiset ja 14 luvun Poistumislupa

6 §:ssä yleisestikin tapaamiskiellosta **13:6 §:n 3 momentissa** mietityttää sanonta "muulle läheiselle" ja sama **14:5 §:ssä** "muun läheisen hautaan saattamista varten" -ovat varsin väljiä ja tulevat aiheuttamaan hankaluuksia.

15 luvun Vankilan järjestys ja kurinpitopito 15:16 §:ssä

kurinpitorangeistuksen määräämisestä

tarkemmin niin, että asia käsitellään turvallisuudesta vastaavan virkamiehen ESITTELYSTÄ ja johtaja tekee päätöksen vangin ja esteettömän todistajan läsnäollessa.

16 luku Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

Päihteettömyyden valvonnasta **16:7 §: n 3 momentissa** ehdoksi voidaan asettaa, että vanki pyydettyä antaa virtsanäytteen taikka suorittaa puhalluskokeen. Sylkinäyte vaihtoehtona on ehdottomasti huono. Se ei ole toiminut.

21 luku Vapauttaminen

Ehdotuksen mukaan vanki päästettäisiin vankilasta vankilassaoloajan viimeisenä päivänä, kun nykykäytännön mukaan vanki vapautetaan seuraavana päivänä.

Ongelmalliseksi tilanne muodostuu, mikäli vanki vapauduttuaan otetaan samana päivänä kiinni esim. uuden rikoksen johdosta. Mikäli kiinniottaminen tapahtuu esim. etsintäkuulutuksen vuoksi sakon muuntorangeistuksen täytäntöönpanon johdosta, on toisaalta kyse vangin rangaistuksen suorittamispäivästä, toisaalta uuden rangaistuksen täytäntöönpanon alkamispäivästä.

Lisäksi ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevat rikoslain muutosehdotukset, jotka sisältävät ajatuksen, että vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen sen jälkeen, kun hän on suorittanut tietyn määrän rangaistuksestaan, ovat ristiriidassa vapauttamismäärityksen kanssa.

Vankeuslaki on mittava uudistus ja NUORTEN erityisaseman korostaminen maan jakautuessa viiteen eri vankeinhoitoalueeseen on todella tärkeätä, että tämä vankien kokonaismäärästä suhteellisen pieni mutta ratkaisevan tärkeä osuus huomioidaan lain tasolla.

Pyydetty asiantuntijalausunto ns. vankeuslakipaketista

Rajaan lausuntoni koskemaan niitä kohtia, joissa katson omaavani erityistä asiantuntijuutta. Muita kohtia olen valmis kommentoimaan toivomusten mukaan.

Hallituksen esityksessä vankeinhoidon terveydenhuolto esitetään eriytettäväksi omaksi yksiköksi, johon kuuluisi mm. Vankimielisairaala. Tämä lisäisi terveydenhuollon riippumattomuutta ja mielekkään toiminnan mahdollisuuksia erityisesti vankiloiden perusterveydenhuollossa, jossa lääkäreiden ja muun henkilökunnan vastuu ja todelliset mahdollisuudet vaikuttaa toimintaansa eivät tällä hetkellä riittävästi kohtaa. Vankimielisairaalan itsenäiseen asemaan lakimuutoksella ei parhaan arvioni mukaan ole vaikutusta. Vankiloiden intresseistä riippumattoman, erikoislääkärijohtoisen itsenäisen aseman säilyttäminen onkin lainsäädännössä välttämätöntä, koska Vankimielisairaalassa toteutetaan myös tahdosta riippumatonta psykiatrista hoitoa.

Huomionarvoista saattaa olla, että vankeinhoidon ns. rake-III-hankkeessa on päädytty esittämään, että Vantaan vankilassa toimiva psykiatrinen osasto tulisi hallinnollisesti Vankimielisairaalan osastoksi. Vantaan yksikön tämänhetkinen johto on pitänyt ajatusta hyvänä, ja Vankimielisairaalan ylilääkärinä olen itsekkin siihen valmis, koska yhteinen hallinto luo mahdollisuuksia mielekkääseen työnjakoon ja synergioihin. Vantaan 15-paikkaisen yksikön kehittäminen itsenäiseksi minisairaala-laksi ei ole tehokasta. Tarvetta vankien psykiatrisen hoidon jatkuvaan kehittämiseen on entistä enemmän. Tähän johtavat uusi tieto aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden ja rikollisuuden suhteista, ja mahdollisesti myös yhä useampien mielisairaiden potilaiden päätyminen vankilaan huumeiden käytön lisääntymisen ja kunnallisen psykiatrian resurssiongelmien vuoksi.

Toinen vankien terveydenhuoltoa ja psykiatristen arvioiden asemaa koskettava seikka uudistuksessa on pakkolaitoskäytännön muuttaminen. Vaarallisuusarvioiden ongelmana on ollut se, että arvioon on lähetetty vain niin kroonistuneesti tapaväkivaltaisia vankeja, että tutkimustiedon valossa perustellusti tapahtuva jako erityisen vaarallisiin ja muihin ei ole ollut mahdollista. Vaarallisuuden asteen arvioinnissa olisi huomattavan perusteltua välttää vankeinhoidon omien terveydenhuoltoyksiköiden käyttöä, ja turvautua maamme muuhun kriminaalipsykiatriseen osaamiseen. Sitä on riittävästi olemassa Helsingin alueella, joten yhteistyö Helsingin hovioikeuden kanssa olisi luontevaa. Pitkiin vankeusrangaistuksiin osin psykiatristen lausuntojen nojalla tuomitut tuntevat nimittäin usein syvää katkeruutta lausunnosta vastannutta yksikköä kohtaan, mikä vaikeuttaa suuresti heidän psykiatriseen avuntarpeeseensa vastaamista. Tuomiota edeltäneen häiriintyneisyyden, tuomioihin johtaneiden henkirikosten paineen ja pitkän vankeuden rasitusten vuoksi tällaista hoidontarvetta esiintyy melko usein.

Turussa, 7.3.2005

Hannu Lauerma
Vankimielisairaalan ylilääkäri
psykiatrian dosentti

Vankilavirkailijain Liitto WL ry.
Sihteeri Reima Laakso
Viherniemenkatu 5 00530
Helsinki

HE 263/2004 vp
HE 261/2004 vp
HE 262/2004 vp

04.03.2005

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

Asia Lausunto koskien HE 261/2004 vp laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta, HE 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi ja HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Arvoisa puheenjohtaja ja valiokunnan jäsenet

Rangaistusten täytäntöönpanon lakiuudistuksessa on kyse vuosikymmeniin merkittävimmästä yrityksestä vaikuttaa normiohjauksellisin keinoin sekä toiminnan sisältöön että rakenteisiin. Esitysten keskeisin painopistealue vankien, henkilökunnan ja yhteiskunnan turvallisuudesta huolehtimisen ohella on lisätä rangaistukseen tuomitun mahdollisuuksia rikoksettomaan elämään eli toisin sanoen pyrkiä edistämään hänen elämänhallintaansa ja yhteiskuntaan sijoittumistaan. Toiminnan tavoitteenasettelussa visio vankilasta kuntouttavana laitoksena lienee yhteiskunnan enemmistön hyväksyttävissä.

Jotta hallituksen esityksessä mainitut toimintatapoja ja rakenteita koskevat muutokset saisivat uskottavuutta ja niillä olisi mm. henkilökunnan työmotivaation kannalta olennainen valtiovallan riittävä taloudellinen tuki, lienee syytä arvioida kriittisesti suljettua laitosta kasvuympäristönä yksilön uudelleen yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Vankilat toimivat jo tällä hetkellä maan suurimpina päihdekuntoutus-keskuksina ja ovat profiloituneet erityisesti päihdekatkaisuasemina. Vankeuden hahmottaminen ja toteuttaminen kehittyvänä prosessina on kiistämättä mielekkäin tapa työstää ja käyttää vankilassaoloaikaa hyödyksi sekä vangin että henkilökunnan näkökulmasta. Vankilasta vapautumisen jälkeinen menestyminen yhteiskunnassa on kuitenkin viime kädessä kiinni asunnosta, toimeentulosta ja oikeaan aikaan saadusta tuesta. Yksinkertaistaen: *Elämää yhteiskunnassa ei opita kuin elämällä yhteiskunnassa.*

Rikoksenuusijoiden todellisista määristä ja uusintarikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä tehtiin viime vuonna n. 30 000 suoritetun vankeuden otantaan perustuva tutkimus (*rikosseuraamusviraston erikoistutkija Kimmo Hypen*), joka antoi aihetta tarkastella kriittisesti vallalla olleita käsityksiä vankilan vaikutuksista ja mahdollisuuksista vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Lainattakoon tutkimusta tässä yhteydessä seuraavilta osin:

Tutkimuksen mukaan sadasta 1. kertaa vankilaan saapuneesta 38 henkilöä (uusimis-prosentti 2. vankilakaudelle on 38 %) palasi uudelleen suorittamaan rangaistusta ja kolmatta kertaa vankilaan palasi 19 henkilöä (uusimisprosentti 3. kaudelle 50 %). Kuudetta kertaa vankilaan saapuu viisi (5) alkuperäisestä sadasta rangaistukseen tuomitusta. Nuorien rikoksentehtäjäiden osalta uusintarikollisuuden riskit ovat kaksi kertaa suurempia.

Kovin laajoihin johtopäätöksiin ei tässä lausunnossa ole syytä mennä, mutta hieman ironisoiden voisi vankeinhoidon todeta aikuisten vankien osalta onnistuneen uusinta-rikollisuuteen vaikuttamisessa kohtuullisen hyvin tai toisaalta vankilat eivät ole toiminnallaan ainakaan pystyneet suistamaan vankeja laajemmasta määrin laitostieteeseen. Vaikuttavuuden selville saamiseksi lienee syytä arvioida vankiloiden sekä kielteisiä että myönteisiä vaikutuksia vankiin, perheen ja yhteiskunnan muiden toimijoiden ohella.

Aluevankilat

Lakiuudistuksessa aluevankiloille asetetaan vankeinhoidollisten palveluiden järjestämisen ohella velvoitteita verkostojen luomiseksi alueellisiin sidosryhmiin ja organisaatioihin (sosiaalityö, terveydenhuolto) vankien vapauttamiseen liittyen. Tätä työtä ovat vaihtelevalla menestyksellä tehneet myös vankilat. Kooltaan suurempana organisaationa aluevankilalla voisi olettaa olevan enemmän painoarvoa neuvotteluissa kunnallisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Näiden toimijoiden sisäiset paineet ja resurssipulan aavistaen

yhteistyön syveneminen ottaa vähintäänkin aikansa. Aika osoittanee aluevankilan organisatorisen koon merkityksen.

Rangaistusajan suunnitelmallisuus ja vapautuminen

Rangaistusajan suunnitelmallisuuden ja rationaalisen käytön tulosten kannalta tärkein ajanjakso on jäänyt lakiuudistuksessa liian vähälle huomiolle. Päihdetaustan omaava tai pitkän rangaistusajan jälkeen vapautuva ihminen tarvitsee tukevaa valvontaa, joka on muutakin kuin säännöllisiä ilmoittautumisia. Esityksessä mainitussa koevapaudessa on elementtejä, joiden soisi toteutua säännönmukaisina useampien kohdalla myös ehdonalaiseen vapauteen päästettäessä. Esityksessä mainitun tukevan valvonnan toteuttaminen siten, että sillä vaikutetaan tosiasiallisesti vapautuneen vangin selviämiseen arkipäivässä tai rikoksien tekoon estävästi, tulisi vastuullisen viranomaisen eli krimi-naalihuoltolaitoksen viranomaisprofiilia uudistaa ja resursseja lisätä tuntuvasti. Tällä hetkellä vapaudessa toteutettavat rangaistusten täytäntöönpanotehtävät sitovat huomattavan osan khl:n resursseista. Ilman selkeitä lakiin kirjattuja toimivaltuuksia ja konkreettisia mainintoja valvontakeinoista resurssipanostusten ohella, vankeuslaki jää torsoksi. Tämän osa-alueen panostuksen puuttuminen tulee näkymään julkisuudessa kohtuuttoman paljon kaikkein ongelmallisempien, joskin marginaalisten, pitkäaikais-vankien vapauttamisessa.

Käsittelyssä olevan vankeuslain ja vankeinhoitolaitoksen rakenteita uudistavan RAKE -hankkeen tavoitteena on kohdistaa niukkoja henkilöresursseja vankien kanssa tehtävään lähityöhön. Tavoite on oikean suuntainen myös turvallisuuden ja valvonnan kannalta. Keskeiset työvälineet vankeusajan prosessoimisessa ovat työstämisympäristössä vangin riski- ja tarvearvio sekä rangaistusajan suunnitelma. Rangaistus suunnitelman tekeminen ja työstäminen edellyttävät yhteistyötä vangin kanssa. Vankeuslaissa on tulkittavissa oletamus yhteistyöstä lähinnä itsestäänselvytenä. Vankeusprosessiin uskottavuuden kannalta yhdeksi kohtalonkysymykseksi nousee, miten vaikuttaa vankien "kovaan ytimeen." Tämä kasvava, toisia vankeja alistava ja jo elämänsäasteeltaan viranomaisvastaisena yhteiskunnan ulkopuolelle itsensä asettava joukko asettaa vankeuslain toimivuuden koetukselle. Em. yksilöille eivät viranomaisten näkemykset heidän "omasta parhaastaan" kelpaa. Hallituksen esityksessä vastauksena näille ammattirikollisille ja heidän "torpedoilleen" laki tarjoaa varmuusosastoja. Henkilökunnan työssä jaksamisen kannalta kyseiset muiden vankien turvallisuuden kannalta välttämättömät osastot ovat raskaita ja maailmalta saatujen kokemusten perusteella ongelmien säilömispaikkoja, jotka edes kohtuullisten inhimillisten olosuhteiden takaamiseksi tulisi varustaa riittävällä henkilöstömäärällä. Henkilökunnan riittävä läsnäolo antaisi mahdollisuuden yksilötason vaikuttamiseen myös bunkkereissa. Vankila on uudenkin lain aikana *vapauttava laitos*.

Vankiloiden nykytila ja resurssit

Toiminnan sisällön ja rakenteiden muutoksia suunniteltaessa ei voida sivuuttaa laitosten nykytilaa. Viimeisten kolmen - neljän vuoden aikana tapahtunut vankiluvun nousu 2700 vangista lähes 4000 vankiin on kyetty hoitamaan seitsemän lisätalousarvion avittamana jokseenkin samalla henkilöstömäärällä vankikohtaisten kustannusten luonnollisesti pudotessa koko ajan. Taloudellisen ajattelun trendien mukaisesti vankeinhoitotyön voidaan todeta parantaneen tuottavuuttaan ja kilpailukykyään huomattavasti. Laitoskohtainen jopa yli 50 % yliasutus kuitenkin heikentää tuntuvasti mahdollisuuksia uusien toimintatapojen käyttöönottoon eli "tuottavuus" nousee työn laadun kustannuksella. Tällä hetkellä useimmissa laitoksissa keskeisimpänä ongelmana on löytää vangille kohtuullinen tila ja sänky rangaistuksen suorittamiseen.

Hallituksen esityksessä mainitut 40 lisävirkaa aluevankiloiden sijoittajayksiköihin ja vangeille järjestettävään tavoitteelliseen toimintaan osoitettavat 15 virkaa ovat täysin riittämättömiä. Hallinnon PALVO -organisaatiouudistuksen (Rikosseuraamusvirasto ja hallinto) kautta saatavaksi oletetut virkalisäykset vangin lähityöhön siirtynevät näillä näkymin hamaan tulevaisuuteen ensi vuosikymmenelle. Hallituksen esityksessä rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta todetaan *ettei vankeinhoiton rakenteiden uudistamisella ole kustannuksia lisäävää vaikutusta*. Toteamus on täysin käsittämätön ja osoittaa totaalista tietämättömyyttä vankiloiden tämän hetken, ajoittain kriittisestä, tilanteesta.

Esityksen tekstissä lähdetään siitä oletuksesta, että vankiloissa olisi uudelleen kohdennettavaa reserviä, joka vain odottaa sijoittamistaan. Keskikokoisessa vankilassa osastolla on 15-25 vankia vartijaa kohden. Vangeista vain n. 50 % on päivittäin johdetussa työssä, opiskelu tms. toiminnassa. Näitäkin edellä mainittuja lukuja tarkastellen voidaan todeta laitosten epätyytyttävä tila sekä vankien aktivoimisen ja turvallisuuden kannalta. Toteamus taloudellisen panostuksen tarpeettomuudesta rakennemuutosten yhteydessä vesittää myös toteutuessaan vankeuslain tavoitteita. Organisaatiouudistuksen toiminnan tehostumiseen ja ylimääräisten resurssien löytymiseen liittyvät odotukset ovat hallituksen esityksessä ylioptimistisia. Esityksessä mainittujen aluevankiloiden rakenteellisten ja toiminnallisten puitteiden kehittäminen lähtee liikkeelle nykyisten vankiloiden toimintojen ja rakenteiden pohjalta. Vankeuslain velvoitteiden toteuttaminen esityksessä arvioidussa laajuudessa edellyttää nykyiseen tasoon moninkertaista taloudellista panostusta sekä henkilöstöön että laitosten rakenteisiin.

Vankeuslain voimaantulon edellyttämiä toimenpiteitä arvioidessa tulee ohella perehtyä em. Vankeinhoidon rakenteita tarkastelemaan RAKE -hankeeseen. Edellä esitettyyn liittyen viittaamme 1.6.2004 oikeusministerille luovutettuun Vankeinhoidon rakenneuudistuksen loppuraporttiin. Kohdassa "Rakennemuutoksen henkilöstövaikutukset" todetaan seuraavaa: *"Ellei vankiluvun nousun vaikutuksesta johtuvaa henkilökuntavajausta pystytä lainkaan kattamaan, vaikeuttaa se uudistusten toteutusta ja uuden toimintatavan käyttöönottoa, koska ainakin osa uudelleenkohdennettavista resursseista jouduttaneen joissakin laitoksissa käyttämään tämän vajauksen kattamiseen sekä laitosten välttämättömistä päivittäistoiminnoista ja turvallisuudesta huolehtimiseen."* 3600 vangin vahvuuden pohjalta arvioiden pelkästään vankiluvun noususta johtuva vaje viroissa on n. 150. Tällä hetkellä jo 4000 vankia lähestyvä volyymi edellyttäisi vielä suurempaa panostusta henkilöstön määrään, mikäli vankeuslain tavoitteita aiotaan toteuttaa hallituksen esityksen edellyttämässä laajuudessa.

Vankeuslakiesityksen yksityiskohtaista arviointia

Hallituksen esityksen 263/2004 yleisperusteluissa kohdassa "organisaatio- ja henkilöstövaikutukset asetetaan tavoitteeksi vangin lähityötä tekevän henkilöstön nykyistä yhtenäisempi toimiminen ja sektorirajojen asteittainen vähentäminen."

Tähän todettakoon, että nykyisellään valvontahenkilökunnan valmiuksia kognitiivisten toimintaohjelmien vetämiseen ei voida hyödyntää, koska irrottautuminen päivittäisistä vankien huoltoon ja valvontaan liittyvistä tehtävistä ei ole mahdollista henkilöstöpulan vuoksi. Sektorirajat madaltuvat koulutuksella, sen hyödyntämisellä ja toimenkuvien laajennuksilla, jotka mahdollistetaan riittävällä henkilöstöllä.

Edellä mainitussa tekstissä korostetaan sosiaalityöntekijöiden, psykologien ja muiden virkamiesten palvelujen tärkeyttä vangeille ja niiden järjestämisen velvoittavuuden korostamista nostamalla niitä koskevat säännökset lain tasolle. Vankilavirkailijain liitto on pääosin samaa mieltä näiden asioiden priorisoinnista, mutta ihmettelee vankien ja henkilökunnan turvallisuuden vaalimisen vähäistä roolia esityksen tekstissä. Onko kyse siitä, että esim. henkilökunnan työturvallisuutta pidetään niin itsestäänselvytenä toimintaympäristössä (esim. vartijan surma, jengirikollisuus, päihdeongelmien lisääntyminen) tapahtuneiden muutostenkin jälkeen ettei sitä vaivauduta tai muisteta mainita lakiesityksessä henkilöstövaikutuksia pohdittaessa?

Esityksessä todetaan edelleen, että vanginkuljetusvälineiden tulisi olla tarkoitukseen sopivia ja niissä tulisi olla tarpeelliset turvalaitteet.

Viime vuosina kuljetuskaluston uusimiseen osoitettu määräraha on vuosittain riittänyt koko vankeinhoitolaitoksessa keskimäärin yhden pienoisbussin ostoon. Vankikulje-tuksia hoidetaan päivittäin tavallisilla henkilöautoilla tai pikkubusseilla, joiden keski-ikä jo useissa laitoksissa on yli 10 vuotta.

Eriasteisia säädöksiä on perusteltua tuoda aiempaa enemmän lain tasolle. Vankilaturvallisuuden ja jo edellä mainittujen olemassa olevien resurssipuutteiden vuoksi suhtaudumme kuitenkin varauksella eräisiin esityksen vankien oikeuksiin liittyviin kohtiin. Keskeisimpinä mainittakoon elinkautisvangin ehdoton loma-oikeus kerran vuodessa, kirjaston käyttö, vapaa-ajantoimintoihin osallistuminen, sopimusosastolle asuttaminen ja puhelimen käyttö

Vankeuslaki

21 luku §

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon siirtäminen

Täytäntöönpanon siirtäminen on ristiriidassa vankeuslain tavoitteiden kanssa sekä tuomitun että yhteiskunnan kannalta.

Vankiloiden ylikuormituksen, vankilaturvallisuuden sekä henkilökunnan työssä jaksamisen kannalta vankiluvun tasaaminen on kuitenkin perusteltavaa.

3 luku 7 §

Rangaistusajaksi lukeminen

Vangin jäädessä poistumisluvulta palaamatta tulee rangaistusajan laskennan katketa jo loogisuudenkin nimissä loman alusta alkaen. Tällöin voidaan käsityksemme mukaan todeta, etteivät loman ehdot ole täyttyneet lainkaan.

5 luku 9 § **Päätösvalta**

Päätösvalta koskien varmuusosaston päiväjärjestystä tulee olla vankilan johtajalla, ei aluevankilan johtajalla. Osastolle sijoittaminen tulee olla turvallisuudesta vastaavalla ja valvonnan esimiestehtävissä toimivalla virkamiehellä, ei toiminnoista vastaavalla. Vangin asumiseen liittyvä sijoittaminen on sekä vankien että henkilökunnan turvallisuuden kannalta keskeinen seikka. Valvontahenkilökunnalla, joka työskentelee

lähityössä asuinosaastolla, on tarkin tieto vankien välisistä ristiriidoista samoin kuin siitä, miten vangit yksilötasolla tulevat samoissa selleissa tai asuinosaastolla ylipäätään toimeen keskenään.

12 luku 6§ **Puhelimen käyttö**

Vankien puhelinkorttien hallussapitoa on rajoitettu vankiloissa, koska niillä on rahaan verrattava käyttöarvo. Vapaata puhelimen käyttöä on tätä taustaa vasten ongelmallista järjestää. Kuuntelu ja tallennussäännökset ovat sinänsä ymmärrettäviä, mutta käytännön karmalta niillä ei ole mitään merkitystä, sillä rikosaikeista puhuttaneen puheluja kuunneltaessa korkeintaan hämäysmielessä.

14 luku 6§

Elinkautisvangin poistumislupa

Mikäli elinkautisvangin arvioidaan olevan karkaamisaltis tai hänen käytöksensä perusteella on syytä arvioida, että hän ei tule noudattamaan poistumislupa ohjeita edes saatettuna, lienee vähintäänkin kyseenalaista onko laissa mainittu kerran vuodessa tiukassa vartioinnissa tapahtuva "ulkoilutus" vankilan ulkopuolella tarkoituksenmukaista edes vankeusprosessin toteuttamisen kannalta.

Vankeuslain voimaantulon edellyttämät välittömät toimenpiteet

Lain voimaantulo edellyttää laajamittaista henkilöstön koulutusta. Tällä hetkellä tavoitteena voimaantulolle lienee edelleen 01.01.2006. Ottaen huomioon käytettävissä olevat mahdollisuudet esim. henkilöstön irrottamiseen koulutukseen, aikataulu on liian kireä. Koulutussuunnitelma lakikokonaisuuden osalta voidaan todeta asianmukaisesti tehdyksi. Koulutuksesta aiheutuvien kustannusten peittämiseksi varatut 100 000 euroa ei tule riittämään..

Vankilavirkailijain Liitto ry:n puolesta

Jari Tuomela
puheenjohtaja

OIKEUSMINISTERIÖ
Kriminaalipoliittinen osasto
Jouko Laitinen

Reima Laakso
sihteeri

HE 263/2004 vp

^ ^ . » -

I If

8.3.2005 '

Muistio eduskunnan lakivaliokunnalle

VANKEUSLAIN KUSTANNUSVAIKUTUKSET JA MUUT VANKEINHOITOLAITOKSEN LÄHIVUOSIEN MENOPAINHEET

1, Vankeuslain toimeenpanon kustannusvaikutukset

Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on tehostaa uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävää toimintaa järjestämällä vankien sijoittelu ja toiminta yksilöllisiin suunnitelmiin perustuvana. Rangaistusaikaa koskeva suunnitelma laaditaan aluevankilan yhteisessä sijoittajayksikössä. Vankeuslain voimaantulo edellyttää, että sijoittajayksiköiden toiminnan turvaamiseen ja siellä tehtyjen suunnitelmien mukaiseen toimintaan saadaan tarvittavat resurssit. **Lähtökohtana on, että ainakin sijoittajayksiköiden toiminnan edellyttämät resurssit ovat käytettävissä lain voimaantullessa.** Henkilöstölisäykseksi lain voimaantullessa on esitetty **60 henkilötyövuotta**, josta 5 henkilötyövuotta pystyttäisiin saamaan heti vankeinhoitolaitoksen rakenneuudistukseen liittyvien henkilöstöjärjestelyjen kautta.

Vankeuslain toimeenpanon edellyttämien resurssien turvaamiseen tähdätään vankeinhoitolaitoksen rakenneuudistuksella, jonka keskeisenä tavoitteena on resurssien siirtäminen hallintotehtävistä vangin kanssa tehtävään lähityöhön (kuntouttavan toiminnan ohjaus, valvonta jne.). Samaan tavoitteeseen vankeinhoitolaitoksessa tähdätään koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskevalla tukipalvelujen keskittämishankkeella. On arvioitu, että lähityöhön pystyttäisiin siirtämään vuoteen 2011 mennessä noin 80 henkilötyövuotta. Luvussa on otettu huomioon sekä tukipalveluiden keskittämisen vaikutukset että nykyisistä yli 20 vankilasta muodostettavalla viidellä aluevankilalla saavutettavat mahdollisuudet hallinnon keventämiseen ja keskittämiseen. Lisäksi on otettu huomioon keskusvirastosta aluevankiloihin siirtyvät resurssit. Aluevankilojen muodostamisella sekä niiden ja Rikosseuraamusviraston työnjaon tarkistamisella pystyttäisiin saamaan osa uuden vankeuslain mukaisen toiminnan edellyttämistä resursseista. Muutos tapahtuisi kuitenkin vähitellen usean vuoden aikana, koska se toteutettaisiin luonnollista poistumaa hyväksikäyttäen.

Uuden lainsäädännön toteuttaminen edellyttää oikeusministeriössä tehtyjen laskelmien ja hallituksen esityksen mukaisesti **2,8 milj. euron** lisäystä vankeinhoitolaitoksen vuotuisen toimintamäärärahaan (momentti 25.50.21). Lisäys olisi alle 1,8 % vankeinhoitolaitoksen toimintamenojen nykytasosta. Vankimäärän muutosten vaikutusta ei ole otettu laskelmissa huomioon. Niiden pohjana on käytetty vankimäärää 3700.

2

Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vankeuslakipaketti						
henkilöstölisäykset	40 + 15 htv					
kustarinusvaikums	2,1 milj €	2,1 milj €	2,1 milj €	2,1 milj €	2,1 milj€	2,1 milj€
muut kustannukset	700 000 €	700 000 €	700 000 €	700 000 €	700 000 €	700 000 €
Rakennehanke						
sisäiset henkilöstösiirrot (yht. 80 htv)	5 htv	15 htv	15 htv	15 htv	15 htv	15 htv
Uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Vankilaan palaavien määrä -3%, muuttuvien kustannusten vähennys					-0,7 milj €	-0,7 milj €

2. Vankeinhoitolaitoksen muut menopaineet

Lähi vuosien suurimmat menopaineet aiheutuvat vuokramenojen lisäyksestä vankeinhoitolaitoksen **investointiohjelman** toteutuessa. Investointiohjelma laadittiin kymmeneksi vuodeksi vankeinhoitolaitoksen kiinteistöjen siirtyessä vuonna 2001 Valtion kiinteistölaitokselle (nyk. Senaatti-kiinteistöt). Ohjelmaan sisältyi pääasiassa vankiloiden peruskorjaushankkeita, mutta myös mm. Lounais-Suomen vankilan uudisrakennushanke. Alkuperäistä investointiohjelmaa on ollut välttämätöntä tarkistaa hankkeiden toteuttamisesta aiheutuvien vuokra vaikutusten hallitsemiseksi. Kustannusten nousuun on vaikuttanut sekä rakennuskustannusten nousu että nykyaikaisen vankeinhoidon toteuttamismahdollisuuksien varmistaminen. Tarkistetussa investointiohjelmassa on hankkeiden aikatauluja jouduttu tarkistamaan ja osa hankkeista siirtämään 10-vuotiskauden jälkeiseen aikaan.

Vankeinhoitolaitoksen tarkistettua investointiohjelmaa on pidettävä vankeinhoitolaitoksen kannalta minimiohjelmana, kun otetaan huomioon vankimäärä, asuintiloille asetetut minimivaatimukset sekä uudesta lainsäädännöstä ja vankeinhoitolaitoksen laitosrakenteen muutoksesta (aluevankilat) aiheutuvat tilojen uudelleen järjestelytarpeet. Joitakin erittäin tärkeinäkin pidettäviä vankiloiden perusparannuksia on investointiohjelmassa jouduttu siirtämään ensi vuosikymmenen puolelle. Investointiohjelmassa ei ole varauduttu vankipaikkojen kokonaismäärän merkittävään lisäykseen. Tulevissa Länsi-Suomen ja Kaakkois-Suomen aluevankiloissa paikkojen lisätarve on kuitenkin ilmeinen.

Vuoden 2004 lopun tilanteen mukaan tarkistetun investointiohjelman mukaan vankeinhoitolaitoksen pääomavuokramenojen arvioidaan kehittyvän vuosina 2004-09 seuraavasti:

(1 000 €)					
2004	2005	2006	2007	2008	2009
22 692	23 816	25 180	27 769	31 194	32 186

Vuotuiset pääomavuokramenot lisääntyvät ennusteen mukaan vuodesta 2005 vuoteen 2009 noin 8,4 milj. eurolla, mistä noin 5 milj. euroa aiheutuu jo käynnissä olevista hankkeista. Suurin yksittäinen vuokramenoihin vaikuttava investointikohde on meneillään oleva Lounais-Suomen vankilan rakentaminen Turkuun. Elokuussa 2007 valmistuva hanke lisää vuosittaisia vuokramenoja noin 3,2 milj. eurolla. Muita vuokramenoihin merkittävästi vaikuttavia hankkeita ovat Riihimäen ja Helsingin vankiloiden perusparannukset sekä Helsingin vankilan yhteyteen rakennettava, Helsinki-Vantaan lentoasemalla toimintansa lopettavaa työsiirtolaa korvaava avolaitos. Viimeksi tarkistettuun investointiohjelmaan sisältyvät Mikkelin, Kuopion ja Konnunsuon vankiloiden peruskorjaus- ja lisärakennushankkeet on suunniteltu aloitettavaksi tämän vuosikymmenen loppupuolella.

Vuoden 2009 vuokrataso ylittää 2,9 milj. eurolla kiinteistöjen vuokraamista koskevaa puitesopimusta vuonna 2000 tehtäessä arvioidun tason.

Vuokramenojen lisäksi viime aikoina tapahtunut **vankimäärän kasvu** aiheuttaa huomattavia kustannuspaineita. Kuluvan vuoden alussa vankiloissa on ollut noin 200 vankia enemmän kuin vastaavana aikana vuonna 2004. Tietojärjestelmäongelmien vuoksi lykkääntyneiden sakon muuntorangaistusten täytäntöönpano lisää loppuvuonna edelleen vankimäärää viime vuodesta. Vankien päivittäinen keskimäärä, joka vuonna 2004 oli 3 577, saattaa vuonna 2005 nousta lähes 3 900:een.

Uuden vankeuslainsäädännön toimeenpano, vuokramenojen kasvu ja vankimäärän nousu edellyttäisivät vuosien 2006-09 menokehyksissä usean miljoonan euron suuruista lisäystä vuoden 2005 määrärahasoon.

Vankimielisairaala
Ylilääkäri Hannu Lauerma

HE 263/2004 vp
HE 261/2004 vp
HE 262/2004 vp

LAVP 15/2005/C42

Eduskunnan lakivaliokunnalle 9.3.2005

Pyydetty asiantuntijalausunto ns. vankeuslakipaketista täydennyksineen, jotka kursivoitu

Rajaan lausuntoni koskemaan niitä kohtia, joissa katson omaavani erityistä asiantuntijuutta. Muita kohtia olen valmis kommentoimaan toivomusten mukaan.

Hallituksen esityksessä vankeinhoidon terveydenhuolto esitetään eriytettäväksi omaksi yksikökseen, johon kuuluisi mm. Vankimielisairaala. Tämä lisäisi terveydenhuollon riippumattomuutta ja mielekkään toiminnan mahdollisuuksia erityisesti vankiloiden perusterveydenhuollossa, jossa lääkäreiden ja muun henkilökunnan vastuu ja todelliset mahdollisuudet vaikuttaa toimintaansa eivät tällä hetkellä riittävästi kohtaa. Vankimielisairaalan itsenäiseen asemaan lakimuutoksella ei parhaan arvioni mukaan ole vaikutusta. *Vankimielisairaalan vankiloiden intresseistä riippumattoman, erikoislääkärijohtoisen itsenäisen aseman säilyttäminen onkin lainsäädännössä välttämätöntä, koska Vankimielisairaalassa toteutetaan myös tahdosta riippumatonta psykiatrista hoitoa. Tämän erikoislääkärijohtoisen itsenäisen aseman nimenomainen määrittely myös lain tasolla olisi nähdäkseni syytä tehdä ottaen huomioon maamme velvoittavat kansainväliset sitoumukset.*

Huomionarvoista saattaa olla, että vankeinhoidon ns. rake-III-hankkeessa on päädytty esittämään, että Vantaan vankilassa toimiva psykiatrinen osasto tulisi hallinnollisesti Vankimielisairaalan osastoksi. Vantaan yksikön tämänhetkinen johto on pitänyt ajatusta hyvänä, ja Vankimielisairaalan ylilääkärinä olen itsekin siihen valmis, koska yhteinen hallinto luo mahdollisuuksia mielekkääseen työnjakoon ja synergioihin. Vantaan 15-paikkaisen yksikön kehittäminen itsenäiseksi minisairaalaksi ei ole tehokasta. Tarvetta vankien psykiatrisen hoidon jatkuvaan kehittämiseen on entistä enemmän. Tähän johtavat uusi tieto aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden ja rikollisuuden suhteista, ja mahdollisesti myös yhä useampien mielisairaiden potilaiden päätyminen vankilaan huumeiden käytön lisääntymisen ja kunnallisen psykiatrian resurssiongelmien vuoksi.

Eräs vankien terveydenhuoltoa ja psykiatristen arvioiden asemaa koskettava seikka uudistuksessa on pakko-laitoskäytännön muuttaminen. Vaarallisuusarvioiden ongelmana on ollut se, että arvioon on lähetetty vain niin kroonistuneesti tapaväkivaltaisia vankeja, että tutkimustiedon valossa perustellusti tapahtuva jako erityisen vaarallisiin ja muihin ei ole ollut mahdollista. Vaarallisuuden asteen arvioinnissa olisi huomattavan perusteltua välttää vankeinhoidon omien terveydenhuoltoyksiköiden käyttöä, ja turvautua maamme muuhun kriminaalipsykiatriseen osaamiseen. Sitä on riittävästi olemassa Helsingin alueella, joten yhteistyö Helsingin hovioikeuden kanssa olisi luontevaa. Pitkiin vankeusrangaistuksiin osin psykiatristen lausuntojen nojalla tuomitut tuntevat nimittäin usein syvää katkeruutta lausunnosta vastannutta yksikköä kohtaan, mikä vaikeuttaa suuresti heidän psykiatriseen avuntarpeeseensa vastaamista. Tuomiota edeltäneen häiriintyneisyyden, tuomioihin johtaneiden henkirikosten paineen ja pitkän vankeuden raskuuden vuoksi tällaista hoidontarvetta esiintyy melko usein.

Hallituksen esityksessä 263/2004, luvussa 10. sivulla 170 mainittua kohtaa, jonka mukaan vangin tilapäinen lääkinnällinen tutkimus ja hoito vankilan ulkopuolella on vankilan johtajan päätösvallassa, tulisi korjata. Erityisesti määrärahojen käytön siirtyessä erilliseen terveydenhuoltoyksikköön tässä kohdassa tulisi määrittellä hoidosta vastaavan lääkärin tai ylilääkärin vastuu ja päätösvalta.

Turussa, 9.3.2005

Hannu Lauerma
Vankimielisairaalan ylilääkäri
psykiatrian dosentti

KRIMINAALIHUOLLON
TUKISÄÄTIÖ *m*

^ÄSH Lakivaliokunta 15.3. 2005

 Jukka Mäki Toiminnanjohtaja

HE 263/2004 vp
HE 261/2004 vp
HE 262/2004 vp

14.3.200
5

**HE 261/2004 vp, HE 262/2004 vp ja HE 263/2004 vp, sekä aloitteet
LA 149/2003 vp, TPA 34/2003 vp ja TPA 80/2003 vp**

Nyt eduskunnan käsittelyssä olevat lainsäädäntöuudistusehdotukset tulevat toteutuessaan parantamaan merkittävästi seuraamusjärjestelmän mahdollisuuksia perustavoitteensa saavuttamisessa: lisätä vängin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, elämäntapaan ja yhteiskuntaan sijoittumiseen.

Jälkihuoltojärjestelmän kehittämistyötä tekevän Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) näkökulmasta esitykset ovat tervetulleita. Vankeinhoidon sisältöjen ja rakenteiden perustaminen vankikohtaisiin riski- ja tarvearvioihin sijoittajayksiköissä, rangaistus- ja vapautusajan suunnitelmiin, kuntoutuksen kannalta tarpeenmukaisiin toimintoihin ja yksiköihin sekä vapauteen valmennukseen yhteistyössä vängin kotikunnan kanssa tuo aikaisempaa paremmat edellytykset rangaistukseen tuomittujen yhteiskuntaan sijoittumiseen ja rikoksettoman elämäntavan omaksumiseen.

Uudistusehdotukset on kaiken kaikkiaan hyvin valmisteltu, ne ovat tarpeelliset ja realistisesti toteutettavissa. Uudistukset toisivat tehoa vankeinhoitoon ja avaisivat yhteistyökanavien kautta nykyistä parempaa vastuunottoa ja työnjakoa vankeinhoitotyöstä ja siihen liittyvästä jälkihuollosta myös muualla yhteiskunnassa. Uudistuksen ohjausvaikutus ja käytännön toteuttaminen voivat kuitenkin jäädä hyvin vaatimattomiksi ellei uudistusten täytäntöönpanossa huolehdita tarvittavasta voimavarojen lisäämisestä.

Seuraamusjärjestelmän riittävien voimavarojen turvaamisen näkymät uudistusten edellä ovat tällä hetkellä erittäin huolestuttavat ja tilanne vaikuttaa huononevan edelleen. Kaikki viittaa siihen, ettei nykyisessä vankipaineessa seuraamusjärjestelmä kykene järjestämään kuin perushuollon ja turvallisuuden vankilaan tuomituille. Kuntouttavaa toimintaa on jouduttu supistamaan, ylläpito laitoksissa on luonut vaarallisen kasvualustan rikolliselle alakulttuurille, tartuntatautiin leviämisen sekä yksipuoliselle rajoittavien valvontatoimien korostumiselle. Kuntoutukseen sitoutuneiden vapautuvien vängien tukijärjestelmien näkökulmasta olosuhteet ja voimavarat tarpeenmukaisten kuntoutuspolkujen ja tukitoimien rakentamiseen vankilasta vapauteen ovat viime aikoina selvästi heikentyneet. Ristiriita nyt valmisteilla olevan lainsäädännön tavoitteiden ja nykyisten voimavarojen välillä on huutava.

Alussa mainittua nykyaikaisen vankeinhoidon tavoitetta ei myöskään voida saavuttaa ilman seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien välistä kiinteää yhteistyötä ja työnjakoa. Tässä suhteessa on valitettavaa, ettei valmistelutyössä ole riittävässä määrin esitetty toimenpiteitä, joilla turvattaisiin tarvittava yhteistyö kunnallisen palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan muun tukiverkoston välillä. Vankeinhoidossa tehtävä kuntoutustyö valuu helposti hukkaan, jos samalla ei huolehdita kuntoutusjatkumoista ja tarvittavista tukipalveluista henkilön vapautuessa.

Kinaporinkatu 2 E 39, 00500 HELSINKI
Y-tunnus: 1715085-7
puh. (09) 7743 610
fax (09) 7743 6120
email etunimi.sukunimi@kritis.fi
www.kritis.fi

Kriminaalihuollon tukisäätiön keskeisenä tavoitteena on parantaa kuntoutukseen sitoutuneen vangin tai kriminaalihuollon asiakkaan ja heidän läheistensä asemaa ja yhteiskuntaan sijoittumista. Krits pyrkii osaltaan kehittämään toimia ja yhteiskunnallisia rakenteita uusintarikolhsuuden ehkäisemiseksi ja rangaistukseen momittujen elämänhallinnan parantamiseksi. Erityisen tärkeänä em. tavoitteisiin pääsemisessä Krits pitää seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteistyötä rangaistukseen tuomituille tarkoitettujen ja tarpeita vastaavien kuntoutus- ja tukimuotojen järjestämisessä ja kehittämisessä.

Jälkihuollon järjestäminen vapautuvalle vangille kuuluu lainsäädännön perusteella vangin kotikunnalle. Merkittävä osa vapautuvista tarvitsee monimuotoista psykososiaalista ja taloudellista tukea ja palveluja (mm. asumisen tukipalvelut, työhön kuntoutus, päihde- ja mielenterveyspalvelut, koulutus, velkaneuvonta, lastensuojelu jne.) vapautuessaan. Lähtökohdat ja tarpeet tukimuodoille ja palveluille ovat usein vaativammat kuin muille palvelujen tarvisijoille. Lukuun ottamatta väestömäärältään kaikkein suurimpia kuntia kriminaalihuollon asiakkaan tarpeita vastaavia palveluja tuottavat lähinnä kolmannen sektorin toimijat kiinteässä yhteistyössä kuntien kanssa. Krits on osaltaan koordinoimassa ja pienessä määrin myös voimavaraistamassa kriminaalihuollon tukipalveluja kunnille tuottavia järjestöjä, myös vapaaehtoistyötä tekeviä vertaisjärjestöjä.

Nyt käsillä olevat lainsäädäntöehdotukset tai jo aikaisemmat uudistukset, esim. vangin sijoittaminen rangaistuslaitoksen ulkopuolelle tavoitteelliseen toimintaan, valvottu koevapaus ja yhteistyö vankilassa toteutettavissa toimintaohjelmissa (esim. päihdekuntoutus), tulevat edellyttämään seuraamusjärjestelmän, kuntien ja järjestöjen tiiviimpää yhteistyötä, mutta myös voimavaroja. Vapautuville vangeille kuntoutusta ja muuta tukea tuottavat järjestöt ovat joutuneet huomaamaan, että kuntien taloudelliset mahdollisuudet tai asiakaskohtaiset priorisoinnit voivat olla esteenä tarkoituksenmukaisen jälkihuollon järjestämiselle. Erityisen tärkeää olisi turvata riskiryhmään kuuluvien vapautuvien vankien ensimmäisten kuukausien riittävä jälkihuolto. Näin kyettäisiin estämään tai ainakin pidentämään muuten erittäin todennäköistä nopeaa vankilaan palaamista ja säästämään kalliita kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia.

HE:n 263/2004 vp taloudellisten vaikutusten käsittelyssä on Kritsm mielestä liian vähän kiinnitetty huomiota niihin myönteisiin seurauksiin, joita uudistuksella tavoitellaan (esim. vapautuvan vangin elämänhallinnan ja-laadun paraneminen, kuntoutuksesta lähiyhteisöille ja palvelujärjestelmälle sekä yleiselle turvallisuudelle aiheutuvat myönteiset ilmiöt ja taloudelliset säästöt). Toisaalta kustannuksia tarkasteltaessa ei ole otettu huomioon vastaavien lisävoimavarojen tarvetta jälkihuoltojärjestelmässä kun aikaisempaa useampi vapautuva hakeutuu jatkokuntoutukseen ja tukitoimiin vapaudessa.

HE 261/2004 vp

Kriminaalihuollon tukisäätiöllä ei ole huomauttamista esitykseen. Esitetty vankeinhoidon rakenneuudistus vastaa sisällöllisesti uudistuvan vankeinhoidon tarpeisiin, parantaa edellytyksiä alueelliseen ja paikalliseen yhteistyöhön niin vankiloiden työskentelyssä kuin toiminnassa tarvittavien tukipalvelujen järjestämisessä. Krits pitää kuitenkin tärkeänä, että nyt alkanutta rakenneuudistusta jatketaan kohti kokonaisvaltaisempaa alueellisen kriminaalihuollon rakentamista. Tässä keskeinen rooli ja toiminnan painopiste tulisi olla nykyisen kriminaalihuoltolaitoksen tehtäväalueella ja sen laajentamisella kattamaan ohjatusti ja suunnitelmallisesti koko vangin seuraamusprosessi vapaudesta seuraamuksen täytäntöönpanoon, vapautusvaiheen toimenpiteisiin sekä yhteistyön järjestämiseen ja koordinointiin alueen kuntien ja muiden tukipalvelujen tuottajien kanssa.

Toimenpideoite 34/2003 vp

Kriminaalihuollon tukisäätiön käsityksen mukaan rangaistuslaitosten, niin avolaitosten kuin suljettujen laitosten, tulisi sijaita lähellä laitokseen sijoitettujen kotipaikkaa olevien aluekeskusten tuntumassa. Näin laitokselle, vangeille ja vankeinhoitohenkilöstölle voidaan turvata nykyaikaisen vankeinhoidon toimintaedellytykset. Erityisen tärkeää sijaintia valittaessa on se, että alueelta löytyvät nykyisin välttämättömät yhteistyökumppanit vangeille järjestettävän koulutuksen, kuntoutuksen ja tarvittavien sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseksi. Nykyaikaisen vankeinhoidon tavoitteiden kannalta on käsittämätöntä, että Suomessa on edelleen suuri määrä rangaistuslaitoksia, jotka sijaitsevat kaukana ja eristyksissä kaikista. Tilanne hankaloittaa suuresti vankeinhoidossa tarvittavien toimien ja rakenteiden järjestämistä, aiheuttaa suuria ylläpitokustannuksia sekä vaikeutta saada koulutettua henkilökuntaa. Tässä suhteessa vankeinhoidon laitosrakenne on jäänyt vuosikymmeniä jälkeen siitä kehityksestä, mikä on tapahtunut muiden erityisryhmien laitossijoitusten ja kuntoutuksen järjestämisessä (vammaishuolto, päihdehuolto, psykiatrinen sairaanhoito).

Epäilemättä Pirkanmaan ja Keski-Suomen aluekeskusten tuntumaan tarvittaisiin rangaistuslaitos, jossa olisi sekä suljettu osasto että avo-osasto. Osastojen tulisi sijaita lähellä psykososiaalisen työn, koulutuksen ja työhön kuntoutuksen palvelujen tuottajia siten, että vankien toimintojen järjestäminen ja tarvittavat tukitoimet voitaisiin toteuttaa kiinteässä yhteistyössä yhteiskunnan muun tukijärjestelmän ja siihen liittyvien erityispalvelujen osaamisen turvin.

Nykyisessä vankien yliasutustilanteessa tarvittaisiin nopeasti erityisesti suljettuja laitospaikkoja suurten asutus- ja palvelukeskusten välittömässä tuntumassa. Avolaitospaikoista huutavin pula on Etelä-Suomen alueella.

HE 262/2004 vp ja lakialoite 149/2003 vp

Lakialoitteen 149/2003 vp mukaan ehdonalaisesta vapaudesta päätettäessä päätösvaltaa tulisi siirtää Vankeinhoitolaitokselta yleisille tuomioistuimille. Kriminaalihuollon tukisäätiö ei voi yhtyä tähän näkemykseen.

Kansalaisten oikeustajun ja lainsäädännön ymmärrettävyyden kannalta olisi tietenkin selkeämpää, että oikeudessa tuomittu rangaistus suoritettaisiin päivästä päivään. Jos järjestelmää nyt kuitenkin lähdetäisiin uusimaan esitetyllä tavalla, olisi melko suurella varmuudella ennakoitavissa, että päivästä päivään järjestelmä pidentäisi vankilassa vietettyä aikaa. On tuskin kuviteltavissa, että tuomioistuimet alkaisivat määrätä samoista rikoksista aikaisempaa lyhyempiä tuomioita - tai jos alkaisivat, seurauksena olisi suuren yleisön voimakas kielteinen vastareaktio. Aloitteen tekijät ennakoivat mahdollista vankeusajan pitenemistä itsekin sanoessaan "Aloitteessa otetaan lähtökohdaksi se, että todellista rangaistustasoa ei korotettaisi huomattavasti nykyisestäään".

Säätiön käsityksen mukaan keskeistä on, että tuomioistuimilla ei ole mahdollisuuksia eikä edellytyksiä mitata rangaistuksen määräämisvaiheessa erikseen vankeinhoidon tuloksia ja mahdollisuuksia. Siksi HE:ssä 262/2004 vp ehdotetut säännökset vankien ehdonalaiseen vapauteen päästämistä ovat pääsääntöisesti realistisia ja kannatettavia valvottuine koevapausesityksineen. Esityksessä tuntuu arveluttavalta ainoastaan poikkeaminen yleisestä kansainvälisestä käytännöstä ja vankeusrangaistuskomitean mietinnössä 2001:6 esitetystä siltä osin, että pitkäaikaisvanki voitaisiin vapauttaa vasta kun hän on suorittanut 5/6 hänelle määrätystä rangaistuksesta mainitun komitean ehdottaman 2/3 sijasta.

Rangaistusta mitatessaan tuomioistuin on sidottu Suomen lakiin puitelakina, johon rangaistuksen on perustuttava. Vangin vapauttamisen tosiasiallisia edellytyksiä ei voida punnita realistisesti ennen kuin rangaistusta on kulunut kohtuullinen aika. Jos puitelait ovat hyvin tiukat, rajoitetaan tarpeettomasti mahdollisuuksia tehdä oikeudenmukaisia ratkaisuja. Kun vankilasta vapautumisen ajankohdasta päättää Vankeinhoitolaitos, säilyy mahdollisuus vaikuttaa rangaistuksen pituuteen sen perusteella, miten vanki on vankilassa asiansa hoitanut.

Ulkomaaalaisten vankien - erityisesti Venäjän ja Baltian maista tulevien kohdalla - kotimaahan palauttamisen esteitä on paljon muitakin kuin vain rangaistuksen pituus, suurimpana olosuhteet oman kotimaan vankiloissa.

Vankeinhoitolaitos ei myöskään ilman merkittävää resurssien lisäystä kestäisi enää vankimäärien kasvua, joka rangaistusten pitenemisestä väistämättä seuraisi. Suomi on edelleen sivistysvaltio siinä mielessä, että rangaistukset moniin muihin Euroopan maihin verrattuna ovat melko lyhyitä. Näin tulee ollakin, koska vankilan vaikutus ihmiseen on väistämättä kielteinen ja rangaistuksia pidentämällä luodaan ainoastaan syvenevää kuilua hyvinvoivan ja kurjistuvan kansanosan välille.

HE 263/2004 vp

Kriminaalihuollon tukisäätiöllä ei ole huomauttamista esitykseen. Se on huolella laadittu, vastaa uudistukselle asetettuja odotuksia ja tarpeita sekä on realistisesti toteutettavissa. Uudistus tulee asettamaan myönteisiä paineita myös kunnallisen jälkihuoltojärjestelmän sekä yhteiskunnan muiden tukipalvelujen järjestämisen kehittämiseksi vangeille ja vankilasta vapautuville.

Toimenpideoite 80/2003 vp

Kriminaalihuollon tukisäätiön mielestä toimenpideoitteessa 80/2003 on ehdotettu ajankohtaisesti ja perustellusti resurssien lisäämistä vankeinhoitotyölle. Aloitteessa oleviin ehdotuksiin ja näkemyksiin on helppo yhtyä.

Vankeinhoidon keskeisin tehtävä yhdessä yhteiskunnan muun tukijärjestelmän kanssa on ehkäistä uusintarikollisuutta ja luoda edellytyksiä vapautuvien nykyistä parempaan yhteiskuntaan sijoittumiseen ja rikoksettomaan elämäntapaan. Erityisen tärkeää on panostaa ennaltaehkäisevään työhön. Tässä suhteessa vankeinhoidon vaikea resurssipula ja laitosten yliasutus on valtava haaste. Ehkäisevän työn sijasta työskentelyn painopiste tällä hetkellä on vankeusrangaistuksen aiheuttamien haittojen lisääntymisen estämisessä ja tilanteen edes jollain tasolla järjestäytyneenä pitämisessä.

Ehkäisevän työn toimialueilla erityisen vaikea tilanne on vankien ehkäisevän mielenterveystyön saralla sekä vapautuneiden kuntoutusjatkumoiden riittävydessä. Edelleen satoja vankeja vapautuu vuosittain kadulle.

Vankeinhoidon vaikea resurssitilanne on jatkunut jo vuosia. Asiaan olisi nyt uuden ja entistä vaativamman vankeinhoidon ohjaavan lainsäädännön valmistelussa puututtava ja osoitettava vankeinhoitoon ja erityisesti sen kuntouttavaan työhön tarvittavat voimavarat. Työntekijämäärien lisäämisen ohella tarvitaan henkilökunnan rakenteen kehittämistä sekä yleisen koulutustason kohottamista sillä kohderyhmä, jonka kanssa työskennellään, on yksi vaativimmista.

Lamp 16/2005/1363

Mikä ja mitä KRIS on?

KRISin jäsenet omaavat rikollisen tai päihdeongelmaisen menneisyyden, mutta noudattavat seuraavia elämänohjeita: Rehellisyys

- Päihteettömyys
- Toveruus
- Yhteisvastuu

Tämä kaikki antaa meille yhteisyyden tunteen.

Rehellisyys

Edellyttää, ettet tee rikoksia. Olet parhaasi mukaan rehellinen itseäsi ja toisia kohtaan. Tavoittelet koko ajan esikuvana olemista niille, jotka ovat samassa tilanteessa kanssasi.

Päihteettömyys

Edellyttää, että tavoittelet päihteetöntä elämää etkä saavu KRISin tiloihin tai toimintoihin minkään päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena.

Toveruus

Edellyttää, että välität ystäväsi hyvinvoinnista, ja että kunnioitat kanssaihmiäsiä heidän mielipiteistään riippumatta.

Yhteisvastuu

Edellyttää, että toimit ystäväsi hyväksi ja olet tavoitettavissa 24 tuntia vuorokaudessa, autat yhdistystä esimerkiksi vapaaehtoistyön muodossa, ja että uhraat vähän aikaa ystävillesi KRISissä silloin, kun apuasi tarvitaan.

KRIS suuntaa toimintansa niiden entisten rikollisten tai päihderiippuvaisten hyväksi, jotka ovat päättäneet katkaista suhteen vanhaan elämäänsä ja yrittää uudelleen sopeutua yhteiskuntaan.

Ajatuksena on auttaa vankilasta vapautuvia ihmisiä pysymään erossa rikollisuudesta ja päihteistä tarjoamalla heille uuden, rehellisen ja päihteettömän sosiaalisen verkoston.

Lakivaliokunnan kuulemistilaisuus 15.03.05 KRIS-

Suomi ry:n puheenvuoro

Nimeni on Matti Kid Hytönen ja edustan KRIS-Suomi ry:tä

Haluamme rajata puheenvuoromme koskemaan päihdeettömyyden ideaa sekä uusintarikollisuuden luonnollista vähenemistä päihdeettömyyden myötä.

Vangeistamme n. 80 % on päihdeongelmaisia (Granfelt, 2003, 13). Saman suuruusluokan lukuihin on päästy myös vankien terveydenhuollosta tehdyssä tutkimuksessa vuonna 2001. Keskivankilukua 3700 käytettäessä tämä merkitsee, että 3000 vankia on autettavissa perusideasta, jonka mukaan päihdekierre on ensin katkaistava, ja vasta sitten ryhdyttävä muihin toimiin.

KRIS-Suomi ry:n mielestä kaikessa vankien jälkihuollossa on unohdettu päihdeiden osuus uusintarikollisuudesta. Mainittu kohderyhmä suorittaa rikosteot aina joko hankkiakseen lisää päihdeitä tai niiden vaikutuksen alaisena. Puhuttaessa vangeille tarjottavista kuntouttavista toimenpiteistä tunnutaan kokonaan unohtavan päihdeikäyttyymiseen vaikuttaminen.

Kaikkein huolestuttavimpana KRIS-Suomi ry näkee korvaavien ja ylläpitävien lääkehoitojen ylenpalttisen suosimisen sekä ylipäättäänkin päihdeongelman lähestymisen erilaisten keskushermostoon vaikuttavien, huumaavien lääkkeiden avulla (bentsodiatsepiinit). Tämä voidaan mielestämme arvottaa ainoastaan tahalliseksi luovutushäviöksi. KRIS-Suomi ry:n jäsenet tietävät kokemuksesta, että päihdeistä pääsee vain lopettamalla käytön, ei vaihtamalla merkkiä. On tietysti uskaliaasta arvostella "valtakunnan virallista huumestrategiaa" näissä tiloissa. Nöyrympää olisi olla ja nöyrytyä. Olemme kuitenkin todenneet, että kritiikki on toiminut omien persoonallisuksiemme uudelleen rakentumisessa. Miksei se toimisi myös väärille raiteille joutuneen strategian kohdalla?

KRIS-Suomi ry kertoo nyt Lakivaliokunnalle KRIS-Sverigen toiminnasta Ruotsissa tehdyn seuranta-tutkimuksen tuloksen. Siinä seurattiin yli 200 KRIS-vapautunutta (jotka olivat keskimäärin 12-kertaisia uusijoita) kolmen vuoden ajan. **97 % näistä ei syyllistynyt päihderetkahduksiin tai uusintarikostekoihin.**

KRIS-Suomi ry:n toiminta on nuorta. Aktiivista rakentamista on kestänyt vasta runsaan vuoden. Olemme kuitenkin keränneet omaa "seuranta", vaikkei se vielä täytäkään kansainvälisiä kriteereitä. Vuonna 2004 vankilan portilta hakemistamme, päihdeettömyyteen motivoituneista vangeista 75,85 % oli raittiina ja uusia rikostekoa tekemättä seurannan päättöpäivänä marraskuussa 2004.

KRIS-idea kuvastuu rakentumisprojektimme nimessä "Tulemme Sinua Portille Vastaa". Odotamme vangilta tulevaa kontaktipyyntöä, menemme vankilaan ja alamme valmistella vapautumista -päihdeettömänä. Vapaudessa tuemme 100 % päihdeettömyyttä ja johdatamme vapautuneen hiljalleen tukiverkoston piiriin, jota olemme syksystä 2003 rakentaneet. Meillä on noin 50 yhteistyötahoa, tässäkin salissa niistä kahden edustajat.

2

KRIS ryhtyy kevään 2005 aikana mielenkiintoiseen projektiin, jonka kehyksenä on "meikäläisten autoverstaas". Tähän voi tulla päihdeettömänä vanhoja autoja korjailemaan - esim. itselleen ja jopa ajokuntoon. Samantyyppistä ideaa on kokeiltu Lahdessa jossa nuori, potentiaalinen rikoskierteeseen joutunut tai vaarassa oleva on päässyt "omalle verstaalle". Osallistujien arviot ovat olleet poikkeuksellisen positiivisia.

Summa summarum: edustamme ajatusta, jonka mukaan päihdekierteen katkaiseminen vähentää dramaattisesti uusintarikollisuutta. Oppi, elämäntaidot ja koulutus ovat luonnollisesti myös tarpeen jälkihuollon onnistumiseksi. Mutta niistä ei sinällään ole yhdenkään prosenttiyksikön hyötyä, jos päihdeiden käyttö jatkuu. Me tiedämme tämän KRIS-Suomi ry:ssä. Kyse on siitä, saammeko päättäjät ryhtymään päihdeettömyysajatuksista tukemaan.

KRIS-Suomi ry:n puolesta
05.03.2005

Matti Kid Hytönen
projektijohtaja

Lakivaliokunnalle

15.3.2005 koskien HE 261-263/2004

Ihmisoikeusliitto ry:n tavoitteena on vastustaa ihmisoikeusloukkauksia ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Tätä varten liitto tiedottaa, kouluttaa, antaa lausuntoja, tekee aloitteita ja järjestää kampanjoita. Toiminta perustuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden vakiintuneisiin tulkintoihin. Pääasiallisesti seuraamme kotimaan ihmisoikeuskehitystä.

Vankeuteen liittyviä kysymyksiä liitto on viime vuosina seurannut erityisesti vähemmistöjen osalta. Lisäksi vankien henkilökohtaisten yhteydenottojen perusteella liiton tietoon on tullut ongelmia muun muassa niissä tilanteissa, joissa vanki ryhtyy peräämään oikeuksiaan: joko edesmenneeseen oikeuskäyntiin liittyen tai vankeusrangaistuksen suorittamiseen liittyen.

Näistä lähtökohdista käsin olemme valmistelleet lakivaliokunnalle lausunnon nyt käsillä olevista hallituksen esityksistä. Yleishuomiona kokonaisuudesta Ihmisoikeusliitto muistuttaa, että vapaudenmenetys ei merkitse perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Oikeus työhön, opiskeluun, kuntoutukseen, terveydenhuollon palveluihin ja yksityiselämään tulee turvata jokaiselle vangille. Todellisesta elämästä tiedämme, että näiden oikeuksien toteutuminen ei ole vangille itsestään selvää. Niiden todellinen toteutuminen vankien kohdalla vaatii erityisiä järjestelyjä.. Erityistä huomiota tulee asettaa niiden vankien tilanteeseen, joiden asema vankilahierarkiassa ei ole hyvä.

Döbelninkatu 2, 8 krs., 00260 HELSINKI i Tel.+358 9 4155 2500 \ Fax.+358 9 4155 2520
info@ihmisoikeusliitto.fi www.ihmisoikeusliitto.fi

OIKEUS,
LIITTO!

HE 261/2004

Ihmisoikeusliitto pitää vankien sijoittamista ja rangaistusajan suunnitelmaa erittäin keskeisinä kysymyksinä ja pitää hallituksen esitystä näiltä osin onnistuneina. Liitto on kuitenkin hyvin huolissaan siitä, toteutuvatko hallituksen esityksessä kaavailut parannukset todellisuudessa. Ellei niiden toteuttamiseen osoiteta riittäviä määrärahoja, uhkaavat ne jäädä vain sananhelinäksi.

Sijoittamiseen liittyen liitto on erityisen huolissaan ns. pelkääjävankien (usein vähemmistöihin kuuluvia) eristämiskäytännöstä, joka todellisuudessa estää näitä vankeja osallistumasta kuntouttavaan toimintaan. Yhdistettynä korkeaan vankimäärään ja vankiloiden henkilökunnan resursseihin, on syytä olla huolissaan siitä, että joidenkin vankien kohdalla heiltä riistetään vankilassa tosiasiaa heidän perusoikeutensa huomattavasti laajemmin kuin vankeusrangaistuksen tarkoitus on. Liitto toivoo, että erityishuomio sijoittamiseen vähentäisi myös vankien välistä väkivaltaa.

HE 262/2004

Ehdonalaisten laskentaperusteisiin Ihmisoikeusliitto ei ota kantaa, sillä se ei pidä esitettyjä muutoksia ihmisoikeusnäkökulmasta merkittävänä.

Jäännösrangaistuksen laskemisen osalta kyseessä on sen sijaan suuri muutos ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta erityisen tarkkaan tulee pohtia voimaantulosäännöksen 3 momenttia.

Valvotun koevapauden osalta liitto esittää huolensa siitä, että valvontatekniset keinot jätetään kovin avoimiksi. On ymmärrettävää, että tekniikan kehittyessä nykyistä vauhtia, on syytä olla joustava siihen liittyvien säännösten suhteen, mutta olisiko mahdollista pohtia keinojen rajausta muuten kuin tarkan välineluetelun kautta?

Erittäin tärkeää on myös pohtia sitä, mitä vanki varhennetulla vapaudella tekee. On pelättävissä, että nykykäytäntö, jossa vanki liian usein vapautuu tyhjän päälle, jatkuu ja koskee tulevaisuudessa myös val-

Döbelninkatu 2, 8 krs., 00260 HELSINKI Tel.+358 9 4155 2500 i Fax.+358 9 4155 2520

info@ihmisoikeusliitto.fi www.ihmisoikeusliitto.fi

**I H M I S
O I K E U S
L I I T T
O**

Förbundet *f&t* Märsiirga Äättisneter

HE 261 - 263/2004 vp

vottua koevapautta, mikäli resursseja kriminaalihuollon työhön ei saada lisää. Tässä yhteydessä merkitystä on myös kuntien/valtion vastuun jaolla.

HE 263/2004

Ihmisoikeusliitto ry pitää erittäin myönteisenä sitä, että esityksen myötä vangin oikeusturva paranee ja hänellä on oikeus valittaa kaikista häntä koskevista päätöksistä.

Tältä osin vaikuttaa siltä, että Suomen vankiloissa tarvitaan joissain määrin asennemuutosta, ehkäpä lainmuutos vauhdittaa myös sitä. liittoon on tullut useita yhteydenottoja vangeilta, jotka ovat ryhtyneet selvittämään oikeuksiaan. Eri tapauksissa on ollut kyse eri asioista, esimerkiksi kantelusta eduskunnan oikeusasiamiehelle, valituksesta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen tai siitä, että juuri yhdelle värilliselle vangille ei koskaan löytynyt töitä, vaikka hän joka aamu meni työnjohtajan luo työnjakoon.

Näissä tilanteissa vanki on lopulta vartijoiden armoilla. Tietokoneen käyttö, kopiointi, postin lähettäminen ja vastaanottaminen — kaikki on kontrolloitua. Erityisesti silloin, kun valitus koskee vankilaoloja (tämähän ei edes pitäisi välttämättä tulla vartijoiden tietoon), on olemassa riski, ettei oikeusturva todellisuudessa toteudu.

Kaiken kaikkiaan nyt esitetyt muutokset vaativat vankilaviranomaisilta paljon. Mietimme, miten vankilaviranomaiset on valmistettu tähän, kuinka paljon koulutusta heille voidaan tarjota tilanteessa, jossa koulutusmäärärahat ovat vähäiset ja vankimäärät huomattavan korkeat?

Yhteenvetona voidaan todeta, että Ihmisoikeusliitto pitää esitettyjä uudistuksia hyvinä, mutta on samaan aikaan hyvin huolissaan siitä, muuttuuko "sana lihaksi"; riittävätkö taloudelliset resurssit kaiken hyvän aikaansaamiseen. Tämän huolen vuoksi liiton on helppo yhtyä Leena Rauhala toimenpideoitteeseen (TPA 80/2003 vp) vankeinhoidon ja ennalta ehkäisevän työn resurssien suhteen. Rikollisuutta vastaan ei tunnetusti taistella kovin (halvoin) ottein. Ihmisyksilöiden pelastaminen "kaidalle tielle" on työvoimavaltaista ja kallista, mutta lienee silti kalliimpaa vapauttaa rikolliset kadulle ilman toivoa toisenlaisesta huomisesta.

Döbelninkatu 2, 8 krs., 00260 HELSINKI Tel. +358 9 4155 2500 Fax. +358 9 4155 2520
info@ihmisoikeusliitto.fi \AA/vw.ihmisoikeusliitto.fi

LAKIVALIOKUNTA 16.3.2005

ASIANAJAJA RISTO KYYTINEN
SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

1
HE: f 261-263/2004 vp
Larp 17/2005/A 52

HE 261/2004 vp, HE 262/2004 vp ja HE 263/2004 vp

Kannanotoissa rajoitetaan oikeusturvakysymyksiin niiltä osin kokonaisuudistusta, mikä koskee asianajotoiminnassa esille tulleita osa-alueita ja toisaalta asianajajan työhön suoranaisesti vaikuttavia säännösehdotuksia.

Kokonaisuudistusta sinänsä pidämme tarpeellisena sekä tavoitteen asettelultaan ja toteutuksen päälinjoiltaan oikean suuntaisena.

Sisilisko-ongelma

Vankien oikeusturvan kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota oikeuteen suorittaa vankeusrangaistus tarvitsematta pelätä turvallisuutensa puolesta muiden vankien taholta uhkaavan väkivallan johdosta. Suuri osa vangeista joutuu suorittamaan tällaisen pelon johdosta rangaistuksensa osittain tai jopa kokonaan omasta pyynnöstään eristettyinä nk. sisiliskoina. Nämä vangit joutuvat omatta syyttään sietämään ylimääräistä kärsimystä olosuhteissa, jotka muistuttavat kurinpitorangaistusta. Kun pelko muita vankeja kohtaan useimmiten liittyy pelon aiheuttavan tahon henkilökohtaiseen vihaan (tyypillisesti esim. nk. vasikoimisen johdosta tai romaniheimoon kuuluvien väistämivelvollisuuden johdosta jne.), huumevelkoihin, järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai vankeusaikaisiin hyväksikäyttöpyrkimyksiin, merkitsee tämän asiantilan hyväksyminen tosiasiallisesti pelkoa aiheuttavien tahojen pyrkimysten suosimista pelkääjien kustannuksella. Pelkääjän on myös omatta syyttään vaikeampi suuntautua noudattamaan ja osaltaan kehittämään rangaistusajan suunnitelmaansa.

Tätä ongelmaa ei poista vankia koskevan päätöksenteon siirtäminen lähelle vankia eikä järjestelmä, jossa kaikkien vankien on määrä suorittaa rangaistuksensa oman kotipaikkansa aluevankilassa. Päinvastoin pelon aiheuttajatahot todennäköisimmin ovat samalta alueelta ja vaarassa sijoittua samoihin laitoksiin. Usein he itse eivät suorita toisiin vankeihin kohdistuneita väkivallantekoja ja uhkauksia vaan teettävät sen vaikutusvaltaansa kuuluvilla tai palkkaamallaan "torpedoilla". He luonnollisesti pyrkivät myös pysyttelemään salassa niin, ettei heihin tiedetä kohdistaa ehkäiseviä ja rankaisevia toimenpiteitä.

Pelkääjien asema ei uudistuksen myötä saa enää ainakaan heikentyä. Ratkaisu ei saa jäädä pelkästään sen varaan, että heille taataan mahdollisuus pyytämäänsä

eristykseen. **Heidän suuri** joukkonsa on **pikemminkin häpeä oikeusvaltion vanki lajärjestelmäl le.**

Ainoa toimiva ratkaisu **näyttää olevan** eristetyn pelkääjän mahdollisimman **pikainen** siirto sellaiseen vankilaan, jossa hänelle on mahdollista suorittaa rangaistuksensa ilman pelkoa. Hänelle ei tule asettaa "todistustaakkaa" pelkoa aiheuttavan **tahon** selvittämisestä, mikä todennäköisesti tulisi aiheuttamaan vain lisää **pelon aiheita ja** mitä on epärealististakin edellyttää. Hänelle on vankilaviranomaisten toimesta varattava aktiivisella tavalla mahdollisuus siirtoon toiseen vankilaan. Siirtomahdollisuus on informoitava vangille niin pian kuin hän on turvallisuussyyn vedoten pyytänyt itsensä eristettäväksi. Mikäli saman aluevankilan vankiloista ei löydy turvallista saman valvonnallisen tason laitosta, hänet on voitava suostumuksensa tai pyyntönsä perusteella siirtää toiseen avovankilaan. Hänelle on varattava tilaisuus valita itse, haluaako hän enemmän käyttää hyväkseen kotipaikan vankilan periaatetta, vaikka eristettynäkin, vai haluaako hän turvaan - tarvittaessa vaikka kuinka kauas, muun aluevankilan alueelle.

Pelkäävälle vangille on taattava laissa oikeus päästä turvalliseen vankilaan ja säädettävä sen toteuttamiseksi tarpeelliset viranomaisvelvoitteet. Asianajajaliitto ehdottaa näin ollen muutoksia seuraaviin säädösehdotuksiin.

Vankeuslain 5 luvun 3 §, Erillään asuminen omasta pyynnöstä

Kysymyksen ollessa turvallisuudesta toisten vankien taholta koettavan uhan johdosta, häneltä ei tule edellyttää selvittämisvelvollisuutta. Lainkohdan 1 momentin ilmaisu "vangilla on perusteltu syy" tulee tästä syystä korvata ilmaisulla "vangilla on syy".

Lainkohdan 1 momenttiin tulee lisätä maininta siirtomahdollisuuden ilmoittamisesta turvallisuutensa vuoksi eristämistään pyytävälle vangille, esim. seuraavasti: "Henkilökohtaisen turvallisuuden uhan vuoksi eristämistään pyytävälle vangille on ilmoitettava hänen käytettävissään olevasta mahdollisuudesta saada siirto toiseen vankilaan siten kuin 6 luvun 3 §:ssä säädetään."

Vankeuslain 6 luvun 3 §, Vangin siirtäminen toiseen vankilaan

Lainkohdan 2 momentin ensimmäisen ja toisen virkkeen väliin tulee säätää maininta velvoitteesta siirtää vanki pyynnöstään oman turvallisuutensa vuoksi tarvittaessa toiseen aluevankilaan, esim. seuraavasti:

"Mikäli samassa aluevankilassa ei ole riittävän turvallista ja vangin rangaistusajan suunnitelmaan sopivaa vankilaa, oman turvallisuutensa vuoksi siirtoa anova vanki tulee sitä pyytäessään siirtää toiseen aluevankilaan."

Vankeuskin 6 luvun 6 §, Siirtämisestä päättäminen

Lainkohdan 1 momenttiin tulee lisätä velvollisuus ottaa vastaan turvallisuutensa vuoksi siirtoa pyytänyt vanki, esim. seuraavasti:

"6 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan toiseen aluevankilaan siirrettävän vangin vastaanottamisesta ei saa kieltäytyä ilman erityisen painavaa syytä."

Täytäntöönpanon lykkääminen muista kuin terveydellisistä syistä

Asianajotoiminnassa tietoon tulleella tavalla ulosottomiehet eivät suinkaan tosiasiaassa tunne vankeusrangaistuksia suorittamaan passittamiensa henkilöiden henkilökohtaisia olosuhteita kovinkaan hyvin tai eivät lainkaan. Kuitenkin he ovat käytännössä ainoa ajateltavissa oleva viranomaistaho tähän tehtävään. Lykkäyksen anomisen tulee tapahtua hyvin nopeasti ja mahdollisuus selvitysten hankkimiseen usein päivissä luettavana aikana on rajoitettu. Entinen alustusmenettely ei juuri parantanut kielteisen päätöksen saaneiden anojien oikeusturvaa, koska se merkitsi lähes selvityksistä tyhjän hakemuksen asiakirjavihkoa alustusviranomaiselle. Anojien oikeusturvaa voi parantaa vain todellinen muutoksenhakumahdollisuus. Sellaista ei

tosiasiassa ole ilman mahdollisuutta oikeusapuun ja ilman täytäntöönpanon kieltoa sen ollessa vireillä. Erityisesti pyrittäessä nopeaan prosessiin muutoksenhaku edellyttää anojalle mahdollisuutta tulla henkilökohtaisesti kuulluksi ja esittää tarvittaessa jopa (poikkeuksellista) suullistakin todistelua.

Käsitykseni mukaan nopeasti suoritettava tarkoituksenmukainen muutoksenhaku on mahdollista vain oikeudenkäynnillä. Hallinto-oikeus ei ilman prosessin huomattavaa kehittämistä sopine muutoksenhakuelimeksi. Yleisessä alioikeudessa on mahdollista toteuttaa sekä prosessin nopeuteen että oikeusturvan tarpeeseen liittyvät edellytykset niin, ettei kielteisessäkin tapauksessa myöskään vankeusrangaistuksen täytäntöönpano viivästy merkittävästi.

Vankeuslain 2 luvun 5 §:n mukainen lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon ei vastaa oikeusturvan edellytyksiä siltä osin, kuin ulosottomies voi ensin päättää ennakoivasti täytäntöönpanosta ja vasta sitten alkaa tutkia "uutta" hakemusta. Tämä tulee rajata niihin tapauksiin, joissa aikaisempi lykkäysanomus on osittain tai kokonaan hylätty.

Vankeuslain 2 luvun 5 §, Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon

Ehdotan ensimmäisen virkkeen alkavaksi esim. sanoin:

"Ensimmäisen, sekä hyväksytyt lykkäysanomuksen jälkeisen toisen, 4 §:n 1 momentissa tarkoitettun..."

Toinen virke vastaavasti voisi päättyä vaikka näin:

onko samaa rangaistusta koskevalla kokonaan tai osittain hylätyn lykkäyshakemuksen jälkeisellä uudella hakemuksella tällainen vaikutus."

Vankeuslain 20 luvun 9 §, Muutoksenhaun alaiset asiat

Lainkohdan 1 momentin 1 kohdasta tulee poistaa 2 luvun 4 §:ää ja sitä vastaava 6 §:ää vastaava maininta.

Vankeuslain 20 luvun 1 §, Valitusoikeus käräjäoikeuteen

Edellinen maininta tulee liittää uudeksi 1 momentin 3 kohdaksi. 3 §:ää tulee muuttaa teknisesti lykkäysanomuksen osalta niin, että valitus tehdään suoraan käräjäoikeudelle ja että se tulee käsitellä kiireellisenä siten, että hylkäävän päätöksen tekijä on kuultavana. Tässä käsittelyssä sallia selvityksen esittäminen ja suullinen todistelu. Käsittely voidaan säätää kvalifioidusti kiireelliseksi esim. vähintään neljän ja enintään kymmenen päivän päähän vireillepanosta.

Tällä tavoin estettäisiin toisaalta spekulointi yhä uusilla lykkäysanomuksilla aiheellisen lykkäyksen anojan oikeusturvaa vaarantamatta ja antaen todellinen muutoksenhakumahdollisuus hänelle merkittävässä asiassa. Tällä tavoin myös taattaisiin aina täytäntöönpanokelpoinen valitusasteen ratkaisu hyvin lyhyessä ajassa - lyhimmillään jopa alle 2 viikossa valituksenalaisen ratkaisun tekemisestä.

20 luvun 5 §:n mukainen vaikutus täytäntöönpanoon tulisi vastaavasti rajata 1 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohtiin. Uuden 3 kohdan osalta tulisi säätää, että siinä tarkoitettun rangaistuksen täytäntöönpano ei ala ennen valituksen ratkaisua.

Vangin ja avustajan välinen yhteydenpito

Vankien ja tutkintavankien sekä heidän avustajiensa välinen luottamuksellinen yhteydenpito on taattava lailla ilman mahdollisuutta sen harkinnanvaraiseen estämiseen. Poikkeuksen voisivat muodostaa vain tilanteet, joissa olisi perusteltua syytä epäillä väärinkäytöksiä.

Tämän yhteydenpidon tarve on erilainen tutkintavangeilla ja muilla vangeilla. Tutkintavangin määrätyllä avustajalla tai puolustajalla tulee olla vastaavanlainen itsenäinen oikeus hänen tapaamiseensa kuin siinäkin tapauksessa, että henkilö on poliisin toimesta vapautensa menettäneenä. Sitä edellyttää sekä vangin oikeusturva riippumatta siitä, ymmärtääkö hän sen itse, kuin myös puolustajan lakimääräinen velvollisuus (ROL 2 luku 7 §) neuvotella päämiehensä kanssa.

Suomen Asianajajaliitto on antanut 10.2.2005 tätä koskevan lausunnon Sisäasiainministeriölle poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelua koskevaksi lainsäädännöksi.

Tutkintavankeuslakiin ehdotetaan täten vastaavan sisäkoista säädöstä kuin em. lausunnossa on ehdotettu otsikolla "Neuvottelu avustajan kanssa". Se voitaisiin sijoittaa Tutkintavankeuskin 9 luvun 2 §:n jälkeen. Koska tässä on kysymys spesifisestä, tutkittavana olevaa rikosasiaa koskevasta säännöksestä, jonka lisäksi tutkintavangilla saattaa olla muidenkin asioidensa johdosta tarvetta avustajan käyttämiseen, se ei aikaansaisi 2 §:n sisältöön muutosta.

Tämän erityissäännöksen yksityiskohtaiset perustelut ovat samat kuin em. Sisäasiainministeriölle annetussa lausunnossa. Sen jäljennös säädösehdotuksineen on tämän kirjoituksen liitteenä.

Muulta osin vangin ja tutkintavangin oikeuksien menettämisen estämiseksi on tarpeen, että tapaamismahdollisuus taataan laissa. Sen johdosta ehdotetaan valvomatonta tapaamista koskeviin keskenään samansisältöisiin Vankeuskin 13 luvun 3 §:n ja Tutkintavankeuskin 9 luvun 2 §:n, kummankin 1 momentteihin lisättäväksi tätä koskeva maininta, esim. seuraavasti: "8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen valvomatonta tapaamista ei tule estää, ellei ole perusteltua syytä epäillä väärinkäytöstä."

Asianajajan tarkastaminen

Julkisen valvonnan alaisen Suomen Asianajajaliiton myöntämän asianajajakortin saaneiden asianajajien tarkastaminen vankilaan saavuttaessa on tarkoituksetonta ja alentavaa. Esim. Vantaan vankila tarkastaa asianajan aina, jopa päivittäin mm. riisuttaen häneltä kengät ja housujen vyön. Tuomioistuinten toiminnassa asianajajakorttia esittämällä välttyy tarkastamisilta, jotka muussa tapauksessa kohdistuvat myös asianajajiin.

Vankeuskin 17 luvun 1 § ja Tutkintavankeuskin 12 luvun 1 § Kumpaankin näihin muun henkilön tarkastamista koskevaan "Pääsy vankilaan" - otsikoituun lainkohtaan ehdotan lisättäväksi 4 momentin, joka voisi kuulua esim. seuraavasti:
"Suomen Asianajajaliiton myöntämän asianajajakortin esittävää asianajajaa ei tule tarkastaa, ellei ole syytä epäillä väärinkäytöstä."

Rikoslain 2 c luku, ehdonalainen vapauttaminen

Ehdotettu säännöstä on pääosin vallitsevaa oikeustilaa huomattavasti selkeyttävä.
6 § Ehdonalainen vapauttaminen yhteisestä vankeusrangaistuksesta

Lainkohta ei vastaa oikeusturvan edellytyksiä. Vankeusrangaistuksen tosiasiallinen pituus ei saa jäädä riippumaan sattumanvaraisista seikoista, ei siitä miten ja missä järjestyksessä eri rikokset tutkitaan ja saatetaan tuomittaviksi eikä vähäinen uusi rikos saa aiheuttaa sen laatuun nähden kohtuutonta kokonaisrangaistuksen lisääntymistä. Ehdotettu säännös on epäonnistunut kaikissa näissä suhteissa.

Oikeusturvan mukaisena voidaan pitää säännöstä, jossa vapautuminen joko alle 21 vuotiaiden 1/2 -periaatteella tai yli 21 vuotiaiden 2/3 -periaatteella saatetaan riippumaan siitä, onko yhteinen vankeusrangaistus pääosin määrätty ennen vai jälkeen 21 ikävuoden täyttämisen tehdyistä rikoksista.

Karrikoidun esimerkin mukaan esim. alle 21 vuotiaana tehdystä taposta 9 v vankeuteen tuomitun henkilön syyllistyessä tämän iän täytettyään ajo-oikeudetta ajoon, josta hänet olisi itsenäisenä rangaistuksena tuomittu enintään 14 päivän vankeuteen, saman rikoksen tuomitseminen sattumanvaraisesti tapon kanssa johtaa vankilassaoloajan lisääntymiseen n. 4,5 vuodesta n. 6 vuoteen. Ts. 14 päivän vankeutta edustava teko aiheuttaa satunnaisesta syystä 1 v 6 kk vanki lassaoloajan lisääntymisen eli saman määrän, jonka eteen olisi saanut tehdä 2/3 -periaatteella mitattuna jopa 27 kuukauden eli 2 v 3 kuukauden vankeusrangaistuksen aiheuttavan todella törkeän uuden rikoksen.

Yleinen tuomioistuin on riittävän pätevä havaitsemaan ja päättämään, mistä rikoksesta tai rikoksista tuomio pääosin mitataan - suorittaahan se itse tuon mittaamisen. Em. esimerkkitapaus ratkeaisi yksinkertaisesti päättämällä, että Yhteinen vankeusrangaistus 9 v 3 pv on tuomittu pääosin alle 21 vuotiaana tehdystä rikoksesta. Kärsittäväksi tulisi tässä tapauksessa puolet. Jos taas asetelma olisi päinvastoin eli tappo olisi tehty 21 vuotiaana ja pienempiä rikoksia nuorempana, käräjäoikeus olisi riittävän pätevä tämänkin havaitsemaan ja toteamaan, että yhteinen vankeusrangaistus on määrätty pääosin 21 ikävuoden täyttämisen jälkeen tehdyistä rikoksista. Tällöin kärsittäväksi tulisi 2/3 osaa.

Ehdotus lakitekstiksi:

"6 § Ehdonalainen vapauttaminen yhteisestä vankeusrangaistuksesta

Jos yhteistä vankeusrangaistusta suorittavan eri rikokset johtaisivat 5 §:n 2 momentissa tarkoitettujen eri määräsien soveltamiseen, hänet päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut pääosin alle kahtakymmentäyhtä , vuotta nuorempana tehdyistä rikoksista tuomitusta rangaistuksestaan puolet tai sitä vanhempana pääosin tehdyistä rikoksista tuomitusta rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa. Rangaistuksen tuomitsevan tuomioistuimen on määrättävä ja

tuomiolauselmassa ilmoitettava, onko eri määräsien soveltamiseen johtava yhteinen vankeusrangaistus tuomittu pääosin ennen vai jälkeen kahdenkymmenen yhden ikävuoden täyttämistä tehdyistä rikoksista.

Elinkautisvangin ehdonalainen vapauttaminen ja koko rangaistusta suorittavan vangin vapauttaminen

Kysymys siitä, kuinka kauan näitä vankeja tulee pitää vankilassa ja kuinka usein heidän vapauttamistaan koskevaa asiaa on käsiteltävä, on luonteeltaan pääasiassa poliittinen. Ne ansaitsevat kuitenkin pari käytännönläheistä näkökohtaa erityisesti uusimisriskin näkökulmasta.

Koko rangaistusta suorittavat vangit

Vaikka Suomessa ei ole tarkoitus uudessakaan järjestelmässä sijoittaa näitä vankeja psykiatriin hoitolaitoksiin, kysymys heidän vaarallisuudestaan ja vakavien rikosten uusimisriskistään painottuu mielenterveydellisiin näkökohtiin. Nykyisessä järjestelmässä, jossa vaaralliset rikoksen uusijat lähinnä rinnastuvat rangaistusvankeihin rangaistuksen täytäntöönpanon sisältöön nähden, eristämällä ei saavuteta juuri mitään vaikutusta uusimisriskiin. Uudessa järjestelmässä tulisi heidän kohdallaan taata ja tarjota mahdollisuus mielenterveydelliseen hoitoon ja lisäksi antaa "työkalu" heidän orientoitumisekseen siihen. Parhaana työkaluna tulee kysymykseen mahdollisuus aikaisempaan vapauteen. Tällöin on aihetta kysyä, onko ehdotettu harkinnanvarainen 5/6 -periaate riittävän tehokas tähän. Eikö vastaavaa houkutinta tulisi harkita myös alle 5 vuoden vankeusrangaistuksiin tuomituille. Entä onko 2 vuoden välein tapahtuva käsittelymahdollisuus riittävä orientoimaan esim. 7 vuoden vankeusrangaistukset kärsivän vangin vaarallisuutta vähentävään hoitoon, kun hän on runsaan 5 vuoden jälkeen saanut hylkäävän päätöksen vapauttamisvaatimukselleen Helsingin hovioikeudelta.

Eikö optimein lopputulos tällaisen vangin rangaistuksen täytäntöönpanosta olisi yhteiskunnan kannalta se, että vapauteen palaisi mahdollisimman vaaraton henkilö??

Psykiatrisen hoidon jälkeen on mahdollista saada ja saadaan hyviä tuloksia jopa ymmärrystä vailla olevien henkilöiden kohdalla vastaavien tai jopa lyhyempienkin aikojen puitteissa. On vaikea uskoa, että se olisi mahdotonta myös niiden henkilöiden kohdalla jotka suorittavat koko vankeusrangaistustaan.

Lopuksi on huomautettava siitä, että vankilaoikeuden toimivallan ja olemassaolon lakkauttaminen eivät suinkaan merkitse koko rangaistukseen tuomittavien tosiasiallisen oikeusturvan parantamista vaan heikkenemistä. Vastaavalla tavalla asiantuntevaa paneutumista ja hyvin tarkkaa tutkimista ja käsittelemistä on vaikea odottaa yleiseltä tuomioistuimelta. Sille koko rangaistuksen määrääminen saattaa

tulla hyvinkin samanlaiseksi puolimuodollisuudeksi kuin aikaisempi vaarallisuuslausunnon antaminen. Sanotaanpa vankilaoikeuden asemasta hallinnollisena viranomaisena mitä tahansa, se on tosiasiasa toiminut oikeusturvaa edistävänä seulana, joka on tehokkaasti seulonut pois aiheettomat tuomioistuinten esittämät eristämiset. Lakivaliokunnan tulisi mielestäni tässä tilanteessa evästää tuomioistuinta noudattamaan uutta toimivaltaansa painottamalla kaikkia koko rangaistuksen suorittamiseen liittyviä tekijöitä ja niiden perusteellista tutkimista erityisesti henkilöiden mahdollisen erityisen vaarallisuuden näkökulmasta. Itse asiassa tarpeetonkin "varmuuden vuoksi" eristäminen saattaa tulla maallikkotuomioistuimille kovinkin houkuttelevaksi, vaikka sitä oikeusvaltioperiaatteen, ihmisoikeuksien ja syytetyin suosimisen periaatteen kannalta ei saisi tapahtua.

Elinkautisvangit

Myös heidän kohdallaan usein murhiin on ollut osaltaan johtamassa poikkeava psyyke, vaikka he ovatkin palanneet mahdollisista mielentilatutkimuksistaan täydessä ymmärryksessä. Hoitoon motivoiminen houkuttelevalla vapauttamismahdollisuudella ei ole kaukaa haettua heidänkään kohdallaan.

Tästä näkökulmasta kahden vuoden välein tapahtuva vapauttamisen käsittely ei vaikuta kovin houkuttelevalta - erityisesti niiden vankien kohdalla, jotka ovat olleet lähes sillä rajalla, vapautetaanko heidät vai ei mutta kuitenkin on päädytty vielä vankilassa pitämiseen.

Elinkautisvangeilla on selvästikin jo rangaistuksen määrästä johtuen paljon sen tyyppistä toivottomuutta, että ponnistelemista rikoksettomaan elämään saattaa olla vaikea motivoida.

Kun elinkautisvangin ehdonalaiseen vapauttamista harkitaan mahdolliseksi ensimmäisenkin kerran niinkin pitkän ajan kuin 12 vuoden jälkeen, tuntuisi kohtuulliselta, että hän voisi saada asian uudelleen päätettäväksi viimeistään vuoden kuluttua edellisestä kielteisestä päätöksestä. Mikään oikeudenkäynti ei edellytä niin pitkää valmistautumista, etteikö tämä ja vielä 6 kuukauden valvottu koevapauskin olisi mahdollisia. Tämä voisi auttaa vankia ponnistelemaan kovemmin, orientoitumaan paremmin mielenterveyden hoitoon ja ohjelmiin, jotka edesauttavat rikoksetonta tulevaisuutta vapaudessa. Tämä saattaisi myös paremmin vastata ihmisoikeusperiaatteita siitä, että vapauttamista tulee määräjain harkita uudelleen.

Viite: Lausuntopyyntö, luonnos poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelua koskevaksi lainsäädännöksi

Suomen Asianajajaliitto esittää lausuntonaan luonnoksen uusimmasta versiosta kunnioittaen seuraavan.

Olemme lausunrossamme 4.10.2001 jo esittäneet joukon näkemyksiä, joita ei mielestämme ole täysin huomioitu hallituksen esityksen jatkovalmistelussa. Viittaamme edelleen tuolloin antamaamme lausuntoon.

Koska asianajajille keskeistä työvaihetta, neuvottelua päämiehen kanssa vapaudenmenetyksen aikana, ei ole huomautuksistamme huolimatta vielä luonnoksessa saatettu toimivaan muotoon, esitämme 7 lukuun sisällytettäväksi seuraavan pykälän, joka tässä on numeroitu 1 a §:ksi. Säännös tulisi kuulua seuraavasti:

7 luku

1 a § Neuvottelu avustajan kanssa

Vapautensa menettäneellä on oikeus neuvotella viivytyksettä häntä oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa tai kyseeseen vapaudenmenetykseen johtaneessa asiassa avustavan henkilön kanssa.

Vapautensa menettäneelle oikeusapulain nojalla määrättyllä avustajalla tai hänelle määrättyllä puolustajalla on oikeus viivytyksettä saada tavata päämiehensä.

Tämän pykälän mukaisia tapaamisia ei saa valvoa, ellei ole perusteltua syytä epäillä väärinkäytöksiä.

Säännöksen yksityiskohtaiset perustelut:

Vapautensa menettäneellä on säännönmukaisesti oikeusavun tarve. Jos vapaudenmenetys liittyy esitutkintaan tai oikeudenkäynnin turvaamiseen on vapautensa menettäneellä vireillä menettely, jossa hänellä on oikeus käyttää avustajaa. Jotta tämä oikeus voisi toteutua, on viranomaisille säädettävä velvollisuus ryhtyä toimiin tapaamisten mahdollistamiseksi kun vapautensa menettänyt sitä vaatii. Oikeutta ei voida 1 §:ssä säädettävällä tavalla jättää ehdolliseksi ja poliisin harkinnan varaiseksi. Avustaminen voi liittyä siihen asiaan, jossa vapaudenmenetyksestä on päätetty (esim. esitutkinta) tai myös esimerkiksi riita-asian oikeudenkäyntiin. Ulkomaalaislain nojalla säilöönnotetulla voi olla tarve avustajaan esimerkiksi turvapaikka-asiassa, valitettaessa maastapoista-mispäätöksestä taikka rikosasiassa.

Euroopan Neuvoston kidutuksen ja muun huonon kohtelun vastainen komitea (CPT) on toistuvasti huomauttanut, että Suomessa vapautensa menettäneet poikkeuksellisen harvoin tapaavat avustajaansa heti vapaudenmenetyksen alussa. Komitea on mm. vuoden 1998 vierailuraportissaan kehottanut hallitusta ryhtymään toimiin, jotta oikeus avustajaan heti vapaudenmenetyksen alussa myös käytännössä toteutuisi.

Toisessa momentissa on säädös tilanteeseen, jossa vapautensa menettäneelle on viranomaisen tai tuomioistuimen toimesta määrätty oikeusavustaja tai puolustaja. Tällaisia tilanteita voivat olla mm. sellaiset, jossa henkilö on alle 18-vuotias tai hän ei kykene itseään puolustamaan. Tällöin vapautensa menettänyt ei välttämättä lainkaan ymmärrä olevansa oikeusavun tarpeessa ja juuri siksi avustaja tai puolustaja saattaa olla hänelle määrätty. Hän voi myös psyykkisesti olla sellaisessa tilassa, ettei ymmärrä omaa etuaan tai asian kiireellisyyttä. Laki (laki oikeudenkännistä rikosasioissa 2 luku 7 §) myös edellyttää, että puolustaja, niin pian kuin mahdollista, neuvottelee päämiehensä kanssa ja ryhtyy sellaisiin toimenpiteisiin, joita tämän oikeuksien valvominen vaatii. Mikäli neuvottelu päämiehen kanssa tällaisessa asiassa jäisi riippumaan siitä, että vapautensa menettänyt haluaa ja pyytää tapaamista, ei puolustaja voi toteuttaa lakisäätteistä velvollisuuttaan. Tapaaminen on siis voitava viimekädessä toteuttaa vaikka vastoin vapautensa menettäneen tahtoa.

Tämän muutoksen myötä 1 §:stä voidaan jättää pois säännös avustajan tapaamisen valvonnasta.

Helsingissä, helmikuun 10 päivänä 2005

Suomen Asianajajaliitto

Kari Lautjarvi
puheenjohtaja asianajaja

Markku Fredman

Ylilääkäri Heikki Vartiainen

Eduskunnan lakivaliokunta

LAUSUNTO

Eduskunnan lakivaliokunta on viikko sitten kuullut vankimielisairaalan ylilääkäriin Hannu Lauermaa ns. vankilakipaketista. Koko Suomen vankien terveydenhuollosta vastaavana ylilääkäriinä haluan kohteliaimmin täydentää hänen esitystään muutamalla kommentilla.

Vankien sairastavuus on niin sanottuun yleisväestöön verrattuna kuusinkertainen. Viimeisimmän vuodelta 2002 olevan selvityksen mukaan 46 %:lla vangeista oli huumeongelma, 39 %:lla alkoholiriippuvuus ja 39 %:lla oli vankeusaikana hoitoa vaatinut psykiatrinen häiriö. Lisäksi ko. selvityksessä todettiin 28 %:lla lähinnä suonensisäisten huumeiden käytön kautta leviävä virussairaus. Nämä terveydelliset seikat muodostavat pohjan uuden vankeuslain tarjoamalle tavoitteeseen suuntautuvalla prosessityös-kentelylle.

Mikäli sijoittajayksikössä ei ole riittävästi resursseja vankien terveydentilan arviointiin, saattaa koko vankeusprosessi pelkästään terveydellisten rajoitteiden vuoksi johtaa huonoon lopputulokseen tai olla pelkästään säilyttävä prosessi. Vapauduttuaan vanki on entisten tai sitä vielä pahempien ongelmien edessä.

V:\LaV\Asiantuntijalausunnot\Lausunnot_05\HE263-04_Vartiainen_täsmennys150305.doc

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio Sähköpostiosoite
010 36 88446 kirjaamo.rise@om.fi

Vankien terveydenhuollosta on tarkoitus muodostaa oma itsenäinen yksikkönsä, joka tarjoaa poikkeaviin olosuhteisiin soveltuvat tavanomaiset yleisväestön saamien palveluiden tasoiset terveyspalvelut. Se ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että terveydenhuollon peruskustannusvastuussa olevilta kunnilta siirrettäisiin kustannusvastuu valtiolle siten, että vankeusaikana voitaisiin vaatia muita kuntalaisia parempia terveyspalveluja.

Lakisääteisten terveyspalvelujen toteuttaminen vankeusaikana kokonaisuudessaan valtion kustannuksella ei saisi syödä resursseja vankeinhoidon perustehtäviltä. Siten sen rahoituksen tulisi olla omassa luvussaan ja mieluiten siten, että vankeinhoidon toimenpiteistä riippumattomien, ulkopuolelta hankittujen, terveydenhuoltopalvelujen menot olisivat arviomäärärahana. Kun terveydenhuolto on oma yksikkönsä, on hallituksen esityksessä 263/2004 luvussa 10. sivulla 170 Lauerman toteama ristiriita, jossa vankilan johtaja päättäisi ulkopuolelta hankituista terveyspalveluista. Ko. päätös pitää siirtää vastuulliselle alueylilääkärille.

Vankeinhoitolaitoksen ylilääkäri
LKT, psykiatrian ja oikeuspsykiatrian
dosentti

Heikki Vartiainen

Eduskunnan lakivaliokunnalle

1. Yleistä

Eduskunnan lakivaliokunta on kutsunut minut kuultavaksi asiantuntijana käsiteltäessä hallituksen esitystä 261/2004 vp laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta, esitystä 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi ja esitystä 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Lausuntonani esitän kunnioittaen seuraavaa.

Käsiteltävänä olevat hallituksen esitykset ovat mittava kokonaisuus, jota on valmisteltu useita vuosia. Perustyön on tehnyt vankeusrangaistuskomitea, jonka mietintö valmistui vuonna 2001. Esitysten lainsäädäntötekniinen taso on sen vuoksi hyvä, monissa kohdissa sääntelyä parantava ja selkiyttävä. Sen vuoksi on erittäin tärkeää, että hallituksen esitysten pohjalta lait voidaan hyväksyä ja vahvistaa. Siinä ei kuitenkaan ole kaikki. Vankilalojen kehittäminen edellyttää myös valtiontaloudellista panostusta. Erityisesti huonokuntoisimmat vankilatilat on saatava pikaisessa tahdissa korjattua nykyaikaiselle kannalle. Viime vuosina nopeasti kohonnut vankiluku on jo aiheuttanut huomattavaa tila-ongelmaa ja sitä kautta ongelmia, kuten esimerkiksi lisääntyntä väkivaltaa vankiloissa. Henkilökuntaa on liian vähän. Esitykset sisältävät kohtia, joiden vuoksi tarvitaan valtiontaloudelta lisäpanostusta. Eräs sellainen on ehdotus, jonka mukaan vangeille laaditaan suunnitelma rangaistus-ajaksi.

Näistä syistä voi hyvin epäillä, voivatko säännökset toimia tarkoitetulla tavalla jo vuoden 2006 alusta alkaen.

2. HE 262/2004 vp

Aloitin tarkastelun hallituksen esityksestä 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi. Esityksen keskeiset osat ovat rikoslakiin lisättävä 2c luku vankeudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta, laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä ja laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta.

Esityksessä on myönteistä verraten perusteellinen kuva nykytilasta säännösten osalta, kansainvälisistä velvoitteista, vankilaloista ja eräistä muista maista. Myönteistä on myös paikoin keskustelevalta ja pohtivalta sävy, kuten esimerkiksi selvitellessä keskustelua reaalirangaistuksesta.

Hallitus ei ehdota siirtymistä reaalirangaistuksiin, ts. siihen, että tuomioistuimien määrääsi vankilassa olon pituuden ilman mahdollisuutta päästä ennen sitä ehdonalaiseen vapauteen. Hallituksen esityksessä mielestäni hyvin perustellaan ehdonalaisen vapauden säilyttäminen vankeuden loppuvaiheena. Jotta laitokset eivät pitenisi, tuomioistuinten määräämiä vankeusrangaistuksia tulisi lyhentää, mikä taas edellyttäisi laaja-alaista rangaistusasteikkojen minimien tarkistuksia. Jos ehdonalaista vapauttamista poistetaan ja vangit olisivat vankiloissa tuomioissa nykyisin määrätyn ajan, seurauksena olisi van-kimäärän dramaattinen kasvu.

Näin ollen minusta näyttää perustellulta säilyttää ehdonalaisen vapauttamisen nykyiset pääsäännöt. Uutuutena ehdotetaan valvottua koevapautta laitoksessa olon lopulla. Kannatan sellaisen omaksumista. Totean kuitenkin, että valvottuun koevapautteen pääsyn edellytykset rikoslain 2c luvun 8 §:n mukaan ovat erittäin tiukat.

Kannatan hallituksen esityksen linjauksia nuorisovankien asemasta ehdonalaisessa vapauttamisessa. Sen sijaan, että he suorittavat vankilassa 1/3 rangaistuksesta, on perusteltua ylipäänsä välttää nuorten tuomitsemista ehdottomaan vankeuteen ja käyttää muita seuraamuksia ja lainlievennysmahdollisuuksia. Nuorisovankeus erityisenä instituutiona on jo nyt miltei kuollut kirjain.

Hallitus ehdottaa pakkolaitoksesta luopumista. Sen sijaan vaaralliset rikoksenuusijat voitaisiin syyttäjän vaatimuksesta tuomioistuimen tuomiolla määrätä pääsemään vapauteen vasta suorittuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan. Edellytykset sille ovat osittain ongelmalliset. Erityisesti 11 §:ssä edellytetty

rikoksentehtävien luokittelu erittäin vaaralliseksi toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle on sitä. Yksilötasolla tällaiset ennusteet ovat epävarmempia kuin tilastollisella tasolla.

Hallituksen esitystä valmisteltaessa ei nähtävästi ole vakavasti harkittu luopumista elinkautisesta vankeudesta. Luulen, että Suomessa koittaa vielä aika, jolloin kaikki vankeusrangaistukset ovat määräaikaista.

Elinkautisvangit pääsevät nykyään vankilasta vain tasavallan presidentin armahduksella. Kun se on muotoutunut jokseenkin säännönmukaiseksi, armahdus elinkautisesta vankeudesta ei ole armahduksen alkuperäisen idean mukaista. Siinä on kysymys armosta, ei oikeudesta, mitä korostaa se, että tasavallan presidentti ei perustele tekemäänsä päätöstä eikä hänen tarvitsekaan. Ehdotettu laki pitkäaikaisten vapauttamismenettelystä palauttaa armahdukseen sen alkuperäisen idean. Tulevaisuudessa elinkautisvangit pääsevät ilmeisesti valtaosassa tapauksia ehdonalaisten vapautteen nimenomaan Helsingin hovioikeuden tuomiolla eikä tasavallan presidentin armahduksella.

Toinen pitkäaikaisten ryhmä tulisi olemaan koko rangaistusajan laitoksessa suorittavat. On luontevaa, että heidän pääsynsä ehdonalaisten vapautteen harkitsee sama tuomioistuin. Vankilaoikeus tulee tälläkin perusteella tarpeettomaksi.

Laki ehdonalaisten vapauden valvonnasta vaikuttaa kohtuullisen onnistuneelta. Lain 4 §:n mukaan valvontaan määrätään alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt. Tuskin valvontaa sellaisissa tapauksissa aina tarvitaan. Lisäksi lain 7 §:ssä ei ole nimenomaisia säännöksiä siitä, millä tavoin valvojan on informoitava ehdonalaisten vapautteen päästettyä siitä, millainen oikeusasema hänellä on ja mitä voi seurata valvontamääräysten rikkomisesta tai uusista rikoksista.

3. HE 263/2004 vp

Kyseessä on hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädännöksi. Esityksen keskeisiä kohtia ovat vankeuslaki, joka korvaa rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain, ja tutkintavankeuslaki, joka korvaa tutkintavankeudesta annetun lain.

Tämänkin hallituksen esityksen myönteisenä puolena ovat laajat selvitykset nykytilasta ja havaituista ongelmista. Esityksessä on myös oikeusvertailevia jaksoja. Ilman tiivistelmää hallituksen esityksen yleisperustelut ovat raskasta luettavaa.

Yleiskäsitykseni ehdotetusta vankeuslaista on myönteinen. Vankien oikeusasema säännellään siinä aiempaa korkeammalla säädöstarolla ja entistä täsmällisemmin. Laissa otetaan huomioon entistä tarkemmin Suomen perustuslakiin sisältyvät säännökset perusoikeuksista ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sisältö. Rangaistusajan suunnitelman käyttöön ottaminen on myönteinen asia, samoin vankiloitten henkilökunnan toimivallan entistä täsmällisempi sääntely.

Esityksessä on mielestäni eräitä puutteita. Ensinnäkin yleisselvityksistä puuttuu tutkimustietoa vankeuden vaikutuksista ja vankilayhteisöistä. Niistä en myöskään löytänyt sanallista kuvausta niistä vähimmäisehdoista, jotka vankilan täytyy täyttää voidakseen olla nykyaikainen verraten vauraan maan ylläpitämä rangaistuslaitos. Sen voi tietenkin rivien välistä lukea itse vankeuslain tekstistä. Esityksessä toisaalta avoimesti todetaan, että vankilalaitoksen huonoimmat tilat eivät niitä täytä, mutta siitä huolimatta aikataulu huonoimpien vankitilojen peruskorjaamisessa on varsin pitkä.

Esityksessä ei ole nostettu esille kysymystä vangin karkaamisen (rikoslain 16 luvun 16 §) dekriminalisoinnista ja karkaamisen siirtämisestä vankilan kurinpidon asiaksi. Ehkä tähän hiljaisuuteen on vaikuttanut se, että rikoslain 16 luvun säännökset ovat vuodelta 1998, jolloin kysymys vangin karkaamisen kriminalisoinnista ratkaistiin.

Vankeuslaki ei anna mahdollisuutta panna rangaistus täytäntöön jossakin muussa laitoksessa kuin vankilassa. Puutetta jossakin määrin korvaa mahdollisuus sijoittaa vanki määräajaksi päihdehuollon laitokseen (vankeuslain 8 luvun 9 §).

Vankien kohtelussa on voimassa syrjäntäkielto, joka mainitaan vankeuslain 1 luvun 5 §:ssä. Sen säilyttäminen on tietenkin itsestään selvää. Kuitenkin on syytä panna merkille, että vankeuden täytäntöönpanossa on monessa kohdin muista syistä johtuvia yhdenvertaisuusongelmia: sijoittaminen erilaisiin ja eritasoisiin vankiloihin, erilaiset vankilan erilaisiin osastoihin, asuintilojen erilaisuus, toimintamahdollisuudet, työ, koulutus ja vapaa-ajan toiminta.

Vangeilla on velvollisuus osallistua työhön tai muuhun vankilan järjestämään toimintaan. Siihen nähden vankien aktiivisuus on sängen vaatimaton, vain 57 %. Selityksenä lienee vankiaineiston muuta väestöstä suuremmat psyykkiset ja sosiaaliset vaikeudet.

Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on tehnyt tarkastuskäyntejä Suomeen. Komitea on raporteissaan esittänyt useita suosituksia vankeinhoidon kehittämiseksi. Suosituksiin tulee suhtautua vakavasti ja vankeuslailla eräät suositukset tulevatkin toteutettua.

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain yksityiskohtiin minulla on verraten vähän huomautettavaa. Otan kuitenkin esiin muutamia yksittäisiä asioita.

Vankeuslain 4 luvun 6 ja 7 §:ssä ovat säännökset tärkeästä uutuudesta, rangaistusajan suunnitelmasta. Suunnitelmaa laadittaessa vankia on tietenkin kuultava ja se laaditaan yhteistoiminnassa vangin kanssa, mutta säännökset on kirjoitettu siihen tapaan, että suunnitelman laatiminen on hyvin viran-omaislähtöinen menettely. Suunnitelman sisältöä ja laajuutta määriteltäessä olisi syytä ottaa huomioon myös vangin kohtuulliset ehdotukset ja toivomukset.

Vankeuslain 9 luvussa säännellään vangin omaisuudesta ja tuloista. Luvussa on verraten tarkkoja säännöksiä siitä, millaista omaisuutta ja millaisia esineitä vangilla saa olla hallussaan. Luvussa ei mainita sitä, että vangilla ei saa olla hallussaan matkapuhelinta tai muuta viestintävälinettä, jolla vangit voivat olla henkilöstön tietämättä yhteydessä keskenään tai vankilan ulkopuolelle. Kun tällaista mainintaa ei ole, luvatta hallussa pidettyjen matkapuhelimien ottaminen vangin hallusta pois on oikeudellisesti tulkinnanvaraista. Vankeuslain 12 luvun säännökset puheluista vankilan ulkopuolelle perustuvat siihen ajatukseen, että käytössä on vankilan puhelin, ei vangin oma.

Sama huomautus koskee tutkintavankeuslakia.

4. HE 261/2004 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistuksen täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta sisältää ehdotuksen vankeinhoitolaitoksen organisaation uudistamiseksi. Minulla ei ole siihen kommentoitavaa.

5. Lakialoite 149/2003 vp ja muut aloitteet

Lakialoite sisältää ehdotuksen ehdonalaisen vapauden lakkauttamisesta ja siirtymisestä reaalin- rangaistusjärjestelmään. Olen ottanut asiaan kantaa jo edellä ja päätynyt samalle kannalle kuin hallituksen esityksessä on omaksuttu. Toimenpideoite Haapamäen vankilan perustamisesta näyttää perustellulta, kuten myös toimenpideoite vankeinhoidon ja ennalta ehkäisevä työn resursseista.

Helsingissä 16.3.2005

Eero Backman Rikosoikeuden
professori Turun yliopisto

Dan Frände Professori

Lakivaliokunnalle Lausuntona hallituksen esityksistä

261/2004 vp (laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta), 262/2004 vp (vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi) ja 263/2004 vp (vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi)

esitän kunnioittavasti seuraavan.

Aluksi on todettava, että asiantuntemukseni ei riitä varsinaiseen kannanottoon HE 261/2004 vp:n osalta. Ehdotettu organisaatiomuutos vaikuttaa järkevältä ja ymmärrettävältä "valistuneen" lukijan näkökannalta tarkasteltuna. Samaa on osittain sanottava uudistuksen laajimmasta hallituksen esityksestä HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Lakiehdotuksiin sisältyy runsaasti säännöksiä, jotka sääntelevät "elämää" itse vankilassa. Ne on sivuutettava tässä lausunnossa. Mutta ehdotuksissa on myös säännöksiä, joiden osalta kompetenssini riittää kannanottoon. Palaan asiaan lausuntoni lopussa.

He: 1 261-263/2004
LVP 18/2005/832

HE 262/2004 vp sisältää monia perinpohjaisia muutosehdotuksia voimassa olevaan rikosoikeusjärjestelmään. Suhtaudun esitykseen kokonaisuutena ottaen myönteisesti ja katson sen askeleeksi oikeaan suuntaan. Myös esitykseen sisältyvä oikeusvertailu puhuu voimakkaasti uudistuksen puolesta.

Pidän jo rikosoikeusteoreettisilla perusteilla reaalarangaistusta poissuljettuna vaihtoehtona ehdonalaiselle vapauttamiselle. Ihminen on perimmältään rationaalinen olento, jonka käyttäytymiseen vaikuttavat sekä uhat että lupaukset. Siksi rangaistusten täytäntöönpanon tulee rakentua tietynlaiselle porrasmallille, jossa otetaan huomioon erilaisia vaikutustekijöitä. Ainakin osan näistä tulee olla sellaisia, että tuomittu voi langettavan tuomion jälkeen omalla käytöksellään myös itse vaikuttaa niihin. Kun lisäksi suomalaisessa rangaistusjärjestelmässä kaikkein vaarallisimmilta rikoksenuusijoilta suljetaan varsinaisen ehdonalaisen vapauden mahdollisuus, katson ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää puoltavat perusteet selvästi painavammiksi kuin reaalarangaistuksen tueksi mahdollisesti esitettävät argumentit.

Voidaan esittää seuraavat yksityiskohtaisemmat huomautukset:

1. Esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi sääntöä, että vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vapausrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonlaiseen vapauteen hänen suorittama puolet rangaistuksestaan. Sakon muuntorangaistus ja siviilipalvelurikoksesta tuomitun rangaistuksen suorittaminen eivät esitöiden mukaan rinnastuisi vankeusrangaistukseen. Tämän lausuma pitäisi mielestäni sisällyttää itse lakitekstiin, koska RikosrekisteriL 2 §:n 1 momentin säännöksen ei voida katsoa riittävän mainitun johtopäätöksen perusteeksi. Toisin sanoen se, ettei sakon muuntorangaistusta eikä siviilipalvelukin nojalla tuomittua vankeusrangaistusta merkitä rikosrekisteriin, ei sinänsä ilmaise mitään siitä, kuuluvatko kyseiset rangaistukset ehdotetun RL 2c:5.2:n soveltamisalaan.

Kantaani vahvistaa vielä se, että ulkomailla suoritettu vankeusrangaistus on esitöiden mukaan otettava huomioon kolmen vuoden- sääntöä sovellettaessa, mikä johtopäätös ei seuraa suoraan RikosrekisteriL:sta. Tässä voidaan lisäksi panna merkille, että EU:ssa vallitsee pyrkimys helpottaa rikosrekisteritietojen vaihtoa, mikä tekee vangin mahdollisten ulkomaisten vankeusrangaistusten kontrolloimisen entistä sujuvammaksi.

2. Kun harkitaan koko rangaistusajan vankilassa suorittavan vangin ehdonalaista vapauttamista, tuomioistuimen eli hovioikeuden on aina pyydettävä mielentilalausunto siitä, onko kyseistä henkilöä enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle (lakiehdotus OK 17:45, 3-4 mom.). Harkittaessa elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista hovioikeuden on yhtenä kriteerinä kiinnitettävä huomiota siihen, onko olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen (lakiehdotus RL 2c: 10,2 ja RL 2c:9,2). Hovioikeudella pitäisi mielestäni olla tässä tapauksessa velvollisuus hankkia psykiatrin selvitys elinkautisvangin vaarallisuudesta, sillä en näe mitään perustavaa eroa näiden kahden ryhmän välillä.

3. Kun tuomioistuin määrää ehdonalaisen vapauden menetetyksi uuden rikoksen johdosta, tulee lakiehdotuksen RL 2c luvun 14 §:n mukaan määrätä uusi yhteinen ehdoton rangaistus noudattamalla, mitä RL 7 luvussa säädetään. Ehdotuksessa ei ole lähempää kuvausta siitä, miten asiassa tulee menetellä, vaan siinä todetaan pelkästään, "että jäännösrangaistusta täytäntöön pantaessa noudatettaisiin periaatteessa samoja säännöksiä kuin ehdollista vankeutta täytäntöön pantaessa." Oikeuskäytännön yhtenäisyyttä silmällä pitäen tässä olisi tullut esittää konkreettinen laskuesimerkki.

4. Esitykseen sisältyy melko erikoinen ratkaisu siitä, millaiseksi itse oikeudenkäynnin on tarkoitus muodostua hovioikeudessa. Voidaan puhua hybridistä, joka kuitenkin pääasiassa ilmentää rikosprosessuaalisia piirteitä. Mikään ei sinänsä estä luomasta tällaisia sui generis-prosessilajeja edellyttäen, että menettely täyttää PL:n ja EIS:n mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. En myöskään halua väittää ratkaisua epäonnistuneeksi. Menettely on luultavasti hyvin käytännöllinen siinä suhteessa, että kysymys on perustaltaan tietynlaisesta rikosprosessuaalisesta hakemusasiasta. Suhtaudun kuitenkin skeptisesti pitkäaikaisvankien vapauttamisnennettelystä ehdotetun lain 10 §:ään. Säännöksen mukaan "asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa." Tiukkaan ottaen sellaisia säännöksiä ei ole lainkaan olemassa, vaan OK sisältää suoraan siviiliprosessuaalisten sääntöjen ohella myös siviili- ja rikosprosessia koskevia yhteisiä säännöksiä. Ehdotan, että itse laissa lueteltaisiin ne OK:n luvut, jotka tulisivat sovellettaviksi myös yllä tarkoitettuun menettelyyn. Ehdotuksen perusteluihin sellainen luettelo jo sisältyy.

Esityksessä viitataan kerran, eli äänestysmenettelyä koskien, myös ROL:iin. Katson, että tässä olisi viitattava myös ROL 6a lukuun, joka koskee vangin kielellisiä oikeuksia tuomioistuinkäsittelyssä.

5. RL 2c lukua koskevaan ehdotukseen sisältyy suhteellisen seikkaperäiset siirtymäsäännöt. Jos ne puuttuisivat, yksittäisen virkamiehen olisi pakko asettaa kysymys, tuleeko lievemmän lain periaatetta koskeva säännös (RL 3:2) sovellettavaksi. Yhteenlasketusta rangaistuksesta ehdonalaisen vapauttamisen aikaa laskettaessa uudelle lievemmälle laille ei ehdotuksen mukaan tule antaa taannehtivaa vaikutusta. Tässä on kysyttävä, onko ratkaisu ristiriidassa KP-sopimuksen kanssa, jossa nimenomaan vaaditaan lievemmän lain soveltamista. Kysymykseen on vastattava YK:n ihmisoikeuskomitean oikeuskäytännön nojalla, josta minulla ei valitettavasti ole käytettävissä lähempää tietoa. Siksi tässä on tyydyttävä edeltävän kysymyksen herättämiseen.

Lopuksi lyhyesti hallituksen esityksestä 263/2004 vp.

1. Ehdotetun Vankeuskin 18 luvun 6 §:ään ja Tutkintavankeuskin 13 luvun 6 §:ään sisältyy sääntöjä voimakeinojen käytöstä. Tältä osin puuttuu viittaus RL 4:6,3:n voimakeinojen käytön liioittelua koskeviin sääntöihin.

2. Ehdotuksen mukaan muutoksenhaussa, joka koskee vangin oikeuksiin kohdistuvia erityyppisiä toimenpiteitä mm. kurinpitovankila- ja vankeuskeskusten muodossa, noudatetaan hallintolainkäyttölinjaa. Menettelyyn sisältyy ensin pakollinen oikaisuvaatimuksen tekeminen aluevankilan johtajalle. Rikosseuraamusviraston päätöksestä valitus on tehtävä suoraan hallinto-oikeuteen. Vain suoritetun ajan menetyksen ja ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisen osalta valitus tulee osoittaa käräjäoikeudelle. Pidän tällaista kehitystä, joka ilmenee myös äskettäin hyväksytystä ajokieltosääntöjen uudistuksesta (L 1103/2004), täysin hyväksyttävänä. Tässä tarkoitettut päätökset ovat luonteeltaan selvästi hallinnollisia ja kuuluvat hallintaprosessiin.

Helsingissä 17.3.2005

Prof. Pekka Koskinen

Helsinki 17.3.2005

'Asia: HE st 261-263/2004 vp

vankeutta koskevat säännökset)
sekä niihin liittyvät aloitteet

L a k i v a l i o k u n n a l l e

Lakivaliokunnan käsiteltävänä on kolme samaan kokonaisuuteen kuuluvaa, vankeusrangaistusta koskevaa hallituksen esitystä:

- HE 2 61/2 004 vp laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta;
- HE 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskevaksi lainsäädännöksi; sekä
- HE 2 63/2 004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkinta-vankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Yhdessä näiden kanssa käsitellään kolmea vankeinhoitoon liittyvää aloitetta.

Valiokuntaan asiantuntijana kuultavaksi kutsuttuna esitän näiden ehdotusten johdosta seuraavaa.

I. Yleistä

1. Kysymyksessä on laaja-alainen, yhteiskunnalliselta merkitykseltään erittäin tärkeä uudistuspaketti. On myönteistä havaita, että sen käsittelyyn eduskunnassakin panostetaan paljon voimavaroja.

Suomen rikoslainsäädäntöä on perinpohjaisesti uudistettu viimeisten runsaan kolmen vuosikymmenen ajan. Kokonaisuudistustyö käynnistettiin 1972, kun .sen perusteita selvittämään asetettiin rikosoikeuskomitea. Työtä jatkoi oikeusministeriöön rakennettu rikoslakiprojekti (1980-1999). Työn tuloksena rikoslainsäädäntö on nyt uudistettu liki kauttaaltaan.

Kokonaisuudistustyössä on ollut mukana myös rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Kun uudistusten pääpaino on ollut itse rikoslain säännöksissä, voi sanoa, että rangaistusten täytäntöönpanoa koskevat säännökset eivät varsinaisesti ole kuuluneet tähän prosessiin.

Asiallisesti ottaen kaikki, mikä koskee vankeusrangaistusta ja sen täytäntöönpanoa, on kuitenkin mitä keskeisintä rikosoikeuden ja kriminaalipolitiikan kannalta. Siihen nähden myös nyt esillä oleva uudistuspaketti on perusteltua nähdä osana sitä suurta uudistusta, jonka kohteena rikosoikeudellinen sääntely viime vuosikymmeninä on ollut. Yleisarviona voi sanoa, että tämä uudistuspaketti pitää sisällään merkittävästi enemmän myönteistä kuin kritiikille altista ainesta.

2. Oman lausuntoni taustaksi on syytä mainita, että olen itse ollut uudistuksen perusvalmistelussa monin tavoin mukana. Rikoslakiprojektin työssä valmisteltiin myös vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskevia rikoslain säännöksiä, joita nyt koskee HE 262/2004 vp. Olin projektin vankeustyöryhmän puheenjohtaja, ja puheenjohtaja myös projektin johtoryhmässä, joka työryhmän ehdotuksen pohjalta hyväksyi ehdotuksen Vankeus ja ehdonalainen vapaus (Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1994). Niinikään olin pysyvänä asiantuntijana vankeusrangaistuskomiteassa, jonka mietintöön (Kom. 2001:6) nyt käsiteltävät HE: t keskeisiltä osin perustuvat.

Perusvalmisteluun osallistuneen yliopistotutkijan tehtävä on käsitykseni mukaan eduskunnan valiokunnassa kuultavana irrottautua aikaisemmasta roolistaan. Täytyy olla mahdollista, ja on velvollisuuskin, tarvittaessa esittää kritiikkiä sellaisiakin ratkaisuja kohtaan, joita aikanaan itsekkin on ollut valmistelemassa, siitä riippumatta, onko silloin ollut vastustamassa vai kannattamassa HE:ssä nyt ehdotettua ratkaisua.

II. HE 261/2004 vp

Tässä esityksessä on kysymys täytäntöönpanon hallinnon uudistamisesta. Vankeinhoitolaitos organisoitaisiin aluevankiloiksi, jotka koostuvat sijoittajayksiköistä ja eri vankiloista. Lakiesitys liittyy osaltaan uudistuspaketin muuhun sisältöön. Se merkitsee pääosin nykytilanteen rationalisointia ja on sellaisena perusteltu uudistus.

Tämäkin laki ehdotetaan tulemaan voimaan vuoden 2006 alussa. Toimenpiteisiin lain täytäntöönpanemiseksi voitaisiin voimaantulosäännöksen mukaan ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa. Tätä perustellaan sillä, että voimaantulo edellyttää "vähintään kahdeksan kuukauden mittaisen siirtymäajan, jotta olennaisimmat uuden organisaation edellyttämät toimenpiteet ehdittäisiin tehdä ennen lain voimaantuloa" (s. 23/11).

Tänään lain ehdotettuun voimaantuloon on vähemmän kuin kahdeksan ja puoli kuukautta. Kiirettä siis pitää.

III- HE 262/2004 vp

1. Hallituksen esitykseen vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskevaksi lainsäädännöksi sisältyy kolme keskeistä lakiehdotusta. Rikoslain muutosehdotuksen mukaan uuteen RL 2c lukuun koottaisiin vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevat perussäännökset.

Pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä ehdotetaan omaa lakia, niinkään ehdonalaisten vapauden valvonnasta.

Ne merkitsevät monia parannuksia nykyiseen järjestelmään. Periaatteellisella tasolla tärkeimpiin uudistuksiin kuuluvat pakkolaitosjärjestelmästä luopuminen sekä säännönmukaisen ehdonalaisten vapauttamisen pääsemisen mahdollisuus elinkaudeksi vankeuteen tuomituille. Nykyiseen, periaatteessa harkinnanvaraiseen ehdonalaisten vapauttamiseen verrattuna myös ehdonalaisten vapauttamisen laskemista koskevat uudet säännökset lisäävät selkeyttä ja ennustettavuutta. Nykyisestä ehdonalaisten vapauttamista koskevasta järjestelmästä onkin RTL 2 lukuun sijoitettuja säännöksiä tutkimalla kovin vaikea saada käsitystä. Laillisuusperiaatteen kannalta on tärkeää, että laintasoisen sääntelyn osuus HE:ssä lisääntyy aikaisempaan verrattuna.

2. Vankeusrangaistuksen sisällöksi määritellään RL 2c:1:ssä "vapauden menetys tai rajoittaminen". Vankeuden täytäntöönpanosta säädetään saman pykälän mukaan vankeuslaissa. Ensi katsomalta sisällön määrittely tuntuu kovin avoimelta.

Perusteluista (s. 38-39) selviää, mitä määrittelyllä tavoitellaan. Ensiksikin sitä, että vankeusrangaistuksen tulee kohdistua yksinomaan tuomitun vapauttamiseen. Muunlaista haittaa tai kärsimystä vankeudella ei saa tavoitella.

Toiseksi on haluttu ottaa huomioon esimerkiksi teknisen kehityksen mukanaan tuomat uudet mahdollisuudet kontrolloida vapauden eri osia alueita muutenkin kuin rangaistuslaitokseen sulkemalla. On tietoisesti haluttu jättää ikäänkuin "kasvun varaa". Esimerkiksi elektroninen valvonta voisi tämän mukaan toimia vankeuden täytäntöönpanon muotona.

Voi tietysti edelleen kysyä, onko vankeuden sisällön määrittely laillisuusperiaatteeseen sisältyvän täsmällisyysvaatimuksen valossa riittävän tarkkarajainen. Ymmärtäisin asian kuitenkin niin, että "kasvun varaa" on jätetty nimenomaan perinteistä laitostäytäntöönpanoa vähemmän tuntuvien vaihtoehtojen varalta. Kun myös niiden käyttöehdot vahvistetaan laintasoisesti, väljään määrittelyyn RL 2c:1:ssä ei laillisuusperiaatteen taustalla olevien arvojen kannalta mielestäni liity erityisiä ongelmia.

3. RL 2c luvun toinen pääjakso koskee ehdonalaisten vapauttamista. Yleinen periaatekysymys on suhtautuminen ehdonalaisten vapauden järjestelmään sellaisenaan. Lakialoitteessa 149/2003 vp ed. Marja Tiura ym. ovatkin ehdottaneet koko järjestelmästä luopumista ja siirtymistä ns. reaalarangaistusjärjestelmään: tuomioistuimen määräämä aika istutettiin "päivästä päivään". Sama ajatus on aikaisemminkin ollut toistuvasti esillä aihepiiriin liittyvässä keskustelussa.

HE:ssä peruskysymystä käsitellään s. 16-19. Siellä esitettyihin näkökohtiin voin täysin määrin yhtyä. En näe perustelluksi luopua nykyisestä perusratkaisusta, joka kansainvälisestikin on täysin vallitseva.

On ennakoitavissa, että EU:n piirissä tapahtuva rikosoikeudenkin yhtenäistämiskehitys saattaa tulevaisuudessa aiheuttaa paineita myös ehdonalaista vapautta koskevien säännösten yhtenäistämiseen Unionin jäsenmaissa. Siinäkin yhteydessä ei ole näköpiirissä sellaista vaihtoehtoa, että koko järjestelmästä luovuttaisiin. Ne ulkomaisia vankeja koskevat, sinänsä huomionarvoiset näkökohdat, joihin ed. Tiura ym. viittaavat aloitteessaan, eivät mielestäni missään tapauksessa ole riittävä peruste reaalityrangaistusjärjestelmään siirtymiseksi.

4. RL 2c:5:n mukaan ehdonalaisen vapauttamisen edellytyksenä olevat määräosat olisivat kaksi kolmasosaa tai puolet tuomitusta rangaistuksesta.

Nykyään nuorisovankeja koskee yhden kolmanneksen vapautumisaika. Sen poistaminen merkitsee kovennusta nykytilanteeseen. Vaikka uudistus samalla yhdenmukaistaa alle 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista tuomitettujen asemaa, yhdenmukaistamisen voisi toteuttaa niinkin, että heitä kaikkia koskisi yhden kolmanneksen määräosa.

Ehdonalaisen vapautumisen vähimmäisaikana säilyy aina 14 päivää. Joissain muissa yhteyksissä vankeuden mahdollinen vähimmäisaika on neljä päivää. Se sopisi myös ehdonalaisen vapauttamisen vähimmäisajaksi. Tämän torjumiseksi (s. 42/1) käytetään sellaisia puhtaasti käytännöllis-byrokraattisia näkökohtia, jollaisiin HE:n eräissä muissakin kohdissa vedotaan. Tähän liittyviin periaatteellisiin kysymyksiin palaan.

Aikaisempien ulkomaisten tuomioiden merkitystä pohtivat perustelut (s. 41/1) on kirjoitettu vähän erikoisella tavalla (Euroopan yhdentyminen ja "Länsi-Euroopan" rangaistusjärjestelmät). Asiallisesti pidän ratkaisua perusteltuna.

5. Paitsi yhdestä rikoksesta tuomittu, vankeusrangaistus voi olla useasta rikoksesta RL 7 luvun mukaan määrätty yhteinen rangaistus tai useammasta vankeustuomiosta täytäntöönpanovaiheessa yhteenlaskettu vankeusrangaistus. Näitä tilanteita koskevat RL 2c:6 ja 7.

RL 2c:6:ssä kysymys on ehdonalaisesta vapauttamisesta yhteisen vankeusrangaistuksen tapauksessa. Yhteiseen vankeusrangaistukseen johtaneet erilliset rikokset on voitu tehdä niin, että ne sinänsä johtaisivat eri määräosien soveltamiseen vapauttamisessa. Nyt ehdotetaan, että näissä tapauksissa koko yhteistä rangaistusta koskee ankarampi eli kahden kolmanneksen vapautumisaika. Mitään joustomahdollisuutta ei ole. Nykyisessä laissa lähtökohta yhteisestä rangaistuksesta vapautettaessa on sama, mutta järjestelmään sisältyy myös tietty joustomahdollisuus. Asiallisen muutoksen (kovennuksen) selkeitä perusteluja en löydä (s. 43/1 mukaan ne esitettäisiin 7 §:n yhteydessä).

Kun kysymys on yhteenlasketusta rangaistuksesta, ratkaisu on 7 §:n mukaan toinen. Ehdonalainen vapauttaminen määräytyy niin, että jokaisen yhteenlasketun rangaistuksen osalta lasketaan siihen liittyvän määräosan mukainen vapautumisaika. Tämä ratkaisu on hyvä, ja parannus suhteessa nykytilanteeseen. Uusi malli poistaa sattumanvaraisuuksien vaikutusta suoritettavaan rangaistusaikaan. Ero 6 §:n mukaiseen yhteisestä rangaistuksesta vapautumiseen

kuitenkin korostuu. - Jäljempänä otan vielä esiin 7 §:n soveltamista koskevat voimaantulosäännöksen ongelmat.

6. Merkittävä ja myönteinen uudistus on valvottua koevapautta koskeva ehdotus (8 §). Se liittyy luontevasti vankeuslakiehdotuksen mukaiseen ajatukseen rangaistusajan suunnitelmasta.

Ehdonalaisen vapautumisen ajankohta määräytyisi yleensä suoraan lain perusteella. Tämä on merkittävä parannus nykytilanteeseen, jossa ristiriita lain kirjaimen (harkinnanvaraisuus) ja vakiintuneen käytännön välillä on häiritsevää. Harkinnanvaraa jäisi kuitenkin edelleen 9 §:n mukaiseen ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämiseen.

Käytännön syistä tällainen mahdollisuus on varmaan tarpeen» Sen edellytykset tulisi joka tapauksessa määritellä mahdollisimman täsmällisesti laissa. En tiedä, olisiko nyt ehdotettua säännöstä tarkkarajaisempi muotoilu mahdollinen. Kuitenkin arveluttaa perustelujen lausuma (s. 46/11), jonka mukaan lykkääminen tulisi kysymykseen silloinkin, kun "uhkailusta ei ole saatavissa rikostuomion perusteeksi riittävää näyttöä, mutta toisten vankien tai muiden uhatuksi itsensä kokevien käyttäytyminen viittaa vahvasti väkivallan vaaran olemassa oloon".

Lykkäyksen pituutta ei määriteltäisi laissa, mutta 9 §:n 3 momentin mukaan päätös olisi otettava uudelleen harkittavaksi väliajoin, joiden pituus on enintään kuusi kuukautta. Tämä viittaa siis varsin pitkienkin lykkäysten mahdollisuuteen.

Edellä esitetyn valossa herää väistämättä kysymys toimivaltaisesta viranomaisesta. Perustuslain 7.3 §:n mukaan " (r)angaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin" . Vaikka ehdotuksen mukaan hallintoviranomaisen päätökseen saa hakea muutosta tuomioistuimessa, on kysyttävä, riittääkö se, vai kuuluisiko toimivalta lykkäämisestä päätettäessä alunperin tuomioistuimelle.

Vetoaminen siihen, että tässä joka tapauksessa koko ajan liikutaan alunperin tuomioistuimessa määrätyn rangaistusajan rajoissa, ei ole täysin vakuuttava, kun kuitenkin lähtökohtana on se, että ehdonalaiseen vapauteen päästään lain nojalla tietyn osuuden suorittamisen jälkeen. - Tätä kysymystä käsiteltiin perustuslakivaliokunnassa, ja sen keskustelun jälkeen olen tullut aikaisempaa epäilevämmäksi siinä suhteessa, riittääkö pelkkä valitusoikeus käräjäoikeuteen.

7. Pitkään odotettu uudistus on elinkautisvankien ehdonalaista vapauttamista koskeva sääntely. Nykyään he voivat vapautua yksinomaan tasavallan presidentin armahduspäätöksellä. Kun elinkautisvangit kuitenkin aikanaan armahdetaan, järjestelmä on ollut itse armahdusinstituution perusajatuksen kannalta ristiriitainen. Kenelläkään ei pitäisi olla oikeutta armoon: armahtaminen ei ole oikeudenkäyttöä, vaan armo käy oikeudesta. Elinkautisvankien ryhmä on kuitenkin sellainen, jolla vakiintuneen käytännön valossa on ollut tietyllä tavalla oikeutettu odotus aikanaan saada armahdus.

HE:n malli (10 §) on hyvin perusteltu. Näin tärkeässä asiassa vapauttamiseen liittyvien harkintakriteerien tulee olla mahdollisimman täsmälliset, jotta yhdenvertainen kohtelu taataan. Kriteerien ehdotettu määrittely onkin pääosin asianmukainen ja perusteltu. Jonkin verran kysymyksiä tosin herättää perustelujen (s. 48/1) voimakas vankeusaikaista käyttäytymistä koskeva painotus. Kiltti ja nuhteeton lusiminen ei voi olla ratkaiseva tekijä arvioitaessa vangin tulevaa käyttäytymistä vapaudessa.

8. Kuten aikaisemmin sanoin, luopuminen nykyisestä pakkolaitosjärjestelmästä on HE:n tärkeitä uudistuksia. Tavallaan nykyisen järjestelmän tilalle tulee 11 §:n mukainen koko rangaistusajan suorittamisen mahdollisuus ("päivästä päivään"). Siihen liittyy 12 §:n mukainen uusi käsittely tuomioistuimessa, jonka mukaan vanki kuitenkin voi päästä vapauteen suoritettuaan rangaistuksestaan viisi kuudesosaa, kuitenkin vähintään viiden vuoden ajan. Kun 11 §:n mukaan koko rangaistusajan suorittaminen voi koskea jo kolmen vuoden pituista rangaistusta, viiden vuoden raja tässä tuntuu aika korkealta. Vähimmäisaikaa perustellaan s. 50. En ole varma siitä, edellyttävätkö siellä esitetyt perusteet juuri viiden vuoden rajaa.

Myös 12 §:n tapauksiin liittyy valvottua koevapautta koskeva järjestely, joka on positiivinen uudistus.

9. Ehdotuksen epäilemättä ongelmallisimpia kohtia on 14 §:ssä säännelty jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöönpantavaksi. Nykyinen järjestelmä, joka RTL:n lakitekstiä lukemalla vain vaivalloisesti avautuu, on herättänyt arvostelua. Se on ollut osaksi ymmärrettävääkin. Ehdotettu malli, jonka mukaan jäännösrangaistuksesta ja uuden rikoksen rangaistuksesta muodostetaan yhteinen rangaistus, on kokonaan uudenvuoroinen avaus. Johonkin määrään sillä on vertauskohtana nykyinen ehdollisen vankeuden täytäntöönpanon tilanne. Joka tapauksessa ehdotettu malli on suuri muutos nykyiseen oikeustilaan, ja siihen liittyy epäyhtenäisen oikeuskäytännön riski.

Ehdotetun 4 §:n 2 momentin 4 kohdan säännös tähtää sanktiokumulatiivisuuden välttämiseen. Säännöksen soveltamisesta mainitaan esimerkkejä perusteluissa (s. 52/1). On toivottavaa, että nämä perustelut otetaan vakavasti huomioon vastaisessa tuomioistuinkäytännössä.

10. Ehdotettuun voimaantulosäännökseen liittyy mielestäni ongelmia lievemman lain periaatteen kannalta. Varsinaisestihan lievemman lain periaate koskee tuomitsemistoimintaa. Sen tausta-ajatus on kuitenkin perusteltua ottaa oikeusperiaatteen luonteisesti huomioon myös täytäntöönpanoa koskevien uudistusten voimaansaattamises-

Voimaantulosäännöksen 3 momentissa on puhe yhteenlasketusta rangaistuksesta. Edellä todettiin ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten näissä tilanteissa lieventyvän nykyisestä. Ero suoritettavaksi tulevassa rangaistusajassa voi olla huomattavakin. Ehdotuksen mukaan uutta mallia kuitenkin sovellettaisiin vain, jos yhteenlaskettu rangaistus tulee täytäntöönpantavaksi lain voimaantulon jälkeen.

Ratkaisua perustellaan {s. 52/11} käytännöllis-byrokraattisilla syillä ("olisi taannehtivasti vaikea selvittää"). Vedotaan myös PeV:n aikaisempaan kannanottoon, jonka mukaan lievemmän lain periaate koskisi "rikoksesta tuomittavaa rangaistusta, mutta ei menettelylliseksi luonnehdittavia seikkoja". Edelleen katsotaan, että "yhteenlaskettua rangaistusta koskevat säännökset kuuluvat menettelyllisiin seikkoihin".

Viimeksi lainattu arvio on koko lailla epärealistinen: laskutavan (joka sinänsä on "menettelyä") valinta saattaa johtaa hyvinkin suuriin eroihin suoritettavan ajan pituudessa.

Asian ydin selviää, kun vertaa erääseen nuoria koskevaan siirtymävaiheen järjestelyyn (s. 53/1): "Koska tähän ryhmään kuuluvia vankeja on vähän eikä heidän selvittämiseensä liittyisi yhteenlasketun rangaistuksen kaltaisia ongelmia, heihin voitaisiin soveltaa uusia lievempiä säännöksiä."

Käsittääkseni puhtaasti käytännöllis-byrokraattiset mahdolliset hankaluudet eivät saisi estää lievemmän lain periaatteen tausta-ajatuksen huomioonottamista yhteenlasketun rangaistuksen tapauksissa. Voimaantulosäännöksen 3 momentti olisikin pyrittävä kirjoittamaan niin, että uutta mallia voitaisiin soveltaa myös ennen lain voimaantuloa täytäntöön pantavaksi tulleisiin yhteenlaskettuihin vankeusrangaistuksiin.

11. Vielä pari pienempää yksityiskohtaa. Ehdotetun 8 §:n 2 momentin 4 kohdassa puhutaan sitoutumisesta noudattamaan "välttämättömiä" ehtoja. Onko siis ajateltavissa, että asetetaan myös "ei-välttämättömiä" ehtoa, joita sitten ei tarvitse noudattaakaan?

Saman 8 §:n 3 momentissa sanotaan: "Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty Kun pykälässä näköjään ei aikaisemmin ole nimenomaisesti puhuttu mistään "päätöksestä", pitäisi ehkä selventää vaikka näin: "... eivät enää sitä koskevan päätöksen ...".

12, On hyvä, että ehdonalaisen vapauden valvonnasta säädettäisiin oma laki. Valvonnan sisällöstä säädetään sen 5 §:ssä. Sisällön määrittely on varsin väljä. Tätä muistuttavaan tilanteeseen jouduttiin viime vuoden puolella, kun esillä oli nuorisorangaistus. Silloin PeV edellytti laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimuksen perusteella seuraamuksen sisällön täsmällisempää määrittelyä lakitekstissä. Näin LaV:ssa sitten tehtiinkin, ja lakitekstiin tuli HE:tä tarkkarajaisempi sisällön määrittely.

Jos samasta linjasta pidetään kiinni, vastaavansuuntainen täsmennys saattaa tässäkin olla tarpeen. - Itse olen tosin suhtautunut ehkä ymmärtäväisemmin hieman väljempiinkin luonnehdintoihin: tietty yksilöllinen harkinta rangaistuksen sisältöön nähden voi mielestäni olla perusteltua lähtökohtaisesta yhdenvertaisuusvaatimuksesta huolimatta.

Puheena olleen 5 §:n 4 momentissa puhutaan "vankeusajan suunnitelmasta". Muualla käytetty termi, jota tässäkin täytyy tarkoittaa, on "rangaistusajan suunnitelma".

IV. HE 263/2004 vp

1. Kyseessä on laaja-alainen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva uudistuspaketti. Sen keskeiset osat ovat uudet vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki.

Edellinen vankeuden täytäntöönpanoa koskenut laaja kokonaisuudistus on 1970-luvulta (ns. RTA-paketti). Sen jälkeen on tehty lukuisia osittaisuudistuksia. Myös vankeusrangaistuksen käyttöön liittyvät kriminaalipoliittiset ja ideologiset lähtökohdat ovat kokeneet muutoksia. Täytäntöönpanoa koskevien säännösten kokonaisvaltaisen uudistamisen tarve on jo pitemmän aikaa ollut ilmeinen. On myönteinen asia, että siihen on nyt suuritöisen valmisteluprosessin jälkeen päästy.

Vertailukohtana tulee etsimättä mieleen lähialue, esitutkintaa ja pakkokeinoja sekä yleisemminkin poliisin toimivaltuuksia koskevan säännösten uudistaminen. Sen toteuttamistapa on tunnetusti saanut osakseen paljon kritiikkiä, myös täällä eduskunnassa. Kun yksi osauudistus on saatu voimaan, toinen on jo täällä ja kolmatta valmistellaan. Kokonaiskuva ja yleiskatsauksellisuus ovat puuttuneet

.

Tähän verrattuna nyt esillä oleva vankeuden täytäntöönpanon kokonaisuudistusehdotus ansaitsee kiitoksen. Vastaavaa tarvittaisiin välttämättä myös esitutkinnan, pakkokeinojen ja poiiisivaltuuksien puolella.

2. RTA-paketin aikoihin 1970-luvulla ns. uusklassinen rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka eli voimakkainta kauttaan. Iskulauseita olivat pakon ja palvelun, tuen ja kontrollin, hoidon ja rangaistuksen mahdollisimman tarkka erottaminen toisistaan. Hoitoajatte-lua kritisoitiin. Slogaanina oli "nothing works": miten vapaudenmenetyksen sisältävä seuraamus järjestetäänkin, se pikemmin huonontaa kuin edistää tuomitun mahdollisuuksia selviytyä myöhemmin vapaudessa. Tämä ajattelu oli tuolloin sinänsä edistyksellistä ja johti järkeviin uudisti iksiin rikoslainsäädännössä.

Seuranneina vuosikymmeninä kuvaan on kuitenkin tullut uusia piirteitä. On kokemuksia siitä, että oikeilla panostuksilla sittenkin saattaa olla mahdollista oikeasti vaikuttaa tuomittujen tulevaan elämään uusien rikosten riskiä vähentävästi. Nyt onkin syytä ennakkoluulottomasti kysyä: "what works?".

Nyt esillä olevassa vankeuslaissa on tältä kannalta moniakin myönteisiä linjauksia, joita jo ennen lain voimaantuloa on käytännön vankeinhoidossa pyritty viime vuosina ennakoivasti soveltamaan. Keskeinen ajatus tältä osin on jokaiselle vangille laadittava rangaistusajan suunnitelma: yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (vankeuslain 4 luvun 6 §).

3. Vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on "lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana". Tähän tavoitteeseen tähtäävät rangaistusajan suunnitelma sekä siihen perustuvat erilaiset toiminnat vankeusaikana.

Tämä kaikki maksaa tietysti rahaa. Uudistuksen kustannusarviot vaikuttavat epärealistisen alhaisilta verrattuna aikaisemmin esitettyihin laskelmiin.

On suuri riski, että nyt hyväksytään hyvinkin edistykselliset säännökset vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta. Ne näyttävät tarjoavan monimuotoisia mahdollisuuksia vankien tulevaa selviytymistä tukeviin erilaisiin ohjelmiin ja toimintoihin. Todellisuudessa kaikki kaatuu resurssien puutteeseen. Tuloksena on vain kaikkia turhauttavaa näennäistoimintaa, joka ei johda mihinkään.

Käsittäakseni kaikkein tärkein asia, joka liittyy tähän HE:en, on se, että sen keskeisen sisällön toteuttamiseen oikeasti turvataan riittävät määrärahat. **Pitemmällä** tähtäimellä se sijoitus on ilman muuta kannattava.

Edellä sanottuun nähden tahdon tietysti mitä lämpimimmin tukea ed. Leena Rauhalan toimenpideoitetta **80/2003 vp** vankeinhoidon ja ennalta ehkäisevän työn resurssien turvaamiseksi.

4. Yleisarviona laajasta uudistuspaketista on, että se on selkeä parannus verrattuna voimassa olevaan säännöstöön. Nyt pyritään laintasoisin säännöksin kattavasti sääntelemään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon eri ulottuvuudet. Kautta koko sääntelyn on pyritty korostamaan perusoikeus- ja oikeusturva-ajatusta.

Yksittäisissä säännöksissä on tietysti kysymyksiä herättäviä piirteitä. Kun vertaa HE.-n pykälää vankeusrangaistuskomitean (kom. 2001:6) vastaaviin, aika monessa kohtaa säännökset ovat väljentyneet viranomaisten toimivaltuuksia avartavaan suuntaan. Kaikissa tapauksissa tämä ei ehkä ole perusteltua.

Kun nyt tarkasteltavana oleva yli 300-sivuinen ehdotus on niin massiivinen, sen kaikkiin yksityiskohtiin on mahdoton paneutua sillä tarkkuudella, kuin asian laatu saattaisi edellyttää. Tietty turvallisuuden tunne syntyy joka tapauksessa siitä, että yleisesti ottaen ehdotus vaikuttaa tasapainoiselta ja huolellisesti valmistellulta.

5. Seuraavassa joitain yksittäisiä säännöksiä, jotka herättävät kysymyksiä.

Vankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon alkamista voitaisiin tuomitun tahdosta riippumatta oikeusministeriön asetuksella siirtää jopa kahdeksan kuukautta tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi tulemisesta. Tuomitun elämäntilanteen kannalta näin pitkä viive saattaa joskus olla kohtuuton ja selvästi lisätä rangaistuksesta koituvaa kokonaishaittaa.

Kuten tunnettua, käytössä olevien vankitilojen laatutaso vaihtelee suuresti. Vankien asuintilat ovat edelleen osaksi täysin aliarvoiset. Asuintiloja koskeva 7 luvun 1 §:n säännös on riittämätön. Vankeusrangaistuskomitean mietinnössä vastaava säännös menikin selvästi pitemmälle. Vankien asumisen kohtuullinen minimitaso on niin keskeinen asia, että siitä olisi otettava lakiin selkeän yksiselitteinen, julkista valtaa velvoittava säännös.

Vankeinhoidon keskeisiä epäkohtia on ollut vankityön palkkaus. Nyt 9 luvun 6 §:ssä poiketaan vankeusrangaistuskomitean ehdotuksesta, jonka mukaan vangin tekemästä tuotannollisesta työstä olisi maksettu käypä palkka. Nyt säilytettäisiin erottelu, jonka mukaan avolaitoksessa maksetaan käypä palkka ja suljetussa vankilassa vain toimintaraha.

Vangin yhteyksiä vankilan ulkopuolelle käsitellään lain IV osassa. Esimerkkinä edellä mainitusta viranomaisvaltuuksien väljentämisestä voi mainita, että 12 luvun 2 ja 7 §:ssä postilähetyksen lukemiseen tai vangin puhelun kuuntelemiseen riittää, että se "on tarpeen" rikoksen estämiseksi jne. Komitean ehdotuksessa kynnyksenä oli se, että lukeminen tai kuunteleminen oli "perustellusta syystä tarpeen".

Kurinpitorangaistuksena tulee kysymykseen myös suoritetun ajan menettäminen enintään 20 vuorokauden ajaksi (15 luvun 4 §:n 1 momentin 4 kohta). Samalla tavoin kuin käsiteltäessä ylempänä (kohdassa III.6) RL 2c:9:ssä säänneltyä ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä, tässäkin voi katsoa, että asiallisesti ottaen kysymys on vapaudenmenetyksen sisältävästä rangaistuksesta. Vastaavasti tässäkin on perustuslain valossa vähintään kyseenalaista, riittääkö päätöksestä valitusmahdollisuus käräjäoikeuteen, vai kuuluisiko suoritetun ajan menettämisestä päättäminen suoraan tuomioistuimen tehtäväksi.

6. HE:en sisältyy myös ehdotus uudeksi tutkintavankeuslaiksi. Yhtenä ongelmana on ollut vangittujen säilyttäminen pitkiäkin aikoja poliisin tiloissa. Nyt 2 luvun 1 §:ssä säädettäisiin, ettei poliisivankilassa saisi yleensä säilyttää neljää viikkoa pitempää aikaa. Sekin on kovin pitkä aika, jonka lyhentämistä pitäisi ainakin vielä harkita. Joka tapauksessa on painotettava, että neljä viikkoa normaalisti on ehdoton yläraja.

Heimolassa 17. maaliskuuta 2005

Pekka Koskinen

Raimo Lahti
31,3,2005

HE:t 261 - 263/2004 vp

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: Hallituksen esitykset (HE:t) **261/2004 vp** laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta, **262/2004 vp** vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi sekä **263/2004 vp** vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Yleistä

Kysymyksessä on rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää - vankeusrangaistusta ja sen täytäntöönpanoa (samoin tutkintavankeuden toimeenpanoa) - koskeva poikkeuksellisen mittava uudistuspaketti. Se liittyy

tärkeällä tavalla rikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen, joka on olennaisilta osin saatettu päätökseen rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan vuoden 2003 uudistuksen myötä.

Olin rikoslainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelleen, oikeusministeriön asettaman rikoslakiprojektin johtoryhmän jäsen koko projektin toiminta-ajan 1980 - 1999. Nyt esillä olevia esityksiä on pääosin valmisteltu rikoslakiprojektin lopettamisen jälkeen vankeusrangaistuskomiteassa 1999 -2001. En ollut sen komitean jäsen tai asiantuntija.

Olen saanut käyttööni kollegani, professori *Pekka Koskisen* esillä olleista esityksistä lakivaliokunnalle 17.3.2005 antaman lausunnon ja johtaja *Tapio Lappi-Seppälän* tämän päivän kuulemista varten laatiman lausunnotuonnoksen. Viitataan tarpeellisissa kohdin noihin lausuntoihin.

Esitysten lähtökohdista

Esityksistä ehdonalaista vapauttamista ja siihen liittyviä säännöksiä koskeva *HE 262/2004 vp* on lähimmin yhteydessä rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän sisällölliseen sääntelyyn, koska siinä tarkoitettut säännökset määrittävät keskeisesti vankeusrangaistuksen sisältöä: niitä edellytyksiä, joiden vallitessa tuomittu vapautuu vapausrangaistuksen suorittamisesta rangaistuslaitoksessa -ehdonalaisesti vapautettuna tai koevapaudessa olevana. Erityisen merkittävät uudistukset tämän esityksen sisältämässä sääntelyssä koskevat ehdonalaista vapauttamista elinkautisesta vankeudesta ja koko rangaistuksen suorittamista vankilassa, koska niillä määritetään nykyisten ankarampien rangaistustemme (elinkautisen vankeuden ja pakkolaitokseen eristämisen) tulevaisuus.

Myös vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva *HE 263/2004 vp* on kriminaali- ja oikeuspoliittisesti merkittävä uudistus, koska sillä saatetaan rangaistus- ja tutkintavankien oikeusasema nykyisten perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämälle tasolle sekä ajanmukaistetaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanomuotoja.

Kolmas esitys, *HE 26J/2004 vp*, sisältää muita esityksiä täydentävän organisatorisen uudistuksen.

Kaikille mainituille esityksille on tunnusomaista huolellinen lainvalmistelu. Ne sääntelevät pääosaltaan kannatettavia uudistuksia, olkoonkin että eräitä esitysten yksityiskohtia voidaan kritisoida.

Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen hengessä on syytä edellyttää, että sen lainsäädäntöhankkeen yhteydessä seuraamusjärjestelmän kehittämiseksi asetettuja, rationaalille ja humanille kriminaalipolitiikalle ominaisia tavoitteita toteutetaan mahdollisimman pitkälle myös käsillä olevilla esityksillä. Esityksistä käy tästä näkökulmasta katsoen ilmi se huolestuttava seikka, että viime vuosina vankeuteen tuomittujen määrä on hälyttävästi noussut, kun noin 25 vuoden aikana vankeuden määrä oli rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen tavoitteiden mukaisesti alentunut muiden Pohjoismaiden tasolle. Tämä lukuisista yksittäisistä muutoksista seuraava vankeuden käytön lisääntyminen aiheuttaa monia kielteisiä seurannaisvaikutuksia ja lisää vankeinhoitolaitoksen kustannuksia siten, että resurssit riittävät esimerkiksi nuorisorangaistuksen kehittämiseen tai uuden seuraamusmuodon - sopimushoidon - käyttöönottoon.

Käsillä olevien esitysten yksityiskohtaisia ehdotuksia on syytä tarkastella erityisellä huolella ja kriittisesti silloin, kun ne johtavat vankeuden lisääntyvään käyttöön. Perustelujen on oltava silloin erityisen vakuuttavia. Tuon tähän liittyviä esimerkkejä esiin jäljempänä.

Periaatteellisista syistä olen rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelussa ollut johdonmukaisesti sillä kannalla, että elinkautisesta vankeudesta tulisi seuraamusmuotona luopua siten kuin jo eräissä Euroopan maissa on tapahtunut (ks. HE 262 s. 30/1). Tällä ratkaisulla olisi eräitä heijastusvaikutuksia rangaistusuhkapolitiikkaan sikäli, että sen seurauksena pääsääntöisestä 12 ja 15 vuoden enimmäisrangaistuksesta (ks. ehdotus RL 2 c luvun 2 §:ksi) tulisi voida eräissä poikkeustapauksissa poiketa ylöspäin, kuten esimerkiksi Norjan rikoslaisissa on tehty.

Tämän samoin kuin muidenkaan seuraamusjärjestelmää koskevien lainsäädäntöratkaisujen perusteluissa ei ole kovin laajasti pohdittu sitä tulevaisuudennäkymää, että Euroopan unionin jäsenmaissa rangaistusasteikkoja, rikosoikeudellisia seuraamuksia ja niiden täytäntöönpanomuotoja ilmeisesti lähennetään. Pidän kyllä myönteisenä seikkana esitysten perusteluissa, että lähimpinä vertailumaina ovat olleet muut Pohjoismaat. On myös Euroopan unionin tulevan, entistä yhtenäisemmän oikeusalueen kannalta tärkeää, että eri Pohjoismaiden rikosoikeusjärjestelmän erityispiirteet saavat oikeusaluetta kehitettäessä riittävän painoarvon; painoarvo on ymmärtääkseni sitä suurempi, mitä yhtenäisempää seuraamuspolitiikkaa ne edustavat.

HErstä 262/2004 vp

Tämä esitys sisältää kolme lakikokonaisuutta: RL 2 c luvun (pääsisältönä ehdonalaisten vapauttamisen), lain pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä ja lain ehdonalaisten vapauden valvonnasta.

Esityksessä on olennaista säilyttää ehdonalaisen vapauttamisen idea (ja siihen luontevasti liittyvä koevapauden ajatus) ns. reaalarangaistusjärjestelmään siirtymisen sijasta. Tämä peruskannanotto on mielestäni hyvin perusteltu. Se myös vastaa omaksuttua määrittelyä vankeusrangaistuksen sisällöstä, joka on vapauden menetys tai rajoittaminen (RL 2 c:1). Vankeusrangaistus ei siis tarkoita vain rangaistuslaitoksessa kokonaan tapahtuvaa rangaistuksen suorittamista, vaan vankeusrangaistuksen osana on ehdonalainen vapauttaminen ja se voidaan panna täytäntöön monin eri tavoin.

Tämän peruskannanoton hyväksymisen jälkeen on kriminaalipoliittisiin argumentteihin pohjautuvaa harkintamarginaalia sen mallin valinnan suhteen, mikä määräosa vankeusrangaistuksesta on suoritettava rangaistuslaitoksessa. Katson, että voitaisiin hyvin säilyttää nykyisin käytössä olevat kolme määräosaa (kaksi kolmasosaa, puolet tai kolmasosa), jolloin - vastoin HE:tä 262 - alle 21-vuotiaina tehdyistä rikoksista tuomituilla tuo määräosa olisi kolmasosa, yhdenmukaistettuna kaikkien alle 21-vuotiaiden osalta. Tämä kanta vastaa myös Koskisen ja Lappi-Seppälän näkemystä. Koskisen tavoin katson myös, että ehdonalaisten vapautumisen vähimmäisaika olisi syytä laskea neljään päivään.

Elinkautisen vankeuden ja pakkolaitokseen eristämisen suhteen ehdotetut sääntelyt merkitsevät huomattavaa parannusta nykyiseen oikeustilaan verrattuna (vaikka siis olen edellä katsonut olevan periaatteellisesti oikein luopua kokonaan elinkautisesta vankeudesta seuraamusmuotona). Mainituille seuraamusmuodoille on ollut tunnusomaista rangaistustuomion epämääräisyys, mikä ei vastaa nykyistä perus- ja ihmisoikeusajattelua. Elinkautinen vankeus ja koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa säilyvät edelleen hyvin pitkäaikaisina vankeusrangaistuksen muotoina, ja niitä koskevien säännösehdoitusten eräitä ratkaisuja voidaan kriminaalipoliittisen perustein kritisoida. Elinkautisen vankeuden osalta ei RL 2 c:10:ssä ehdoteta lievempää vapautumisajankohtaa ns. vankeinhoidollisesti ensikertalaisille (vrt. ehdonalaisten vapauttamisen puolikkaan sääntö RL 2 c:5), koko rangaistuksen suorittamisen osalta RL 2c:11-12:ssa ehdonalaisten vapauttamisen harkinta tulee kyseeseen vain kun vankilassaoloa on kertynyt vähintään viisi vuotta ja näiden kummankin tyyppisen pitkäaikaisvangin vapauttamismenettely voidaan uudistaa vain kahden vuoden välein. Kaikissa näissä suhteissa voidaan puoltaa tuomitun kannalta lievempiä ratkaisuja.

Yhteisen rangaistuksen määräosien laskemisen ja jäännösrangaistuksen täytäntöönpanon osalta viitataan Koskisen ja Lappi-Seppälän perusteluihin kriittisiin huomautuksiin, joiden huomioon ottaminen kohtuullistaisi seuraamusta HE:een 262 verrattuna.

Tapio Lappi-Seppälä > Helsinki 30.3.2005

LAUSUNTO LAKIVALIOKUNNALLE HE 261/2004, 262/2004 ja 263/2004 JOHDOSTA

Käsiteltävänä olevat lakiehdotukset (HE 261/2004, 262/2004 ja 263/2004) ovat perusteellisen valmistelun tulos. Kyseessä on johdonmukainen, perusoikeuksia ja oikeusturvatakeita arvostaen toteutettu kokonaisuudistus.

Jätän kiitoksia ansaitsevat kohdat seuraavassa korkeintaan maininnan varaan ja keskityn lausunnossani lähinnä eräisiin kritiikkiä tai kysymyksiä herättäviin kohtiin. Tältäkin osin kommenttini rajoittuvat ehdonalaista vapauttamista koskeviin sääntelyehdotuksiin esityksen HE 262/2004 pohjalta.

Reaalirangaistuksesta

1. Ehdonalaista vapauttamista koskevien ehdotuksia pohjustetaan periaatetason pohdinnoilla ns. reaalirangaistusjärjestelmän mahdollisuuksista. Samat pohdinnat ja mahdollisuus siirtyä kärsimään rangaistuksia "päivästä päivään" olivat esillä myös puhdasoppisen usklassismin aikoina. Reaalirangaistusmalliin jo tuolloin kohdistetut vasta-argumentit pätevät tänäänkin - ja jopa paremmin kuin aikoinaan 1970-luvulla. Niistä osaa käsitellään HE:ssä s. 16-19. Voin hyvin yhtyä siellä esitettyihin näkökohtiin. Seuraavat huomiot ovat vain tuon esityksen täydennykseksi.

2. Rangaistuksella tavoitellaan samanaikaisesti eri asioita. Pyritään aikaansaamaan oikeudenmukainen sovitus - rangaistuksen on vastattava rikosta. Pyritään varoittamaan tekijää - rangaistuksen pitää olla "ojennus". Myös tekijän kuntoutusta - parannusta — pidetään tärkeänä. Pidetään suotavana että yhteiskunnalla olisi mahdollista vapautumisen jälkeen jollakin tavoin valvoa tekijän tekemisiä. Pidetään myös tärkeänä, että järjestelmä toimii yleisesti, joko pelotteena tai muutoin ohjaamalla ihmisten arvoja ja asenteita rikoksia välttävään ja torjuvaan suuntaan.

3. *Ehdonalaisen vapauden järjestelmää voidaan perustella kaikkien perinteisten rangaistuksen perustelutapojen kannalta.* Ehdonalainen vapaus antaa mahdollisuuden tarjota tukea vapautuvalle. Se antaa mahdollisuuden liittää vapautumiseen rikoksia ehkäiseviä valvontatoimia. Jäännös-rangaistuksen täytäntöönpanon uhka sisältää yllykkeen olla tekemättä uusia rikoksia. Ilman ehdonalaisen vapauden järjestelmää rikosten uusiminen luultavasti kasvaisi. Ehdonalainen vapaus peilaa arkisia moraalikäsitteitä: aika parantaa haavat, myös symbolisesti. Heti teon jälkeen ollaan valmiita vaatimaan ankaria rangaistuksia, mutta ajan kuluessa sovitusvaade heikkenee ja oikeudenmukaisuuskäsityksemme sallivat - joskus vaativat - tuomion jälkikäteistä lyhentämistä. Ehdonalaisella vapaudella on vankilakäyttäytymistä motivoiva vaikutus, huolimatta siitä, että vapauttaminen on kaavamaisista. Eikä ajatus hyvän käyttäytymisen tuomasta helpotuksesta tuomioon liene sekään ajatuksena tuiki tuntematon.

4. Toisaalta on varmaan niin ettei yksikään puoltoargumenteista sovi *kaikkiin* tilanteisiin ja jokaiselle voidaan vuorollaan löytää vasta-argumentti, joka pätee *jossakin* tilanteessa. Ratkaisevaa on kuitenkin argumenttien *kokonaisvoima*. Kun yhteen vaakakuppiin laitetaan kaikki ehdonalaista vapautta eri tilanteissa ja eri tavoin tukevat syyt, ja toiseen reaalirangaistuksen puolesta puhuvat perusteet, ei lopputuloksesta oman käsitykseni mukaan ole epäselvyyttä:

Järjestelmä ilman ehdonalaista vapautta (ja ilman tuomioiden lyhentämistä) johtaisi kestävämpiin kustannusvaikutuksiin (2000 vankia lisää); järjestelmä tuomioiden puolittamisen kera olisi yhtä kallis kuin nykyinen, mutta yleisestävyydeltään selvästi sitä tehottomampi. Molemmissa tapauksissa lopputulos olisi erityisestäviltä preventiovaikutuksiltaan nykyistä kehnompaa.

Järjestelmästä puuttuisi jäännösrankaisuksen uhan sisältävä pelote. Siitä puuttuisi ehdonalaisen vapauden raameihin kiinnytävä kuntoutus sekä valvonta, jolle näitä sitten rakennettaisiin suurin kustannuksin ja erillisjärjestelyin. Ja mitä luultavinta, kaiken tämän jälkeenkin olisi mitä ilmeisin tarve tuomioiden jälkikäteiseen lieventämiseen. Tämä mahdollisuus on aina sisältynyt rikosoikeudenhoitoon. Lisäksi vankiloissa vapautumiseen liittyvien käyttäytymishoukuttimien puuttuminen johtaisi mitä luultavimmin laitosjärjestyksen järkkymiseen.

On niin muodoin ymmärrettävää, ettei yksikään kehittynyt rikosoikeusjärjestelmä ole siirtynyt reaalirangaistusjärjestelmään, eikä tähän muutokseen ole aihetta meilläkään. Päinvastoin, ehdonalaisen vapauden järjestelmä on yksi yhdyskuntaseuraamusten järjestelmän kehittämisen pääkohteita.

Ehdonalaisen vapautumisen määräosat.

1. RL 2c:5:n mukaiset ehdonalaisen vapauttamisen määräosat olisivat kaksi kolmasosaa tai puolet tuomitusta rangaistuksesta. Nuorisovangit vapautuisivat nykyisen kolmanneksen sijasta suoritettuaan rangaistuksestaan puolet.

2. Jälkimmäinen muutos merkitsee kovennusta nykytilanteeseen. Kovennusta on vaikea perustella kestävin kriminaalipoliittisin perustein. Laitosaikojen pidentäminen ei tule kohentamaan nuorten sosiaalisen selviytymisen mahdollisuuksia. Muutos on ristiriidassa Euroopan neuvoston uuden suosituksen ((Rec2003(20)) kanssa, jossa kehoitetaan kiinnittämään huomio mahdollisuuksin ulottaa nuoria koskevat erityiskohtelu myös nuoriin aikuisiin (ikäluokkaan alle 21 v). Tavoiteltu yhdenmukaistaminen olisi ollut toteutettavissa ulottamalla kolmasosasaanto koskemaan kaikkia alle 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista tuomittuja.

Muutokseen sisältyy myös toinen, esityksessä vähemmälle huomiolle jäänyt seikka: Se, että ehdotus poistaa uusimiseen perustuneen kohtelueron ikäryhmässä 15-20 v. Uudistuksen jälkeen kaikkia ikäryhmän 15-20 v. rikoksentehtyjä kohdellaan, uusimiseen katsomatta, samalla tavalla - ja samalla keskimääräistä ankarammin.

3. Ehdotukseen on päädytty viiden eri mallin keskinäisen vertailun pohjalta (HE s.32). Vertailusta puuttuu kuudes, käsitykseni mukaan sisällöllisesti nyt ehdotettua oikeudenmukaisempi, johdonmukaisempi ja kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukaisempi malli. Sen mukaan ikäryhmässä 15-20 v. noudatetaan samaa logiikkaa kuin ikäryhmässä yli 20 v, mutta lievemmin murto-osin. Toisin sanoen pääsääntönä tässä ikäryhmässä olisi, että rikoksen 15-alle 21 vuotiaana tehnyt päästetään ehdonalaiseen vapauteen kun hän on kärsinyt rangaistuksestaan puolet. Kuitenkin ns. ensikertalaiset vapautettaisiin heidän kärsittyään rangaistustaan yhden kolmanneksen.

Tällä vältetään nuorten kohtelun kaavamainen kovennus. Samalla kyetään seuraamaan muiden rikoksentehtyjäryhmien kohtelussa noudatettu uusimiserottelua.

Hintana on yhden lisä murto-osan tuleminen järjestelmään. Tämä tuskin on järjestelmälle ylivoimainen taakka, sillä onhan se tähänkin saakka operoinut kolmella eri murto-osalla. Itse asiassa systeemi olisi nykyiseen verrattuna yksinkertaisempi, koska ikäryhmää 15-20 koskee vain kaksi murtolukua, aiemman kolmen sijasta.

Yhteisen rangaistuksen määräosien laskeminen ja kohtuullistamissäännös

1. RL 2c:6:ssä säädetään ehdonalaisesta vapauttamisesta yhteisen vankeusrangaistuksen tapauksessa. Erillisääntely on tarpeen mm. sen vuoksi, että yhteiseen vankeusrangaistukseen johtaneet erilliset rikokset on voitu tehdä niin, että ne sinänsä johtaisivat eri määräosien soveltamiseen vapauttamisessa. Ehdotuksen mukaan näissä tapauksissa koko yhteistä rangaistusta koskee ankarampi eli kahden kolmanneksen vapautumisaika. Nykyisin näissä tilanteissa on käytössä jous-tomahdollisuus, joka kuitenkin katoaisi tämän ehdotuksen myötä.

2. Kovennukselle ei esitetä varsinaisia perusteluja. Rikosoikeuden perusperiaatteiden mukaista olisi tämäntyyppisissä tilanteissa seurata lievintä, ei ankarinta sääntöä. Jos a) lievimmän määräosan asettaminen lähtökohdaksi koetaan tuomitulle kohtuuttomaksi eduksi, eikä b) pidetä mahdollisena noudattaa "enemmistöperiaatetta", ja siis seurata sitä määräosaa, johon valtaosa tai törkein rikoksista viittaa, olisi c) harkittava joustomahdollisuuden sisällyttämistä lakiin.

3. Tämän kohtuullistamismahdollisuuden "palauttamista" voidaan perustella myös muilla syin. Nyt lakiin ehdotettu — sinänsä erinomainen — valvottua koevapautta koskeva järjestely (8 §) paikkaa osan tilanteista, joissa aiemmin käytettiin OM:n määräyksen nro 9/011/95 suomia koh-tuullistamisvaltuuksia. Valvotun koevapauden lähtökohdat ovat kuitenkin näihin tilanteisiin verrattuna toiset: niissä on aina lähtökohtana valvonnan tarve, ja usein täytyy vapauttamisen ehtona olevalle (hoitotoimelle löytää maksaja. Kohtuullistaminen voi olla tarpeen myös ilman valvontaa, ja silloinkin kuin maksajaa ei löydy.

Elinkautiset

1. Elinkautisvankien ehdonalaisen vapauttamisen siirtäminen armahduksesta oikeudenkäytön puolelle on hyvin perusteltu. Ehdotuksen mukaan vapauttaminen tulee ensi kertaa harkittavaksi kun rangaistusta on suoritettu 12 vuotta. Tämän jälkeen asia voidaan ottaa esille kahden vuoden välein.

2. Aikahaarukkaa on pidettävä huomattavan leveänä, etenkin kun se yhdistetään sinänsä korkeaan 12 vuoden vähimmäisaikaan (joka vielä 1980-luvulla oli elinkautisvankien keskimääräinen rangaistusaika).

Kahden vuoden aikaväli merkitsee, että ensimmäisen mahdollisen vapautusker-
ran "missannut" istuu laitoksessa nykyisen elinkautisvankien keskimääräisajan.

3. Työekonomiset syyt ja tapausten lukumäärä eivät perustele sitä, etteikö elinkautisvankien asiaa olisi mahdollista ottaa harkittavaksi vuoden välein. Tuomioistuimissa riittää aikaa vähäisem-
millekin jutuille.

Jäännösrangaistuksen täytäntöönpano

1. Jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskeva sääntely on vastaus nykyistä järjestelmää kohtaan osoitettuun ja monella tapaa ymmärrettävään arvosteluun. Nyt ehdotetaan mallia, jossa jäännösrangaistuksesta ja uuden rikoksen rangaistuksesta muodostetaan yhteinen rangaistus.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan jäännösrangaistuksen täytäntöönpanossa "noudatettaisiin periaatteessa samoja säännöksiä kuin ehdollista vankeutta täytäntöön pantaessa" (HE 262/2004 vp s. 51/JT). Tämä toteutetaan säätämällä 2c:14:l:ssä, että "täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä 7 luvussa säädetään". Sääntely on identtinen ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan nykyisen RL 2b:§:n kanssa.

2. Sääntelymalli on joustava, mutta ratkaisussa sovellettavat perusteet ja periaatteet jäävät kovin avoimiksi. Ei ole selvää, miten viittaus RL 7 luvun säännöksiin tulee ymmärtää ja mitä tarkoittaa esitöissä korostettu ajatus soveltaa "periaatteessa samoja säännöksiä kuin ehdollista rangaistusta täytäntöön pantaessa".

Sinänsä järkevään sääntelyratkaisuun sisältyy siten riskin käytäntöjen hajoamisesta. Ilman lähempää ohjausta ja koulutusta lopputulos voi olla myös vankilukujen kannalta arvaamaton. Ehdonalaisen vapauden menettämiskorjauksia on tehty vuosittain 1500. Nykyisten jäännösrangaistusten keskipituus on 10 kuukautta. Niistä pannaan täytäntöön nykyjärjestelmässä yksi kuukausi. Tämä merkitsee vajaata 130 vankia. Yhden lisäkuukauden täytäntöönpano tuo mukanaan toiset 130 vankia ja aiheuttaa vankeinhoidolle noin 4,5 miljoonan euron laskun (muuttuvina- ja henkilöstökustannuksina).

3. Kun kyse ei ole varsinaisesti rikosten yhtymistilanteesta, ei rangaistuksen mittaamisessa voida soveltaa RL 7 luvun perusteita sellaisenaan. Yhtenäisrangaistuksen lakiin kirjatut mittaamispe-
rusteet, rikosten lukumäärä, vakavuus ja keskinäinen yhteys ovat luontevia perusteita, kun arvioidaan ennen tuomioita peräkkäin tehtyjen rikosten yhteistä rangaistusta. Niiden soveltuvuus tilanteessa, jossa arvioitavan on, kuinka suhtautua jo vuosia sitten tehdyn rikoksen johdosta langetetun jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoon uuden rikoksen - tai rikosten - johdosta, on jo paljon huonompi.

RL 7 luvun soveltamisohjeeksi esitettiin vanhan konkurrensijärjestelmän pohjalta eräänlaista lieventyvän lisäämisperiaatteen mittaamissääntöä, jossa ankarimman pohjarangais-
tuksen päälle lisättäisiin ensimmäisestä rikoksesta kolmannes ja tämän jälkeen vähitellen aleneva osuus ao. rikoksen normaalirangaistuksesta. Tämänkään ohjeen soveltuminen tässä tarkoitettuun tilanteeseen ei ole ongelmatonta. Tiukka kolmasosasisäntönsä soveltaminen johtaisi nykyisten jäännösrangaistusten pituuksilla lähes 150 vangin kasvuun (ja jos lähtökohdaksi otettaisiin välillä itse jäännösrangaistus, olisi muutos tätäkin suurempi). Pelkästään muuttuvien kustannusten sekä uusien vankilatyöntekijöiden vaatimina kustannuksina tämä merkitsisi 4,6 miljoonan euron lisälaskua. Summat pienenisivät toki jatkoissa, jos jäännösrangaistuksetkin lyhenisivät (kuten mahdollista on). Tästä huolimatta panostuksen mielekkyyttä voi epäillä. Vuosikautia valmistelu so-pimushoitouudistus jouduttiin jäädyttämään 700 000 euron takia.

4. Jos tahdotaan välttää käytäntöjen hajoaminen, vankilukujen arvaamaton kasvu ja miljoonissa euroissa laskettavat vankeinhoidon lisälaskut, tarvitaan lähempiä soveltamisohjeita. Hallituksen esityksen suositus soveltaa ratkaisutoiminnassa ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevia tulkintalinjoja tarjoaa yhdessä 14 §:n 2 momenttiin kirjattujen perusteiden kanssa tällaisten suositusten luontevan lähtökohdan. Nuo perusteet kertovat tilanteista, joissa jäännösrangaistus voidaan jättää kokonaan täytäntöön panematta. Samalla ne ohjaavat harkintaa, kun mietitään minkä tyyppisiin seikkoihin tulee kiinnittää huomio, kun mietitään, kuinka suuri osa jäännösrangaistuksesta määrätään täytäntöön. Aivan yksinkertaisesta ohjeistuksesta ei ole kyse, etenkin kun otetaan huomioon 3 momenttiin otettu "välittävä mahdollisuus" määrätä jäännösrangaistus täytäntöön vain osaksi. Uudistuksen tämän kohdan koulutukseen olisi viisasta panostaa.

Ohjeita muovattaessa on hyvä muistaa lähtökohta, jonka mukaan nykyisin jäännös-
rangaistuksista määrätään täytäntöön keskimäärin 10 %. Osuuden nostaminen nykyisillä jäännös-
rangaistusmitoilla 20 %:iin toisi 130 vankia lisääjä maksaisi 4-5 miljoonaa euroa. Myöhemminä vuosina lasku voisi olla pienempi.

5. Voi kysyä, kuinka tarpeellinen 3 momentin "osaksi määräämistä" koskeva vaihtoehto on. Ainakin se toimii muistutuksena asetelman asteikollisuudesta ja siitä, että "normaalikäytännön" mukainen määrääminen ja määräämättä jäämisen väliin sijoittuu lievennetty määrääminen. Soveltamalla joustavasti 2 momentin perusteita, päästäisiin luonnollisesti samaan lopputulokseen. "Osaksi määräämistä" koskevan mahdollisuuden säilyttämistä voidaan puolustaa sillä, että se tuo ilmi harkinnan asteikollisuuden ja osoittaa suunnan, jolta haetaan tavanomaista lievemmän täytäntöön panon ohjetta. Toisaalta säännöstä voi myös pitää harhauttavana, koska sen voi ajatella tarkoittavan, että jonkinlaisena lähtökohtana olisi, että jäännösrangaistus määrätään täytäntöön kokonaisuena. Tästä selvästikään ei kysymys, sillä silloin ei kaivattaisi koko viittausta RL 7 lukuun. Tätä olisi ehkä hyvä korostaa myös esitoissa.

6. Yhteenveto edellisestä. Jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa mittaamisharkin-nassa on jo lähtökohtana se, mihin toimiin uusi rikos antaa aihetta. Niin muodoin pohjarangais-tukseksi on syytä ottaa aina uudesta rikoksesta määrättävä rangaistus. Jäännösrangaistus on tähän nähden liitännäiskysymys edellä kohdassa 3 tarkoitettulla tavalla. Arvioitaessa jäännösrangais-tuksen merkitystä rangaistuskokonaisuuden kannalta, tulevat harkittavaksi sekä RL 7 luvun yh-tenäisrangaistusnormit että ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa noudatetut tulkintalinjat. Näiden ohella ohjaavat ratkaisua erityisesti 14 §:n 2 ja 3 momentissa ilmenevät seikat. Siellä jäännösrangaistuksen määräämiseen vaikuttavina seikkoina luetellaan mm. se koeajan osa, joka on kulunut ennen vankilaan johtavan uuden rikoksen tekemistä, jäännösrangaistuksen ja uuden rangaistuksen lyhyys sekä ns. sanktiokumulaatio.

Etenemislogiikka siis olisi, että asiaa lähestytään ensin 7 luvun näkökulmasta; tämän jälkeen sitä tarkastellaan ehdotetun 14 §:n 2 ja 3 momentin näkökulmista. Jälkimmäinen vaihe voi sitten johtaa siihen, ettei jäännösrangaistusta panna lainkaan täytäntöön tai se pannaan täytäntöön vain osaksi huomioon ottaen myös em. RL 7 luvun mittaamissäännöstö.

Taloudellisten vaikutusten arvioinnista

1. Hallituksen esityksen luvussa 5 käsitellään ehdotuksen taloudellisia ja organisatorisia vaikutuksia. Esityksen mukaan esimerkiksi jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskeva uudistus kasvattaisi vankeinhoitolaitoksen muuttuvia kustannuksia arviolta 280 000—350 000 euroa vuodessa (s. 36). Se, että edellä on viitattu toisenlaisiin lukuihin perustuu siihen, että uudistukset vaikutukset vankilukuun voivat osoittautua toisenlaisiksi kuin esityksessä oletetaan. Vähintään yhtä tärkeätä on, että kustannuksia voidaan laskea eri tavoin. Tässä noudatettavia laskentaperusteita ei keskusteluissa aina riittävästi täsmennetä.

2. Hallituksen esityksessä operoidaan (vakiintuneen tavan mukaan) ns. muuttuvilla kustannuksilla. Ne sisältävät lähinnä ylläpidosta ja perushuollosta (ruoka, vaatetus, terveydenhuolto ja toimintojen järjestäminen) aiheutuvat menot. Näin rajattuja kustannuksia voinee pitää eräänlaisina muuttuvien kustannusten minimitasona. Näiden määrä on tällä hetkellä 7000 euroa/vanki/vuosi.

3. Kustannukset eivät rajoitu muuttuviin kustannuksiin, vaan mukaan tulevat myös ns. kiinteät kustannukset. Näille ei vakiintunutta määritystä. Pääasiassa kyse on lisääntyneestä vartiointista ja uusien vankipaikkojen tarpeesta. Kiinteitä kustannuksia ei voi välttää, jollei sitten lähdetä siitä, että vankeinhoidon tasoa tulevaisuudessa olennaisesti alennetaan. Ne olisi sen vuoksi otettava mukaan laskelmiin. Selvyiden vuoksi voisi puhua kiinteiden kustannusten sijasta henkilöstökustannuksista ja vankipaikkakustannuksista.

4. Henkilöstökustannusten osalta hallituksen esityksessä (s. 18) noudatetaan laskusääntöjä, joiden mukaan 100 vangin lisäys edellyttää noin 75 uutta vankilatyöntekijää. Työntekijöiden vuotuiset kustannukset ovat noin 34 000 e/hlö/v. Usin tieto kertoo näidenkin kustannusten kohonneen jo 40 000 euroon. 100 vangin lisäys toisi siis mukanaan 2,6-3,0 miljoonan euron henkilöstömenot (75*34 000-40 000 euroa).

5. Kaksi edellistä ynnäämällä saadaan ensimmäinen mitta sadan vangin tuottamille kokonais-kustannuksille. 2,6 miljoonaa henkilöstömenoina + 700 000 euroa muuttuvina kustannuksina = 3,3-3,7 miljoonaa euroa. Yhden vangin vuosittaiseksi kokonaiskustannuksiksi tulee näin 37 000 euroa.

6. Kasvava vankimäärä edellyttää uusia tiloja. Tilojen täyttöaste oli toukokuussa 2004 111 %, ja vankiluku on tämän jälkeen kasvanut, ja kasvaa jatkossakin. Vankiluvun kasvaessa tulee jossain vaiheessa vastaan hetki, jolloin vankipaikkojen rakentamiskustannukset laukeavat. (Itse asiassa nykytilanteessa ollaan kustannuskäyrän ns. "jyrkällä osalla", jolloin kustannukset nousevat lähes hyppäksenomaisesti). Esityksen mukaan uusien vankipaikkojen rakentamiskustannukset ovat 130 000 euroa/vanki. Vankipaikkojen rakentaminen sanotulle sadalle vangilla maksaa siten 13 miljoonaa euroa. Yhteissummaksi saadaan näin laskien noin 16,5 miljoonaa euroa.

7. Edellisistä poikkeava tapa laskea kustannuksia olisi ottaa yksinkertaisesti lähtökohdaksi valtion talousarvion mukaiset vankivuoden yksikkökustannukset (vankeinhoidon kokonaisuus/to/vankimäärä).

Vuoden 2005 talousarvioesityksen mukaan vankeinhoidon vuosittaiset toimintamenot ovat noin 43 500 euroa/vanki. Vankipaikkojen rakentamisen kustannuksia ei tällöin tarvitse ottaa erikseen huomioon, sillä toimintamenot sisältävät vankiloiden vuokran. Näin mahdollisten uusien vankipaikkojen rakentamisesta aiheutuvat kulut jakautuvat pidemmälle aikavälille. Tämän laskentatavan mukaan 100 vangin lisäys maksaisi siis 4,3 miljoonaa euroa.

8. Eri laskentamalleista pätevyys ratkeaa sen mukaan, millä aikavälillä asioita tarkastelee. Kaikkein lyhimmillä aikavälillä ei tarvitse kantaa huolta edes henkilöstömenoista, jolloin voi tyytyä pelkkiin muuttuviin kustannuksiin. Vähänkin pidemmällä aikavälillä tämä käy mahdottomaksi, jolloin vastaan tulevat kasvavat henkilöstömenot. Viimeisenä laukeavat kertaluontoiset rakentamiskustannukset.

Valtion talousarvioissa käytetyt vankivuoden yksikkökustannukset tarjonnevat mielekkäimmän laskentaperustan kun arvioidaan muutosten vähänkin pidemmän aikavälin kustannusvaikutuksia. Tosiasiassa olemme kuitenkin tilanteessa, että kaikissa vankilan käyttöä koskevissa päätöksissä on otettava huomioon laukeamassa olevat vankipaikkojen perustamiskustannukset.

8. Eri laskentatavat johtavat hyvin erilaisiin tuloksiin. Hallituksen esityksessä vankilukua kasvattavien osien taloudellisia vaikutuksia on arvioitu vain melko ahtaasti rajattujen muuttuvien kustannusten kautta. Nuorten vankien määrän arvellaan nousevan 20-30 hengellä ja jäännösrangais-tusta koskevan muutoksen arvellaan kasvattavan vankilukua 40-50 hengellä. Edellä on kommentoitu näitä ehdotuksia ja laskentataloja. Olettaen, että muutoksen toteutuvat arvioidulla tavalla, kohoasi vankiluku näiden kahden muutoksen voimasta 60-80 hengellä. Ohessa eri laskentatapojen mukaiset kustannusvaikutukset.

Vankiluvun muutos	Kasvua 60 -80 vankia
Muuttuvat kustannukset (hallituksen esitys)	420 000 - 560 000 euroa
-"- + henkilöstökustannukset	2,2 - 3,1 miljoonaa euroa
-"- + uudet vankipaikat	10,0 - 13,5 miljoonaa euroa
Vankivuoden yksikkökustannukset	2,6 - 3,5 miljoonaa euroa

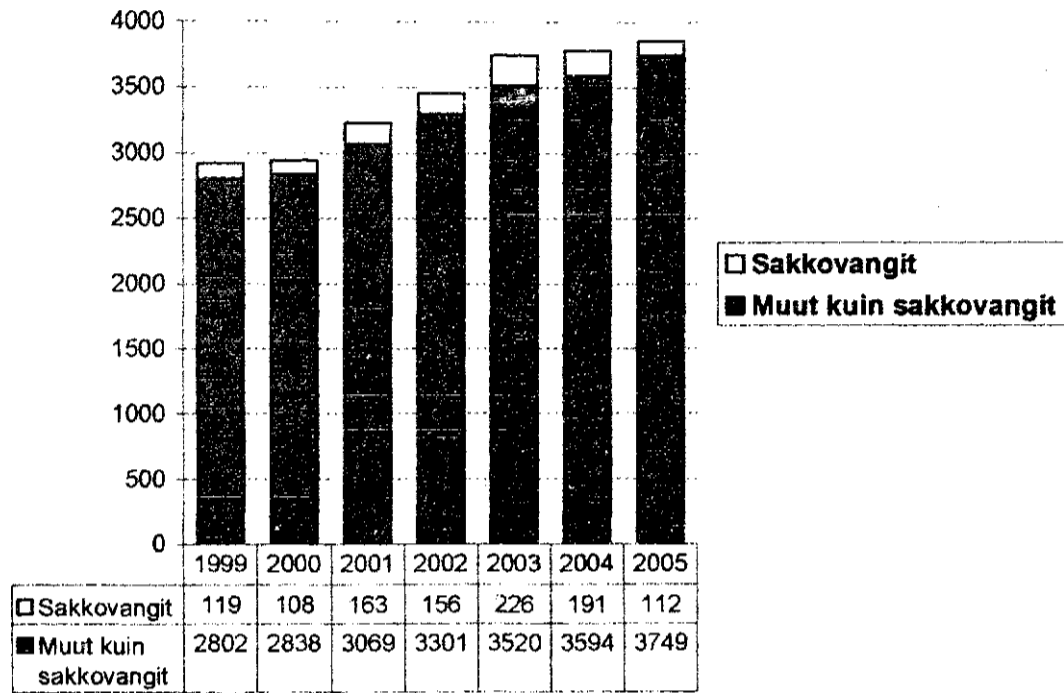
8. Tässä ovat mukana siis ainoastaan kahden, sinänsä vältettävissä olevan ja hyötyvaikutuksiltaan kiistanalaisten vankilukuja kasvattavan yksityiskohdan kustannukset, Samaa laskentatapaa käyttäen voidaan arvioida myös vankiluvun kasvun laskennalliset kokonaiskustannukset. Vuosina 1998-2003 keskimääräinen vankiluku kohosi 835 vangilla. Budjettiperusteisen laskentavana mukaan vuosikustannukset kohosivat 36 miljoonalla eurolla. Vielä koko tätä rahaa ei ole vankeinhoitoon sijoitettu, mutta jos tasoa ei tahdota pudottaa, niin tämänsuuntainen uhraus on väistämättä edessä. Näin varmuudella, jos ajatellaan, että vankilukujen nousu on jotain, jolla ei voi ~ eikä pidäkään — tehdä mitään.

Muut seuraamusjärjestelmän uudistukset antavat ehkä vertailupohjaa näille luvuille. Pitkän väännön jälkeen aikaiseksi saadun nuorisorangaistuksen viidelle vuodelle tasoitettut vuosittaiset kokonaiskustannukset ovat miljoonan euron luokkaa, yksi 30s osa kohonneen vankiluvun hinnasta. Ja nyttemmin rahanpuutteeseen rauenneen sopimushoidon aloituskustannukset liikkuvat viimeisissä arvioissa 500 000 -700 000 euron vuositasolla.

Nyt käsiteltävänä olevan uudistuksen yksityiskohdista voidaan laittaa rinnakkain vaikkapa ehdotus, joka tuottaa 20-30 uutta nuorisovankia (kustannusvaikutuksiltaan 900 000 -1,3 miljoonaa euroa) ja päihdeongelmaan kytkeytyvän rikollisuuteen tutkimusten mukaan tehokkaasti vaikuttavan sopimushoitokokeilun käynnistäminen (kustannukset puolet tästä).

LIITEKUVIA

Vankiluku 16.3. ja 1.4.1999-2005

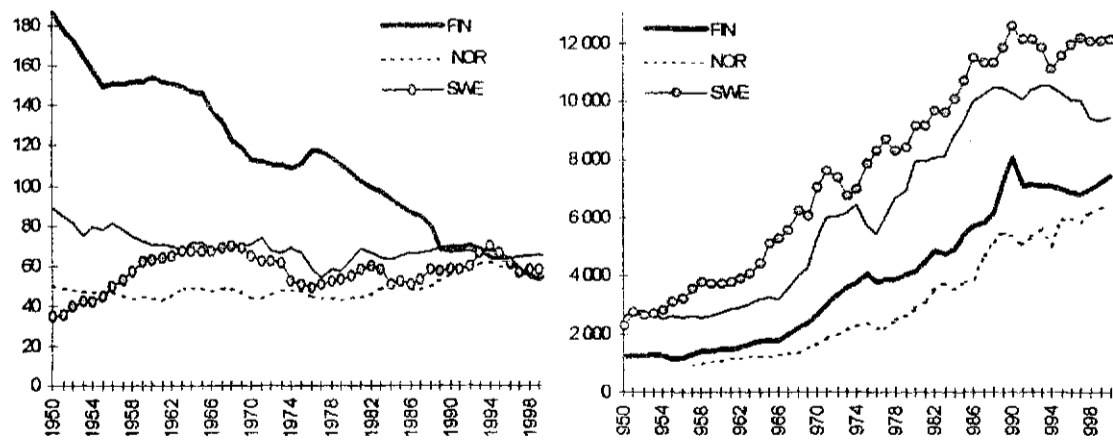

VANKILUVUT JA TILASTOITU RIKOLLISUUS
POHJOISMAISSA 1950-2000

Vankiluku 1950-2000

Rikoslakirikokset 1950-2000

(/100 000 h.) (/100000h.)

OIKEUSMINISTERIÖ
Kriminaalipoliittinen osasto
Jarmo Littunen

31.3.2005

HE: + 261-263/2004 vp
LAVP 22/2005/A 47

päätös vuosille 2006–2009

1) Valtioneuvoston kehyspi

Uusi vankeuslainsäädäntö

Valtioneuvoston kehyspäätöksessä kohdistettiin uuden vankeuslainsäädännön täytäntöönpanoon 950 000 euroa. Vankeuslakia koskevan hallituksen esityksen mukainen minimitarve on 2,8 miljoonaa euroa vuodessa. Kehyspäätöksen mukaisella määrärahasolla vankeuslainsäädäntöä ei voitaisi toteuttaa suunnitellulla tavalla, koska tällöin jouduttaisiin liiaksi tinkimään joko rangaistusajan suunnitelmien laatimisesta, niiden toteuttamisesta tai molemmista. Nämä kummatkin ovat keskeisiä välineitä uudistuksen yhden keskeisen tavoitteen, uusintarikollisuuden ehkäisemisen, kannalta.

Muita rahoituskysymyksiä

Vankeuslain rahoitusta ja muita rahoituskysymyksiä on järkevä käsitellä erillisinä asioina, koska kokonaisuus muuten muodostuisi melko vaikeaselkoiseksi. Eri rahoitusongelmille on myös erilaisia ratkaisumalleja.

Kehyspäätöksessä on kattamatta 1,5 miljoonaa euroa Vankeinhoitolaitoksen kiinteistöjen pääomavuokrien noususta. Tähän kysymykseen palataan valtiovarainministeriön ja oikeusministeriön välisissä neuvotteluissa.

Kehyspäätös on tehty vuoden 2004 toteutuneen vankiluvun perusteella, joka on selvästi tämänhetkistä lukua alhaisempi. Vankiluvun kasvusta johtuva lisärahoitustarve sisältyy jo oikeusministeriön ehdotukseen vuoden 2005 ensimmäiseksi lisätalousarvioksi.

2) Rahoituslähteitä VM-OM -

neuvottelut

Valtiovarainministeriön pyynnöstä ollaan käynnistämässä erillisneuvotteluja oikeusministeriön määrärahoista vuoden 2006 talousarvion laatimista silmällä pitäen. Neuvottelut on tarkoitus käydä ennen oikeusministeriön talousarvioehdotuksen jättämistä. Keskeisenä kysymyksenä näissä neuvotteluissa ovat uuden vankeuslainsäädännön rahoittaminen ja vankiloiden pääomavuokrien kasvun riittävä kattaminen.

Vankeuslainsäädännön voimaantulon lykkäminen

Vuoden 2006 rahoitustarvetta voitaisiin pienentää lykkäämällä vankeuslain voimaantuloa joillakin kuukausilla. Rikosseuraamusvirasto on ohjeistettu laatimaan oma talousarvioehdotuksensa vaihtoehtoisesti tällaisen mallin mukaisena. Organisaatiouudistuksen luova ja säästöjä synnyttävä hallintolain muutos voitaisiin tästä huolimatta saattaa voimaan jo 1.1.2006. Vankeuslain voimaantulon lykkäämisestä ei aiheutuisi merkittäviä haittoja itse toiminnalle. Päinvastoin, lykkäys

saattaisi olla lain tavoitteiden toteuttamisen kannalta hyväksi. Voimaantulon lykkäämiseen ei liittyisi myöskään ongelmia perustuslain suhteen.

Rahoitusongelmien kannalta voimaantulon lykkääminen olisi toki vain väliaikainen ratkaisu, koska lisärahan tarve tulisi vääjäämättä eteen vuonna 2007. Määrärahalisäys saattaisi kuitenkin olla helpompi toteuttaa kahdelle vuodelle jaettuna.

Säästöt rakennushankkeissa

Mahdollisuudet säästöihin tutkitaan systemaattisesti. Valtaosa lähivuosien rahoituksesta on kuitenkin jo sidottu, joten suuria summia ei löydy. Säästöjen merkittävämät budjettivaikutukset voisivat kohdistua vasta vuoteen 2008 ja sen jälkeiseen aikaan. Säästöihin liittyisi myös toiminnallisia ongelmia.

Oikeusministeriön sisäiset siirrot

Mahdollisuudet sisäisiin siirtoihin selvitetään nekin. Perusongelmana on kuitenkin se, että ministeriön koko pääluokan kehys on hyvin tiukka.

Valtioneuvoston köyhyyspaketti

Periaatteessa voisi olla mahdollista saada esimerkiksi valvotun koevapauden toteuttamiseen varoja kaikkein heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia varten valmisteltavasta tukipaketista. Vapautuneet vangit kuuluvat selvästi tämän rahoituksen kohderyhmään. Tämän rahoituslähteen varaan ei kuitenkaan kannata laskelmia tehdä.

3) Yhteenveto

Riittävästä rahoituksesta vankeuslain täytäntöönpanolle ei ole tällä hetkellä varmuutta. Voi olla, että lopullinen tieto rahoituksesta saadaan vasta kesän budjettineuvotteluissa. Selvää on, että kukaan ei halua syntyvän vastaavaa prosessia kuin nuorisorangaistuksen valtakunnallistamisessa. Tämä koskee myös valtiovarainministeriötä. Oikeusministeriön käytettävissä ei ole keinoja, joilla rahoitusasetelma voitaisiin nopeasti ratkaista, lukuun ottamatta esityksen peruuttamista. Tämä olisi monesta syystä huono vaihtoehto.

Professori Martti Majanen

5.4.2005

HE:t 261-263/2004 vp

LAVP 23/2005/463

Asia: HE 261/2004 vp
HE 262/2004 vp
HE 263/2004 vp
LA 169/2003 vp
TPA 34/2003 vp
TPA 80/2003 vp

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Lakivaliokunta on pyytänyt minulta asiantuntijana lausuntoa kolmesta vankeusrangaistusta ja sen täytäntöönpanoa koskevasta hallituksen esityksestä sekä kolmesta samaan aihepiiriin kuuluvasta aloitteesta. Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavaa.

Yleistä

Kysymyksessä on laaja ja tärkeä lainuudistushanke. Erityisesti on pantava tyydytyksellä merkille, että esityksissä on pyritty saattamaan vankeja ja vankeinhoitoa koskeva säännöstö vastaamaan

perustuslain vaatimuksia myös siten, että säädöstasoa on esitetty nostettavaksi entistä enemmän lain tasolle. Samalla on pyritty ottamaan huomioon myös Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten velvoitteet. Tämä on johtanut siihen, että lainsäädännöllä joudutaan käsittelemään monia asioita melko yksityiskohtaisesti, mikä tekee esitetyn lainsäädännön jossakin määrin raskaslukuiseksi. Lisäksi samantapaisia asioita joudutaan käsittelemään useassa eri laissa. Tämä johtaa samojen tai lähes samojen asioiden toistamiseen eri laeissa, mikä edellyttää

huolen pitämistä siitä, etteivät säännöt ole keskenään ristiriitaisia. Pidän perusteltuna käsitellä erikseen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa omassa laissaan ja tutkintavankeuden toimeenpanoa omassa laissaan. Myös monien säännösten toistaminen kummassakin laissa on säännösten selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta perusteltua. Viittaussäännökset laista toiseen vaikeuttavat usein säännösten ymmärtämistä. Lisäksi tähän samaan asiakokonaisuuteen tulee vielä liittymään poliisin säilöön ottamien henkilöiden käsittelyä koskeva säännös, jonka säätämisen yhteydessä tulee pitää huoli siitä, että se on sopusoinnussa nyt käsiteltävänä olevien vankeuslain ja tutkintavankeuslain kanssa.

Lausuntoni painopiste on rikoslakiin tehtävien muutosten tarkastelussa. Hallituksen esityksestä 261/2004 vp minulla ei ole huomautettavaa, mutta kiinnitän jo tässä yhteydessä huomiota siihen, että nyt käsillä olevaan lakipakettiin liittyy myös mittavia taloudellisia kysymyksiä, joiden osalta en ole asiantuntija, mutta toivoisin, että tämän puolen asiantuntijat arvioisivat tarkoin asiaan liittyvät taloudelliset vaikutukset, jotta uudistukset olisivat myös valtion taloudellinen tila huomioon ottaen toteutettavissa.

HE 262/2004 vp

Rikoslain uuteen 2 c lukuun esitetään otettavaksi vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevat keskeiset säännökset. Vankeutta voidaan edelleen tuomita joko määräajaksi tai elinkaudeksi. Määräaikaisen vankeuden aikarajoihin ei esitetä muutoksia. Vankeus tuomittaisiin edelleen päivissä, jos tuomittu rangaistus on alle kolme kuukautta, sitä pitemmissä alle yhden vuoden pituisissa rangaistuksissa käytetään kuukausia ja päiviä ja yli yhden vuoden rangaistuksissa vuosia, kuukausia ja päiviä. Nykyisin yhdestä rikoksesta voidaan tuomita yli yhden vuoden mittaisia rangaistuksia vain täysin vuosin tai täysin vuosin ja kuukausin, mutta yhteisten rangaistusten yhteydessä myös vuosin, kuukausin ja päivin. Tästä erottelusta luopuminen on perusteltua. Ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmän osalta on aina silloin tällöin noussut esiin kysymys sen tarpeellisuudesta eli suoritetaanko tuomittu rangaistus kokonaisuudessaan (ns. reaalarangaistusjärjestelmä) vai päästetäänkö vanki jossakin vaiheessa ehdonalaiseen vapauteen. Hallituksen esityksessä on laajasti pohdittu tätä kysymystä ja minusta perustellusti päädytty säilyttämään ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmä.

Miten ehdonalaisten vapauttamisen edellytykset tulisi määritellä, on vaikea kysymys. Järjestelmästä tulee helposti vaikeaselkoinen. Ensin on syytä ratkaista tietyt peruskysymykset. Hallituksen esityksessä on lähdetty siitä, että nuoret alle 21-vuotiaana

rikoksensa tehneet ja ns. ensikertaiset vangit pääsisivät vapaaksi suoritettuaan puolet rangaistuksestaan ja muut suoritettuaan kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan, ellei kyse ole henkilöstä, jonka osalta tuomioistuimien on tehnyt syyttäjän vaatimuksesta päätöksen rangaistuksen suorittamisesta kokonaan.

Ensimmäiseksi huomio kiinnittyy siihen, että esityksessä ollaan luopumassa nuorten, rikoksensa alle 21-vuotiaana tehneiden osalta nykyjärjestelmään kuuluvasta vapauttamisesta yhden kolmasosan suorittamisen jälkeen, jos nuoren rangaistus on määrätty suoritettavaksi nuorisovankilassa. Minusta nuorten osalta olisi syytä vielä miettiä tätä mahdollisuutta päästää heidät ehdonalaiseen vapauteen yhden kolmasosan suorittamisen jälkeen. Toisaalta mitä useampia murtolukuja on laskettava sitä mutkikkaammaksi järjestelmä menee. Yksinkertaisinta olisi, jos siihen pääseminen olisi mahdollista, että kaikki pääsisivät ehdonalaiseen vapauteen saman murto-osan suoritettuaan. Tästä voisi olla tiettyjä tarkoin säänneltyjä poikkeuksia mukaan lukien koko rangaistuksen suorittaminen. Jos tähän voitaisiin päätyä, silloin luonteva yhteinen murtoluku olisi puoli (1/2). Edelleen voidaan kysyä, tarvitaanko 14 päivän minimiaikaa rangaistuksen suorittamiselle ennen kuin voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen. Minusta minimin määrittelyn voisi aivan hyvin jättää kokonaan pois tai joka tapauksessa ainakin alentaa sen neljään päivään.

Elinkautisvankien määrä on viime vuosina merkittävästi lisääntynyt. Ei ole perusteltua pitää heidän ehdonalaisen vapauttamisensa normaalimuotona tasavallan presidentin armahdusta. Presidentin armahdusoikeudella on tärkeä asema eikä siihen ole syytä yleisesti ottaen puuttua, mutta elinkautisvankien asema vaatii erityisjärjestelyjä. Tämän vuoksi on hyvä, että tässä hallituksen esityksessä on esitetty, että elinkautisvankien ehdonalaisesta vapauttamisesta päättäisi tuomioistuin (Helsingin hovioikeus).

Myönteistä esityksessä on se, että vihdoinkin ollaan luopumassa pakkolaitosjärjestelmästä. Sen korvaksi keskeisiltä osiltaan tuomioistuimen mahdollisuus syyttäjän vaatimuksesta päättää, että vanki vapautuu vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan. Sinänsä sen tyyppiset vaarallisuusarvioinnit, joiden perusteella tuomioistuimen tulee tehdä päätöksensä, ovat ongelmallisia. Sama koskee myös tällaisen vaaralliseksi arvioidun vangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä, kun taas tässäkin yhteydessä on esillä vaarallisuusarvio. En sinänsä vastusta tällaisen vangin päästämistä ehdonalaiseen vapauteen, mutta nimenomaan näiden vankien osalta sopiva malli saattaisi olla valvotun koevapauden laajempikin soveltaminen. Minusta ylipäätään valvottua koevapautta koskeva esitys on kannatettava ajatus.

Sinänsä ihmetyttää, tarvitaanko näiden vaarallisten vankien osalta erityistä viiden vuoden minimiaikaa ennen kuin heitä voidaan päästää ehdonlaiseen vapauteen. Kun ylipäätään edellytetään, että tuomio on vähintään kolme vuotta, niin minusta mitään erityisminimiä ei tarvita.

Ehkä vaikein kohta esitetystä RL 2 c luvussa on sen 14 §:ssä oleva säännös jäännösrangaistuksen määräämisestä täytäntöönpantavaksi. Minusta hyvä asia on se, että täytäntöönpanon edellytykset määritellään samalla tavoin kuin ehdollisen vankeuden yhteydessä eli jäännösrangaistus voidaan määrätä pantavaksi täytäntöön, jos uusi rikos on tehty koeaikana, siitä olisi tuomittava ehdotonta vankeutta ja syyte siitä on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Sen sijaan en pidä lainkaan onnistuneena sitä, että täytäntöönpantavasta jäännös-rangaistuksesta ja koeajalla tehdystä uudesta rikoksesta määrättäisiin yhteinen vankeusrangaistus. On ehdottomasti selkeämpää, että jäännösrangaistus määrätään erikseen täytäntöön. Tällöin välttytään myös siltä vääjäämättömästi eteen tulevalta ongelmalta, että samalle henkilölle on eri tuomioistuimissa määrätty yhteisiä vankeusrangaistuksia, joihin kaikkiin sisältyy sama täytäntöönpantu jäännösrangaistus. Normaalit muutoksenhakumahdollisuudet eivät riitä asian ratkaisemiseen, vaan tuomioita joudutaan purkamaan ja määrittelemään uudelleen, mikä aiheuttaa tarpeetonta työtä.

Nykyjärjestelmän mukaan ehdonlaisen vapauden menettäminen tarkoittaa yhden kuukauden lisää suoritettavaan vankeusaikaan edellyttäen, että jäännösrangaistus on yksi kuukausi tai enemmän. Alle kuukauden jäännösrangaistukset suoritetaan kokonaan. Tämäntyyppinen järjestelmä on periaatteessa aivan hyvä. Kyse on ensisijaisesti siitä, miten rangaistaan koeaikaisesta ehtojen vastaisesta käyttäytymisestä. Minusta yhdenvertaisuusperiaate edellyttää, että tältä osin on olemassa selkeät ja melko kaavamaiset säännöt. Kun ehdotettu ehdonlaisen vapauden järjestelmä rakentuu sille periaatteelle, että vangit suorittavat tiettyjen yhdenvertaisten periaatteiden mukaan tietyn osan rangaistuksestaan, ei koko jäännösrangaistuksen täytäntöönpano ole suhteessa siihen rikkeeseen mistä täytäntöönpano aiheutuu. Sitä paitsi useimmiten kyseessä on uusi rikos, josta tuomitaan rangaistus ja jonka määrään myös aikaisempi rikollisuus vaikuttaa. Jäännösrangaistuksen täytäntöönpano voi merkitä kaksinkertaista rangaistusta.

Hallituksen esityksessä laiksi ehdonlaisen vapauden valvonnasta (11 §) on ehdotettu törkeän valvontavelvollisuuden rikkomisen sanktioksi, että jäännösrangaistusta voidaan panna täytäntöön vähintään neljä ja enintään 14 päivää. Tämä kertoo rikkeen merkityksen. Jos valvontamääräyksiä rikotaan tekemällä uusi rikos, josta tuomitaan rangaistus, niin tätä rangaistusta

tietenkin voidaan koventaa sillä perusteella, että pannaan koeaikaisen käytösrikkomuksen johdosta osa jäännösrangaistusta täytäntöön. Tässä suhteessa nykyjärjestelmän mukainen yhden

kuukauden lisäys on perusteltu ja asianmukainen, eikä tästä tulisi luopua, koska uuden rikoksen perusteella voi tulla hieman ankarampi sanktio kuin pelkän Nykylaisissa käytösrikkomuksen perusteella. merkitsevät sekä pelkkä käytösrikkomus että uusi täytäntöönpanossa rikos pääsääntöisesti jäännösrangaistusta yhden vankeusaikaan. kuukauden lisää tosiasialliseen

Esitettyyn ehdonalaisen vapauden järjestelmään, jossa vanki päästetään hyvin kaavamaisesti lähes kaikissa tapauksissa vapaaksi suoritettuaan rangaistuksestaan puolet tai kaksi kolmasosaa, ei voi yhdenvertaisuusperiaatetta loukkaamatta enää kuulua käytösrikkomukseen tai uuteen rikokseen perustuvaa hyvin erisuuruista määrää täytäntöön pantavaksi tulevaa jäännösrangaistusta. Sanktion täytyy olla yhdenvertainen. Koska koeaikaiset rikkomukset voivat vaihdella, olisi mahdollista ajatella, että täytäntöön pantava jäännösrangaistus määriteltäisiin asteikkona samantapaisesti kuin esitettyssä laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta. Jäännösrangaistusta voitaisiin määrätä pantavaksi täytäntöön vähintään 14 päivää ja enintään 3 kuukautta (enintään kuitenkin jäännösrangaistuksen määrä) ja tämä rangaistus olisi suoritettava kokonaan. Sitä ei laskettaisi mukaan uuden ehdonalaisen vapauden aikaa laskettaessa. Olisi syytä myös todeta, että samaa jäännösrangaistusta ei saisi panna täytäntöön kuin kolme kuukautta, minkä suorittamisen jälkeen jäännösrangaistus on rauennut.

Ehdotettu rikoslain 2 c luvun 14 §:n 1 momentti voitaisiin muuttaa seuraavan sisältöiseksi:

"Jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä, tuomistuin voi määrätä jäännösrangaistusta pantavaksi täytäntöön vähintään 14 päivää ja enintään kolme kuukautta, kuitenkin enintään jäännösrangaistuksen määrän. Kun vanki on suorittanut jäännösrangaistusta kolme kuukautta, raukeaa suorittamatta oleva jäännösrangaistuksen osa."

HE 263/2004 vp

Hallituksen esitys vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintovankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi on varsin perusteellinen ja seikkaperäinen. Minulla ei ole mahdollisuuksia ja kaikilta osin edes riittävää tietoa ryhtyä arvioimaan tehtyjä esityksiä, minkä vuoksi nostan esille muutamia hajahuomioita.

Voimakeinojen käyttöä koskevia säännöksiä on uudistettu rikoslain vuoden 2004 alussa voimaan tulleen uudistuksen linjausten mukaisesti. Vankeuslain 18 luvun 6 §:stä ja vastaavasti tutkintavankeuslain 13 luvun 6 §:stä puuttuvat viittaukset liiallisten voimakeinojen käyttöä koskeviin säännöksiin.

Ehdotan, että kummankin pykälän loppuun lisätään uusi momentti, joka on samansisältöinen kuin nykyisen rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 11 b §:n 3 momentti: "Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä."

Sinänsä virkamiesten voimakeinojen käytön sääntelyyn liittyy vaikeita ongelmia, koska perinteisesti on katsottu, että myös virkamiehellä tulee olla kaikkia ihmisiä koskeva hätävarjelu-oikeus. Virkamiehen toimivaltaan kuuluvien oikeuksien ja jokaiselle kuuluvien oikeuksien yhteensovittaminen ei ole aina helppoa. On vaikea nähdä virkamiehen roolin muuttuminen kesken virkatoimen yksityishenkilön oikeuksien soveltamiseksi. Tämä on erityisesti virkavastuun osalta ongelmallista. Tämä ongelma-kysymys on siinä määrin laaja ja vaikea, että sen ratkaiseminen vaatii laajempaa selvitystyötä, jonka tarpeeseen lakivaliokunta voisi mietinnössään kiinnittää huomiota.

Seuraavaksi listaan aivan lyhyesti muutamia silmään pistäneitä pieniä virheitä tai epätarkkuuksia:

s. 144, vankeuslain 3 luvun 1 §:n perusteluissa todetaan: "Selvyyden vuoksi ehdotetaan pykälään lisättäväksi säännös siitä, että jos vähennys olisi lasketun rangaistusajan pituinen tai sitä pitempi, katsottaisiin rangaistus kokonaan suoritetuksi." Tällaista lisäystä pykälässä ei ole.

s. 145, vrt. s. 245 (vankeuslain 3 luvun 4 §) . Lakiteksti ja perustelut ristiriidassa. Suorittaako tuomittu ensin muunto-rangaistuksen vai vankeusrangaistuksen? Mielestäni lakiteksti on oikein ja perusteluissa on virhe.

s. 185 ensimmäisen palstan yläosassa on laskuvirhe kaksi kolmasosaa 8 vuodesta ei ole 6 vuotta (niin kuin esityksessä) vaan 5 vuotta 4 kuukautta.

s. 242 vankeuslain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa olevaa seuraava lausetta tulisi kielellisesti korjata: "Rikosseuraamusvirasto antaa täytäntöönpanomääräyksen sen paikkakunnan ulosottomiehelle, jolla tuomittu asuu tai oleskelee." Korjaus voisi olla esimerkiksi:

".täytäntöönpanomääräyksen tuomitun asumis- tai oleskelupaikkakunnan ulosottomiehelle."

s. 272, vankeuslain 16 luvun 7 §:n 2 momentti ja vastaavasti s.300, tutkintavankeuslain 11 luvun 7 §. Molemmissa käytetään tulkinnanvaraista ilmeinen-sanaa ("Jos päihtymystila on ulkoisista merkeistä päätellen ilmeinen..."). Tarkoitetaanko tässä todennäköistä vai ilmiselvää?

s. 304, tutkintavankeuslain 13 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kappaleessa on kaksi kertaa sana "oikeus". Toisella rivillä oleva "oikeus"-sana voidaan poistaa.

Martti Majanen
Rikosoikeuden professori,
OTT, VT
Helsingin yliopisto

Professori Kimmo Nuotio

HE:t 261 - 263/2004 vp

LA VP 23/2005 / B63

Lakivaliokunnalle

Asia: Vankeuteen liittyvät lakiesitykset HE 261-263/2005 vp Esitän

pyydettyinä lausuntonani kunnioittavasti seuraavan:

Käsiteltävänä on laaja lainuudistuskokonaisuus, johon kuuluu kolme erillistä hallituksen esitystä (ja lisäksi kolme eduskunta-aloitetta). Kokonaisuuteen kuuluu hyvinkin erityyppisiä asioita ulottuen vankeinhoidon hallinnon organisoinnista vankeuden sisältöön ja ehdonalaista vapautta koskeviin sääntöihin. Kokonaisuus sisältää runsaasti vankeinhoidon alaa eteenpäin vieviä esityksiä, ja näen siinä selvästi enemmän hyvää kuin ongelmia. Pidän tärkeänä että uudistus toteutetaan kaavaillussa aikataulussa. Painotan lausunnossani tietoisesti niitä kysymyksiä, joita itse pidän keskeisimpinä.

1. HE 261/2004 vp

Esitys on tasapainoinen ja hyvin harkittu. Aluevankilajärjestelmä, jossa kussakin viidestä aluevankilasta olisi oma sijoitusyksikkönsä, erottaisi sijoituspäätöksiä harkitsevan viranomaisen tehtävät vankeuden

täytäntöönpanoa suorittavasta. Ne näkökohdat, joilla uudistusta perustellaan, ovat nähdäkseni aiheellisia. Korkeintaan voi kysyä, merkitseekö uudistus loppujen lopuksi sitä, että vankilanjohtajilta riisutaan sellaista valtaaja vastuuta, joka käytännössä on tarpeen täytäntöönpanosta huolehdittaessa. Uudistuksella on epäilemättä huomattavia vaikutuksia vankeinhoidon alan koulutustarpeisiin ja vankeinhoidon uravaihtoehtoihin.

Suunnittelun ja täytäntöönpanon eriyttämisellä tavoitellaan vankeuden täytäntöönpanon suunnitelmallisuuden ja prosessiluonteisuuden lisäämistä. Nämä tavoitteet ovat ilman muuta tärkeitä, ja jos täytäntöönpanon hallinnon rakenteiden uudistus tätä edistää, niin se on perusteltu. Asiantuntemukseni ei kuitenkaan varsinaisesti riitä sen arvioimiseen, kuinka välttämätön organisaatiouudistus on tämän tavoitteen saavuttamisen kannalta. Jos organisaatiouudistus rationalisoi ja keventää hallintoa siten, että resursseja vapautuu vankien kanssa tehtävän lähityöhön, uudistus tukisi myös välillisesti tärkeintä tavoitetta eli rangaistusajan viisasta käyttöä vastaista vapautumista ajatellen, siis sitä, mitä esityksessä kutsutaan vankeusrangaistuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi. Vankeuden sisällön kehittäminen on nähdäkseni se kaikkein tärkein tavoite, jota vasten erilaisia toimenpiteitä tulee arvioida.

2. HE 262/2004 vp (vankeus ja ehdonalainen vapaus)

Vankeutta ja ehdonalaista vapautta koskeva sääntelykokonaisuus on sekä periaatteelliselta että kriminaalipoliittiselta kannalta hyvin merkittävä. Suhtautuminen tähän sääntelyyn on keskeisesti riippuvaista siitä, millaisista lähtökohdista rangaistusjärjestelmää tarkastellaan. Esimerkkinä voi mainita reaalarangaistusajattelun: sen etuna on tietty läpinäkyvyys ja realismi, mutta toisaalta se on täysin historialle ja todellisuudelle vieras luomus, jossa vankeuden sisältö ei saa mielekästä tulkintaa. Koko länsimainen oikeusyhteisö on jo vähintäänkin sata vuotta operoinut sellaisella "progressiivirangaistusajatuksella", johon ehdonalainen vapautuminen on kuulunut olennaisena osana. Vankeuden perspektiivinä on ollut valmentaa vapauteen. Voi sanoa, että vanha parantamiseen tähtäävä progressiivijattelu on korvautunut sellaisella, jossa pyritään herättelemään rikoksenteikijän vastuuntuntoa ja vastuun ottamista omasta elämästään. Periaatteellinen muutos on kirjattukin onnistuneesti HE 263/2004 vp:n vankeuden tavoitemäärittelyihin.

HE 262/2004 vp on huolellista ja tasapainoista työtä. Sen yleislinja on maltillisen varovainen, ja lukuisia nykyjärjestelmän ongelmakohtia esitetään siinä viisaasti korjattavaksi. Tämän yleisarvion vuoksi katson aiheelliseksi tarkastella vain joitakin sen keskeisiä kohtia.

Yksi harvoista kohdista, joissa olisin kaivannut syvällisempää otetta, koskee ehdonalaista vapautta koskevan sääntelyn kansainvälisiä ulottuvuuksia. Tällä hetkellä ei todellakaan tulisi suosia sellaisia ratkaisuja, jotka olennaisesti poikkeavat muissa Euroopan maissa omaksutuista, vaikka mitään sitovia yhteiseurooppalaisia sääntöjä näistä asioista ei olekaan. Rangaistuksen täytäntöönpanon siirrot, jotka Pohjoismaiden kesken lienevät varsin tavallisia, lisääntyvät varmasti tulevaisuudessa koko EU:n alueella, mikä luo osaltaan painetta pyrkiä lähentämään myös täytäntöönpanon periaatteita ja järjestelmiä. Esityksessä käsitellään ehdonalaisen vapauttamisen kansainvälistä vertailua oikeastaan lähinnä sen osoittamiseksi, että reaalarangaistusjärjestelmä on hyvin harvinainen, koska jonkinlainen ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä löytynee kaikista EU:n jäsenmaista. Sen sijaan kansainvälistä vertailua ei hyödynnetä siten, että aidosti tarkasteltaisiin kotimaisen nykyjärjestelmän vaihtoehtoja.

Kansainvälisistä virallishankkeista voi mainita EU:n komission 30.4.2004 päivätyn vihreän kirjan rangaistusten lähentämisestä Euroopan unionissa (Valtioneuvoston selvitys E 52/2004 vp komission vihreästä kirjasta "rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä, vastavuoroisesta tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Euroopan unionissa ja siitä LaVL 14/2004) ja siinä olevat tiedot EU:n silloin 15 jäsenmaan järjestelmistä.

Syvällisemmin eri maiden järjestelmiä on vertailtu eräässä vuodelta 2003 olevassa julkaistussa tutkimuksessa (L'Harmonisation des Sanctions Pénales en Europe), jossa olin itsekin mukana. Eurooppalaisessa vertailussa pistää silmään se, että ainakin muutamissa Euroopan maissa, kuten Italiassa, Belgiassa, Hollannissa, Puolassa, Sloveniassa ja Englannissa sovelletaan lyhyehköissä ehdottomissa vankeusrangaistuksissa tuomitulle edullisempaa suhdelukua (1/3 tai 1/2) kuin pitemmissä. Tällainen ajatus ei ehkä olisi täysin mahdoton myöskään Suomessa, ellei järjestelyllä havaittaisi olevan joitakin tarkoitamattomia vaikutuksia järjestelmän muihin osiin. Ei ole itsestään selvää, että rikoksenuusijoiden kaavamainen ensikertalaista tiukempi kohtelu on tarkoituksenmukaista. Ainakin siinä tilanteessa, kun harkitaan järjestelmää kokonaisuudessaan, myös tällaisia kysymyksiä olisi voinut olla aiheellista selvittää.

Tilanne vaikuttaisi olevan, että ehdonalaiseen vapauttamista koskevat säännöt voidaan rakentaa eri kriteerien varaan. Yksi on tekijän "kertaisuus", mikä on tavallaan henkilöön liittyvä seikka. Silloin ensikertaisuus merkitsee poikkeussääntöä, kohtelun edullisemmuutta. Nuorten erityissääntö merkitsee vielä selvemmin tekijän henkilölliseen ominaisuuteen perustuvaa edullisemmuutta. Sääntöjen eriyttäminen esimerkiksi rangaistuksen pituuden mukaan voinee perustua moniin muihinkin näkökohtiin, kuten esimerkiksi siihen millaiseksi rangaistusaikaa koskeva suunnitelma muodostuu. On myös huomattava, että valvottu koevapaus, jota esitetään käyttöönotettavaksi, merkitsee laitossajan supistumista, joten sekin vaikuttaa kokonaisuuteen.

Olisi ollut nähdäkseni aiheellista ottaa lainuudistuksessa vertaileva tieto muista järjestelmistä vieläkin vakavammin esille. Lisäksi olisi ollut aiheellista pohtia nimenomaisesti valtioidenväliseen yhteistyöhön liittyviä näkökohtia ja niitä reunaehdot, joita tämä kehitys asettaa kotimaisen lainsäädännön kehittämiseksi.

Nämä eurooppalaiset näkökohdat eivät tässä asiassa kuitenkaan - kaikeksi onneksi - aseta suomalaista lainsäätäjää mitenkään erityisen hankalaan tilanteeseen, koska suomalainen ehdonalaiseen vapautumisen järjestelmä edustaa hyvinkin tyypillistä eurooppalaista mallia ollen jopa keskimääräistä selkeämpi. En myöskään pitäisi mitään esitykseen sisältyvää sellaisena, että se poikkeaisi merkittävästi ja arveluttavasti eurooppalaisista standardeista. Voi olla viisasta pysyttäytyä pohjoismaisilla linjoilla, ja myös valtioidenvälisessä rikosoikeusyhteistyössä, kuten vankeuden täytäntöönpanon siirroissa, Pohjoismaat lienevät jatkossakin Suomen kannalta tärkein alue, Viroa unohtamatta. Viro taas on tietävästi poikennut sääntelyltään eurooppalaisista malleista, mutta tulee niitä hiljalleen lähentymään.

On kannatettava ajatus, että ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset otetaan rikoslakiin. Ehdotetun RL 2c luvun 5 §:n säännös on selkeä ja johdonmukainen. 15-20-vuotiaana tehdystä rikoksesta vapaudutaan, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet.

Nuorten osalta on tietysti huomattava se, että vankeuden käyttöä pyritään minimoimaan ylimalkaan. Nuoriin on tarpeen soveltaa rikosoikeudellisen vastuun osalta omia sääntöjään, ja rikosvastuun kannalta tarve ottaa

vielä nuoren aikuisenkin nuoruus huomioon on edelleen olemassa. Tämä koskee myös seuraamuksille asetettavia vaatimuksia. Maailma ei siis ole muuttunut niin paljon, että nuoruuskausi olisi kokonaisuudessaan aikaistunut.

Vaikka 1/3 -sääntö on kotimaisessa katsannossa historiansa valossa hiukan irrationaalinen, ei sen pysyttäminenkään olisi täysin mahdotonta. Nuorten erityisasema ja sen painotus voisivat tällaista ratkaisua perustella. Se olisi myös linjassa sen kanssa, että vankeutta ja sen haittoja pyritään nuorten osalta minimoimaan.

Kansainvälisessä vertailussa löytyy joitakin maita, kuten Belgia, joissa sovelletaan kolmasosasääntöä lyhyissä, alle kolmen kuukauden vankeusrangaistuksissa ilmeisesti jopa pääsääntönä kaikille. Hollannissa vastaava kolmasosasääntö on käytössä alle vuoden mittaisissa vankeusrangaistuksissa jotka vähintään kuusi kuukautta. Myös Sloveniassa, joka yllättää muutenkin "pohjoismaisella" linjallaan, käytetään kolmasosasääntöä, tosin vain poikkeuksena, ja puolikkaan sääntöä pääsääntönä. Puolikkaan sääntöä käytetään myös Italiassa alle 30 kuukauden vankeusrangaistuksissa.

On kuitenkin huomattava, että rangaistusasteikopolitiikka ja rangaistuskäytäntö voivat Euroopan tasolla vaihdella maittain huomattavastikin, joten ehdonalaisen vapautumisen säännöillä voi olla eräällä tapaa eroja tasoittavaakin merkitystä. Kaikki tämä vaatisi lisää tutkimuspanosta, mikäli vieraista järjestelmistä haluttaisiin hakea vertailukohtia ja hyödyllistä oppia. Rangaistusjärjestelmä muodostaa sellaisen kokonaisuuden, että ei riitä, että verrataan jotakin yhtä piirrettä, koska monilla muillakin voi olla vaikutusta järjestelmän kokonaiskuvaan.

Valvottu koevapaus on kannatettava ajatus. Se lieventää vankeuden ja vapauden välistä hyppäystä. Tämä on sopiva paikka kokeilla elektronisen valvonnan mahdollisuuksia. Kannatettavaa on myös, että sääntely toteutetaan sillä tavoin avoimesti, ettei valvonnan teknistä tapaa määritellä säännöstasolla.

Ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä koskeva sääntely vaikuttaa onnistuneelta.

Elinkautinen

Elinkautisvankien vapautuminen ainoastaan armahduksen kautta on ollut selkeä puute nykyjärjestelmässä. Ei ole mielekäästä, että tasavallan presidentin armahdusoikeutta tarvitaan näinkin säännönmukaiseen ja periaatteiltaan vakiintuneeseen päätöksentekoon. Elinkautisvankien vankeuden sisällön suunnitelmallisuus on kärsinyt siitä, että ehdonalaisen vapautumisen ajankohta on ollut hämärän peitossa.

Esitys, jonka mukaan elinkautisvangit vapautuisivat ehdonlaiseen Helsingin hovioikeuden päätöksellä, vaikuttaa hyvin perustellulta. Myös niitä kymmenen ja kahdentoista vuoden määräaikoja, joiden täytyttyä ehdonalainen vapauttaminen tulisi kyseeseen, voi pitää järjestelmän kannalta johdonmukaisina ja muutenkin kohtuullisina. Ne eivät myöskään toisi suuria muutoksia nykykäytäntöön.

Pakkolaitosjärjestelmästä luopuminen

Pakkolaitosjärjestelmästä luopuminen esitetyllä tavalla on kannatettavaa. Kuten esityksessä on kuvattu, pakkolaitos on muuntunut kauas alkuperäisestä ideastaan, ja sen nykyisiltä on hyvin lähellä sitä, mitä nyt esitetään. RL 2 c:1 l:n säännös on hyvin laadittu.

RL2c:13

Ehdonalaisen vapauden koeajan sääntely vaikuttaa perustellulta. Elinkautisvangin osalta koeajasta säätäminen on kannatettava uudistus.

RL2c:14

Jäännösrangaistuksen täytäntöön pantavaksi määräämistä koskeva sääntely on nykyisin tuomitulle niin edullinen, että tätä voi pitää epäkohtana. Esitetty uusi sääntelymalli, jossa jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitaan yhteinen rangaistus RL 7 luvun mukaan, on ratkaisuna yllättävä. Voinee kuitenkin lähteä siitä, että tuomioistuimet osaavat painottaa jäännösrangaistuksen sopivasti uutta rangaistusta määrätessään. Lopputuloksena lienee, että jäännösrangaistuksen merkitys jäänee myös uudessa järjestelmässä suhteellisen vähäiseksi, mikä ei välttämättä ole huono asia. Haittapuolena voi mainita, että järjestelmän läpinäkyvyys saattaa kärsiä sen vuoksi, että jälkepäin ei voida tietää, miten uusi yhteinen rangaistus on muodostunut. Lisäksi jäännösrangaistus on "luonteeltaan" sen verran erityyppinen kuin ne muut rangaistukset, jotka tulevat uuden yhteisen rangaistuksen osaksi, että olisi ehkä ollut tarpeen lausua jotakin siitä, millaisella painolla ja millaisten periaatteiden ohjaamana jäännösrangaistus vaikuttaa yhteisen rangaistuksen määräämisessä.

HE 263/2004 vp (vankeuden täytäntöönpano ja tutkintavankeuden toimeenpano)

Jälleen voi panna merkille saman sävyn: uudistus on kypsytynyt hitaasti, ja sillä pyritään korjaamaan aikojen kuluessa merkille pantuja epäkohtia. On tärkeää, että uudistuksen taustaksi ja mittapuuksi on valittu osaltaan myös se kansainvälinen "pehmeä" vankeusalan ihmisoikeusvalvonta, jonka puitteissa suomalainenkin vankeinhoito on saanut arvioita ja kehittämisehdotuksia. Erityisesti on mainittava eurooppalaisen kidutuksenvastaisen komitean (CPT) työ, jota selostetaankin HE:n s. 65 -66. CPT:n raporteissa on kiinnitetty huomiota työ- ja opiskelupaikkojen takaamiseen nykyistä useammalle vangille samoin kuin vankeusajan käytön suunnitelmallisuuden lisäämiseen. Vastaavantyyppisiä huomioita kehittämistarpeista on esitetty myös lukuisissa kotimaisissa suunnitteluasiakirjoissa. Sellitilat, erityisesti ns. paljusellit, tiedostetaan ongelmallisiksi. Olisi aiheellista pyrkiä siihen, että Suomen vankeusolot kiistattomasti täyttäisivät kansainvälisten ja eurooppalaisten ihmisoikeusstandardien mukaiset vaatimukset. Ilmeisesti vaikeimmat konkreettiset ongelmat liittyvät vankilarakennuskannan vanhentuneisuuteen.

Suomen oikeusjärjestyksessä perusoikeuksien merkitys on korostunut vuoden 1995 uudistuksen myötä, mikä osaltaan lisää tarvetta kohottaa sääntelyn tasoa vankeuden täytäntöönpanon kysymyksissä. Tämä on uudistuksen tärkeä lähtökohta, ja se on kiistatta merkittävä. Yksi keskeisimpiä kohtia, joissa vangin oikeuksien takaaminen on ollut esillä, koskee vankeuslain 15 luvun vankilan järjestystä ja kurinpitoa koskevia säännöksiä. On aiheellista kirjata esitetyllä tavalla kurinpitovankilasta ja sen määräämisen menettelyä koskevat periaatteet mahdollisimman tarkasti lakiin.

LA 149/2003 vp (ehdonalaisesta vapauttamisesta luopuminen)

Edellä esitetyn perusteella on jo selvää, että en näe syytä puoltaa esitettyä aloitetta ns. reaalirangaistusjärjestelmään siirtymiseksi.

TPA 80/2003 vp (vankeinhoidon resurssit)

Vankeinhoidon laaja ja merkittävä uudistus jää puolitiehen - periaatteiden tasolle - ellei sen toteuttamisen vaatimiin taloudellisiin resursseihin samalla sitouduta. Pidän tehtyä toimenpideoitetta tärkeänä ja kannatettavana.

Muistio: Vankeuslakipaketti Matti Tolvanen
OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori 7.4.2005
Eduskunnan lakivaliokunta

HE:t 261 - 263/2004 vp
te «p Is J2» ori A
f¹)

Eduskunnan käsiteltävänä on useasta lakiesityksestä koostuva paketti, josta on tähän poimittu kohtia, joita tulisi vielä tarkastella kriittisesti.

1. Hallituksen esitys 262/2004 vp

Esitys koskee ehdonalaista vapautta. Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi vankeutta sääntelevä uusi 2 c-luku. Samalla esitetään säädettäväksi laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä ja laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta.

- a) Ehdonlaiseen vapauteen päästämistä sääntelevien (5-13 §) säännösten olennainen sisältö ei muutu.
- b) *Uutta* on 8 §: vanki voisi päästä *koevapauteen* enintään 6 kk ennen ehdonalaista vapautta. Tosin voimassaolevan lain mukaan ehdonalaista vapauttamista voidaan aikaistaa tietyillä perusteilla, jotka ovat merkittävästi tiukemmat kuin ehdotetut koevapauteen päästämisen edellytykset. Esityksessä arvioidaan noin joka kymmenennen vangin pääsevän koevapauteen. Koevapauden perustelut eivät oikein vakuuta. On pikemmin niin, että *ehdonalaisen* vapauden aikaisten toimien tulisi vastata niitä toimia, joita on ajateltu tehtäväksi koevapauden aikana.
- c) Myös elinkautisvanki voisi päästä ehdonlaiseen vapauteen (10 §). Tähän ei ole periaatteessa huomauttamista. On asianmukaista uskoa elinkautisvangin ehdonalainen vapauttaminen hovioikeudelle. Ehdonlaiseen vapauteen päästäminen ei olisi pakollista, mikä jättää mahdollisuuden pitää vankilassa rikoksentekeijä, joka ei kerta kaikkiaan sovi elämään muiden ihmisten keskuudessa väkivaltaisuuksensa takia. Esityksen mukaan syyttäjää ei edes kuultaisi ehdonalaisesta vapaudesta päätettäessä. Esitykseen näyttää vaikuttaneen ensi sijassa valtakunnansyyttäjän kanta. Kuitenkin *rikosvastuun* toteuttaminen on syyttäjän vastuulla ja toisaalta syyttäjä prosessin ammattilaisena olisi

sopivampi valvomaan julkista etua kuin rikosseuraamus virasto. Syyttäjän mukana olo takaisi sen, että sekä vapauttamista puoltavat että sitä vastaan puhuvat seikat tulisivat monipuolisesti esille. Vallan omituista on se, että rikos-seuraamusvirasto voisi hakea muutosta hovioikeuden ratkaisuun. Täytäntöönpanoviranomaisesta ei pitäisi tehdä tällä tavalla vangin vastapuolta.

- d) Keskustelu reaalarangaistuksesta. Ehdonalaisen vapauden järjestelmää on perusteltu lähinnä kahdella syyllä: 1) ehdonalainen vapaus on osa rangaistusta, sen aikana voidaan valvoa ja edistää vapautuneen sopeutumista ja 2) sovituksen idea vaatii ankarampaa suhtautumista tuomitsemisen hetkellä, ajan kuluessa rikoksen muisto "haalistuu" ja rangaistusta voidaan täytäntöönpanossa lieventää. Valvonta kohtaa kuitenkin vain pienen osan (noin viidenneksen) vapautuneista, eikä valvonta ole kovin intensiivistä. Tämä vie pohjaa ensimmäiseltä argumentilta. Jos valvonta saadaan nykyistä paremmin vapautuneen sopeutumista tukeväksi, ehdonalainen vapauttaminen on syytä säilyttää. Pohtia voisi kuitenkin sitäkin, voisivatko *lyhyet* vankeusrangaistukset olla reaaliaikaisia. Ehdonalainen vapauttaminen koskisi vain pitkää tuomiota kärsiviä, joiden vapautumiseen olisi perusteltua liittää suunnitelmallinen valvonta. Tätä vaihtoehtoa ei ole lainkaan pohdittu lakia valmisteltaessa. Yhdenvertaisuutta ei loukattaisi, koska samanlaista tuomiota kärsiviä kohdeltaisiin samalla tavalla. Sovitusar-gumenttia on vaikeampi sivuuttaa. Ehdonalainen vapauttaminen on yleinen käytäntö muissa länsimaissa. Reaalarangaistukseen siirtymisen (taloudellisia) vaikutuksia voidaan ennakoida vain summittaisesti. Päädyn siihen, että ainakin *tässä vaiheessa* on syytä pitäytyä vallitsevassa järjestelmässä.
- e) Vankilaoikeuden lakkauttaminen on perusteltua. On oikein jättää päätös siitä, että vanki vapautuu vasta koko rangaistuksen suoritettuaan, rangaistuksen määräävälle yleiselle alioikeudelle. Lain 11 §:ään kirjatut perusteet ovat asianmukaisia. Vain todella törkeisiin tekoihin toistuvasti syyllistyneet voisivat joutua kärsimään koko rangaistuksensa vankilassa.
- f) Jäännösrangaistuksen täytäntöönpantavaksi määräämistä koskeva 14 § on ongelmallinen: jäännösrangaistuksesta ja uusista rikoksista tuomittavasta vankeusrangaistuksesta muodostettaisiin yhteinen vankeusrangaistus. Tämä johtaa muun ohessa siihen, että momittuja rangaistuksia on entistä vaikeampi vertailla. Kannatan kyllä sitä, että kärsittävän rangaistuksen pituudesta päättää tuomioistuin. Toinen vaihtoehto olisi määrätä uudesta rikoksesta oma rangaistuksensa ja erikseen jäännösrangaistuksesta kärsittäväksi jäävä osa. Tällöinkin tuomioistuimen harkintavalta jäisi pakosta hyvin avoimeksi. Voi olla, että ehdotettu malli tuottaa sittenkin hyväksyttävimmän kokonaistuloksen.
- g) Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta on muuten hyvä, mutta sen 11 § ei vakuuta. Käytösrikkomuksen vuoksi jäännösrangaistuksesta pantaisiin täytäntöön vähintään neljä ja enintään neljätoista päivää. Neljäksi päiväksi ei ketään kannata vankilaan viedä. Näin lyhyt seuraamus ei vaikuttane lainkaan valvottavan motivaatioon. Mielestäni jäännösrangaistuksesta pitäisi panna täytäntöön *vähintään* neljätoista päivää ja enintään vaikkapa kaksi kuukautta. Reilusta ylinopeudestakin on nykyisin määrättävä vähintään kuukauden mittainen ajokielto, joka monelle autoa työssään tarvitsevalle vastaa muutaman viikon vankilareissua.

2. Hallituksen esitys 263/2004 vp: vankeuslaki ja laki tutkintavankeudesta.

- a) Vankeuskin 1 luvun 2 §:ssä on määritelty hyvin täytäntöönpanon tavoite. Olisi epärealistista vaatia vankeusrangaistukselta uusimisen ehkäisemistä sinänsä. Järkevää sen sijaan on pyrkiä lisäämään vapautuvan

vangin edellytyksiä rikoksettomaan *elämäntapaan*. Valtio rankaisee ihmisiä vapauden menetyksellä ensi sijassa siksi, että usko järjestelmän toimivuuteen pysyisi yllä. On kohtuullista, että valtio omalta osaltaan pyrkii auttamaan rangaistua saamaan elämänsä siinä määrin hallintaan, ettei uusi rankaiseminen tulisi ajankohtaiseksi.

Ehdotuksessa on saavutettu kohtuullinen tasapaino eri tavoitteiden välillä. Täytäntöönpanon tulee olla 1) *uskottavaa*, 2) *turvallista* niin vangille itselleen, hänen vankitovereilleen, henkilökunnalle, uhrille ja ulkopuolisille, 3) *oikeusturvan* takaavaa sekä 4) *suunnitelmallista*. Seuraavassa tarkastelen ehdotettua vankeuslakia lähinnä näiden tavoitteiden toteutumisen valossa.

b) 2. luvussa on tärkeät säännökset täytäntöönpanon aloittamisesta. Peruseriaatteena pitäisi olla *viipymätön* täytäntöönpano, joka on omiaan pitämään yllä rangaistusjärjestelmän uskottavuutta. On syytä pohtia, onko tästä periaatteesta syytä poiketa yksinomaan valtionaloudellisista syistä (1 § sallisi tämän OM:n asetuksella). Toisaalta lykkäysmenettelyn pitää olla mahdollista yksittäisessä tapauksessa, ja menettelyn yksinkertaista. Esityksen mukaan lykkäyksestä päättäisi yleensä ulosottomies. Tältä osin ehdotus on hyvin perusteltu.

c) 3. luvun säännökset rangaistusajan laskemisesta ovat lähinnä teknisiä, eivätkä tuo suuria muutoksia nykytilaan.

d) 4. luvussa on tärkeät säännökset sijoittelusta ja rangaistusajan suunnitelmasta. Suunnitelman laatimisessa on 7 §:n mukaan hyödynnettävä laajasti eri viranomaisilla olevaa tietämystä. Eduskunnan tulisi korostaa sitä, että suunnitelmien laatimiseksi taattaisiin riittävät *voimavarat* ja pohdittaisiin, miten mahdollistetaan mahdollisimman sujuva *tiedonvaihto* viranomaisten välillä.

e) 5. luvussa on säännökset vankien sijoittelusta vankilassa (erillään asuminen, sopimusosasto, varmuusosasto) ja 6. luvussa säännökset vangin siirtämisestä toiseen vankilan. Säännökset ovat tarpeellisia, eikä niihin ole huomautettavaa.

f) 7. luku sisältää yksityiskohtaiset säännökset perushuollosta ja asumisesta. Niihin ei näyttäisi olevan kommentoitavaa.

g) Sen sijaan toimintaan osallistumista koskeva 8. lukuja vapaa-ajan toimintoja sääntelevä 11. luku ovat periaatteellisestikin merkittäviä, jos tavoitteena on jopa parantaa vangin edellytyksiä rikokset-tomaan elämään vapautumisen jälkeen. Kysymys on siitä, onko vankiloilla riittäviä taloudellisia resursseja ja henkilöresursseja toiminnan järjestämiseen. Tavoitteet ovat kannatettavia, mutta van-kiaineksen viimeaikainen kehitys (entistä suurempi osa vangeista on päihdeongelmaisina) saattaa tuottaa ongelmia säännösten käytännön soveltamisessa.

h) 9. luvun säännökset vangin omaisuudesta ja tuloista ovat aika rutiiniluontoisia, eivätkä kaivanne kommentteja. Myöskään terveyden-ja sairaanhoitoa sääntelevä 10. luku ei tuo muutoksia nykyiseen tilaan.

i) Kirjeenvaihdosta ja puheluista on säännökset 12. luvussa. Nämä säännökset ovat perusoikeuksien kannalta merkittäviä. Lähtökohtana on, että oikeuksia rajoitetaan vain siinä määrin kuin se on turvallisen täytäntöönpanon tai muiden täytäntöönpanon tavoitteiden kannalta välttämätöntä.

j) 13. luvussa on säännökset tapaamisesta vankilassa ja 14. luvussa säännökset poistumisluvasta. Olennaisia muutoksia nykytilaan ei ole odotettavissa. Säännökset ovat varsin yksityiskohtaisia, mikä on hyvä sekä vangin että säännöksiä soveltavan viranomaisen kannalta.

k) 14. luku sääntelee järjestystä ja kurinpitoa. Säännökset näyttävät päällisin puolin toimivilta. Kysyä tosin sopii, miksi valitusasiaa käräjäoikeudessa käsiteltäessä (20. luku 7 §) paikalla ei ole vaition puolesta virallinen syyttäjä vaan vankilan edustaja. Tätä kysymystä pohdittiin tosin jo aikanaan, kun valitustiestä käräjäoikeuteen säädettiin, mutta ei se estä asian ottamista uudelleen keskusteluun.

l) Vankilan tilojen ja vangin tarkastusta koskevat 15. luvun säännökset ovat tärkeitä toisaalta laitosturvallisuuden ja toisaalta vangin oikeusturvan kannalta. Luvussa on säännökset asuintilojen ja omaisuuden tarkastuksesta, vangin turvatarkastuksesta, henkilöntarkastuksesta, erityistarkastuksesta, henkilönkatsastuksesta, päihteettömyyden valvonnasta ja omaisuuden erillään säilyttämisestä. 17. luvussa on säännökset muun henkilön, siis vierailijan, tarkastuksesta.

m) 18. luvussa on säännökset vangin oikeuksiin syvällisesti kajoavista turvaamistoimenpiteistä. Säännökset näyttävät varsin yksityiskohtaisilta, mikä toisaalta helpottaa niitä käytäntöön soveltavien virkamiesten työtä, mutta avaa toisaalta mahdollisuuden aiheettomiinkin valituksiin.

n) Lain 19. luvussa säädettäisiin erinäisistä ilmoituksista omaisille ja viranomaisille. Erityisen merkittävä on 4 §:n säännös poistumisluvasta ja vapauttamisesta ilmoittamisesta asianomistajalle tai muulle henkilölle, jonka henkeä tai terveyttä vangin voidaan perustellusta syystä pelätä uhkaavan.

o) 20. luvussa on säännökset muutoksenhausta ja 21. luku säännökset vapauttamisesta. Nämä säännökset ovat asianmukaisia ja hyvin perusteltuja.

p) Laki tutkintavankeudesta tulee tarpeeseen. On hyvä, että tutkintavangin asema ja oikeudet määritellään tarkasti laissa. Asianmukaista on myös, että yhteydenpidon rajoituksista määrää tuomioistuimien pakkokeinopäätöksessään. Neljän viikon säilytysaika poliisivankilassa tuntuu pitkähköltä. Perusteluissa on syytä korostaa, että vanki pitää siirtää vankilaan mahdollisimman pian, jotta neljän viikon säilytysaika poliisivankilassa ei muodostuisi säännönmukaiseksi edes laajaa tutkintaa vaativissa jutuissa. Toisaalta pidän järkevänä, että tämän ajan ylitys sallitaan poikkeuksellisesti (ehdotuksessa esitetyin tavoin).

Matti Tolvanen

Riihimäen käräjäoikeus

Ma. käräjätuomari Petteri Kosonen

HE:t 261 - 263/2004 vp

Lavp 26/2005/463

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

ASIA

Lausunto hallituksen esityksistä

- **HE 261/2004 vp** laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta,

- *HE 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi ja*
- *HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.*

LAUSUNNON ANTAJA

Riihimäen käräjäoikeus

Tempelikatu 14, PL
63 11101 RIIHIMÄKI
Puh. 010 36 45600
Fax. 010 36 45620

LAUSUNTO

Lakivaliokunta on 2.3.2005 päivätyllä kirjeellään pyytänyt lausuntoa Riihimäen käräjäoikeudelta edellä mainittujen hallituksen esitysten johdosta. Pyydettyä lausuntoa Riihimäen käräjäoikeus toteaa seuraavaa.

HE 261/2004 vp laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamisesta

Käräjäoikeudella ei ole lausuttavaa esityksen johdosta. Kysymys on vankeinhoitolaitoksen organisaation muuttamisesta.

HE 262/2004 vp vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi

Rikoslaki

Ehdotetun rikoslain 2 luvun 13 §:n mukaan, jos vanki tai tutkintavanki tekee vankilassa ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa sakkoo ankarampaa rangaistusta, siitä voidaan määrätä kurinpitorangaistus. Ehdotetun vankeuslain 15 luvun 4 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan vangille voitaisiin kurinpitorangaistuksena määrätä suoritettua ajan menettäminen enintään 20 vuorokauden ajaksi. Jos vanki vapautuisi ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistustaan kaksi kolmasosaa, vastaa tämä 20 päivän suoritettua ajan menettäminen todellisuudessa 30 päivän ehdotonta vankeusrangaistusta. Jos kysymys on kerran normaalista niin sanotusta sakkoteosta, siitä normaalirangaistus olisi sakkoo. Vangille samasta teosta kuitenkin voi

ja käytännössä seuraakin ankarimpana vaihtoehtona tosiasiallisesti ehdotonta vankeutta. Käräjäoikeus haluaa kiinnittää lakivaliokunnan huomiota siihen, onko yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista, että samasta teosta vangeille seuraa vankeutta ja muille sakkoja siitäkin huolimatta, että rangaistus on nimeltään kurinpitorangaistus.

Ehdotetun rikoslain 2c luvun mukaan ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä koskevia peruseriaatteita ei muutettaisi. Käräjäoikeus on tältä osin samaa mieltä professori Majasen kanssa ja pitää ehdonalaisten vapauden säilyttämistä hyvänä asiana. Kansalaisten olisi tosin ollut helpompi ymmärtää reaalarangaistusjärjestelmä, jossa vanki vapautuu vankilasta suoritettuaan rangaistuksesta kokonaan. Myös osa käräjätuomareista käymiemme keskustelujen perusteella kannattaisi reaalarangaistusjärjestelmää.

Ehdotetun rikoslain 2c luvun 4 §:n 3 momentissa säädetään, että tuomioistuimien voi määrätä, että vangin uuteen rikokseen ei sovelleta kahdenkymmenen vuoden enimmäisaikaa. On tärkeää, että esitutkintaviranomaiset ja syyttäjät saavat tiedon, jos ehdotetussa 2 momentissa tarkoitettu yhteenlasketun vankeusrangaistuksen yläraja on täyttymässä. Tästä ilmoitusvelvollisuudesta ehdotetaankin säädettävän vankeuslain 19 luvun 6 §:n 2 momentissa. Tieto välittynee tuomioistuimelle vangin nimilehden mukana, kun vanki tuodaan oikeuteen. Käytännössä 4 §:n 2 ja 3 momenteissa tarkoitettu tilanne lienee harvinainen.

Ehdotetun rikoslain 2c luvun 7 § (ehdonalainen vapauttaminen yhteenlasketusta vankeusrangaistuksesta) vaikuttaa monimutkaiselta, mutta selkeyttää voimassa olevaa tilannetta. Käräjäoikeus pitää hyvänä ehdotuksena, että ehdonalaiseen vapauteen pääsisi kuten nykyisinkin eli kun vanki on kärsinyt rangaistuksestaan puolet tai kaksi kolmasosaa. Nuorisovankien kohtelu on syytä on yhdenmukaistaa

riippumatta siitä, missä vankilassa rangaistus pannaan täytäntöön. Tervetullut on myös ehdotus, että ehdonalaiseen vapauteen pääseminen lasketaan jokaisen tuomion osalta erikseen.

Ehdotetun rikoslain 2c luvun 8 § (valvottu koevapaus) on kiinnostava uutuus, johon uusi tekniikka antaa mahdollisuuden. Huomiota kiinnittää koevapauden peruuttaminen uuden rikoksen vuoksi. Uutta rikosta koskevan syyteasian käsittelee kärjäoikeus. Kun saman koevapauden on rikosseuraamusvirasto jo määrännyt menetetyksi ja sen päätöksestä haetaan muutosta hallinto-oikeudelta. Asian tekee entistä monimutkaisemmaksi se, että tietyissä tapauksissa asian käsittely kuuluu Helsingin hovioikeudelle (koskee pitkäaikaisvankien vapauttamista).

Kärjäoikeus kehottaa lakivaliokuntaa kiinnittämään huomiota siihen, onko ristiriitaista, että muutoksenhaku valvotun koeajan menettämisestä rikoksen vuoksi johtaa hallinto-oikeuteen. Rikoksen käsittelee sen sijaan yleinen alioikeus eli kärjäoikeus. Joutuuko hallinto-oikeus vieraille alueelle tutkiessaan, onko tapahtunut sellainen rikos, jonka vuoksi valvottu koevapaus voidaan peruuttaa. Kysymyksen on kärjäoikeuden toimivaltaan kuuluvasta asiasta. Päätös koevapauden peruuttamisesta on sellainen toimenpide, joka on voitava tehdä välittömästi rikoksen tapahduttua. Tässä vaiheessa rikoksen tehneen syyllisyys ei ole kuitenkaan selvitetty lopullisesti vaan häntä on pidettävä epäiltynä. Jos myöhemmin osoittautuu, ettei koevapaudessa ollut henkilö ollutkaan syyllistynyt rikokseen, ei päätöstä koevapauden menettämisestä enää saada tekemättömäksi.

Kärjäoikeudelle on jäänyt epäselväksi, menettääkö vanki valvotun koevapauden, jos hän sen aikana syyllistyy uuteen rikokseen, ja varsinkin mitkä valvotun koeajan menettämisen perusteet ovat. Ehdotetun 8 §:n 3 momentissa säädetään koevapauden menettämisestä ja viitataan samalla 5 momenttiin, jossa mainitaan rikoksen tekeminen koevapaudessa. Saman pykälän 3 momentin mukaan vangille voidaan antaa siten uuden rikoksen johdosta varoitus tai koevapaus määrätään menetetyksi kuukauden määräajaksi tai kokonaan. Ovatko perusteet samat kuin yleensäkin ehdonalaista vapautta määrättäessä menetetyksi? Olisiko perusteet kirjoitettava selkeämmin näkyviin myös valvotun koevapauden osalta? Millaisen rikoksen johdosta koevapaus menetetään vai riittääkö päätöksen perusteeksi mikä tahansa rikos?

Ehdotetun rikoslain 2c luvun 11 § (koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa) korvaa aikaisemman vankilaoikeudelle kuuluneen pakkolaitokseen eristämispäätöksen. Muutos vaikuttaa asialliselta, onhan kärjäoikeuden aikaisemminkin syyttäjän vaatimuksesta ollut lausuttava pakkolaitokseen eristämisestä. Ehdotetussa 2 kohdassa tarkoitetun perusteen soveltaminen uuden rikoksen johdosta edellyttää, että tuomioistuimien saa tiedon jostain kautta siitä, että syytetty on aiemmin tuomittu suorittamaan koko rangaistus vankilassa 1 momentin mukaisesti. Parhaiten tieto välittynee rikosrekisteristä, jota koskeviin säännöksiin ja tuomiolauselmaohjeisiin olisi tehtävä vastaava muutos. Vaatimus säännöksen soveltamisesta tulee syyttäjältä, mutta on tärkeää, että myös tuomioistuimien voi varmistua tuomitsemisen edellytyksistä omasta lähteestä.

Ehdotetun rikoslain 2c luvun 14 §:n (jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöönpantavaksi) mukainen menettely olisi sama kuin ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanemisessa nykyisin on voimassa eli määrättäväksi tulisi yhteinen vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun mukaisesti. Menetelmä vaikuttaa monimutkaiselta. Samalla kertaa saattaa nimittäin olla tuomittavana tämän uuden teon lisäksi teko tai tekoja, jotka on tehty ennen tuomiota, jonka jäännösrangaistuksen täytäntöönpanosta nyt on kysymys. Rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan tuomitessa rangaistusta näistä aikaisemmin teoista aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus on kohtuuden mukaan otettava huomioon. Tässä tapauksessa olisi otettava huomioon rangaistus, josta osa on jo kärsitty (puolet tai kaksi kolmasosaa). Jäännösrangaistuksenkin tulee siten sisältää osa tästä uudesta rangaistuksesta. Ajatuskuvio on monimutkainen, minkä vuoksi säännöksen soveltaminen voi johtaa epäyhtenäiseen käytäntöön, kuten tilanne rikoslain 7 luvun 6 §:n soveltamisen osalta on ilmeisesti tällä hetkellä. Viime vuoden lopulla Korkein oikeus antoi ennak-

kopäätöksen (KKO 2004:130) kyseisen säännöksen soveltamisesta, mikä lienee selkiyttänyt tilannetta. Ajatusrakennelmasta säännöksen taustalla lienee erimielisyyttä professorienkin keskuudessa, minkä vuoksi tuomioistuinten eripuolilla maata voi arvioida soveltavan ehdotettua säännöstä hyvin epäyttenaisesti.

Tuomioistuimen voi ehdotetun rikoslain 2c luvun 14 §:n mukaan määrätä ehdonalaisen vapauden menetetyksi osaksi tai kokonaan. Samalla tuomitaan uusista rikoksista ja täytäntöön pantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta yhteinen vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun mukaisesti. Tämän suorittamiseksi tuomioistuin tarvitsee nykyistä tarkemmat tiedot suoritetuista rangaistuksista ja suorittamatta olevasta osasta rangaistusta eli jään-nösrangaistuksesta. Nykyisin rikosrekisterin osotteesta ilmenee suoritettu rangaistus siten, että osotteeseen on merkitty vapaaksipäästämisspäivä ja sen tuomion antamispäivä, jota vanki on suorittanut. Uudistuksen vuoksi tuomioistuin tarvitsee myös tiedon, kuinka paljon kustakin tuomiosta tai rangaistuksesta jäi suoritettavaksi ehdonalaisessa vapaudessa. Tämä tieto välittyisi tuomioistuimille parhaiten juuri rikosrekisterin osotteesta. Sama tieto ilmenee myös vangin nimilehdeltä, mutta sitä tuomioistuimella ei ole käytettävissä kuin ainoastaan poikkeustapauksissa. Ehdonalaisen vapauden koeaika ei ole nykyisin eikä ehdotuksenkaan mukaan välttämättä jäännös-rangaistuksen pituinen.

Professori Majanen on lausunnossaan kritisoinut ehdotettua jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa ja pitänyt riittävänä, että jäännösrangaistuksesta voitaisiin panna täytäntöön enintään kolme kuukautta. Käräjäoikeus katsoo, että ehdotettu laajempi tuomioistuimen harkintavalta asiassa on perusteltua. Myöskään nykyistä sääntelyä, jossa jäännösrangaistuksesta suoritetaan ainoastaan kuukausi, ei käräjäoikeuden käsityksen mukaan voida pitää missään nimessä riittävänä.

Korjaamista kaivannee kuitenkin menetelmä, jolla jäännösrangaistus määrättäisiin pantavaksi täytäntöön. Tältä osin Majasen ehdotus on hyväksyttävä. Siten täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta määrättäisiin erikseen, vaikkakin samassa tuomiossa uusien rikosten kanssa, eikä siitä samalla määrättäisi yhteistä vankeusrangaistusta uusien rikosten kanssa. Jäännös-rangaistusta voitaisiin määrätä täytäntöön pantavaksi useissa käräjäoikeuksissa osittain tai kokonaan. Täytäntöönpanovaiheessa jäännösrangaistuksesta täytäntöön pantavaksi määrätty osat laskettaisiin kaavamaisesti yhteen ja näin varmistettaisiin, ettei jäännösrangaistuksia panna täytäntöön ainakaan enempää kuin alkuperäinen jäännösrangaistus oli. Ratkaistavaksi jäisi sitten vielä kysymys, ehdonalaiseen vapauteen pääsemisestä siinä tapauksessa, että suoritettavana on jäännösrangaistusta. Käräjäoikeus ehdottaa, että jään-nösrangaistusta olisi suoritettava nytkin kaksi kolmasosaa, minkä jälkeen vanki voisi päästä ehdonalaiseen vapauteen jäännösrangaistuksen osalta. Jos koko jäännösrangaistus olisi määrätty pantavaksi täytäntöön, vanki olisi tällöin suorittanut alkuperäisestä rangaistuksestaan jo kahdeksan yhdeksäs-osaa. Siinä tapauksessa hänen voitaisiin katsoa suorittaneen rangaistuksensa kokonaan eikä siitä jäisi osaakaan suoritettavaksi ehdonalaisessa vapaudessa.

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta

Ehdotetun lain 11§:ssä mainitulla törkeällä valvontavelvollisuuden rikkomisella tarkoitettaneen törkeää valvontamääräysten rikkomista (vrt. 10 §). Asiassa lienee kysymys valvottavan velvollisuuksista eikä valvontavelvollisuudesta. Onko törkeä valvontamääräyksen rikkominen säännelty tässä tyhjentävästi vai voiko kyseeseen tulla jokin muukin tapa rikkoa valvontamääräyksiä törkeästi? Jos voi, muutkin mahdolliset törkeät valvontamääräyksen rikkomiset on syytä kirjata lakiin.

HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaiksi lainsäädännöksi

Käräjäoikeus keskittyy lausunnossaan tämän hallituksen esityksen osalta pääosin ehdotetun vankeuslain 20 luvun niihin säännöksiin, jossa käsitellään muutoksenhakua käräjäoikeuteen. Riihimäen käräjäoikeuden tuomiopiirissä sijaitseva Riihimäen vankila on kooltaan suuri ja siellä suorittavat rangaistustaan pääsääntöisesti pitkiin vankeusrangaistuksiin tuomitut henkilöt. Tämän vuoksi 20 luvussa tarkoitettuja valituksia tulee nimenomaan Riihimäen käräjäoikeuteen.

Vankeuslain 20 luku (Muutoksenhaku)

Merkitsevä muutos nykyiseen rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 7 luvun sääntelemään käytäntöön on muutoksenhakuoikeuden ohjautuminen pääsääntöisesti hallinto-oikeuteen. Riihimäen käräjäoikeuden kannalta uudistus on tervetullut.

Käräjäoikeuden käsiteltäviksi jäisivät ehdotetun vankeuslain 20 luvun 1 §:n mukaan siis muutoksenhakuasiat vankilaviranomaisten päätöksistä, jotka vaikuttavat vankilassa suoritettavan vankeusajan pituuteen

- 1) ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämisestä (ehdotetun rikoslain 2c luvun 9 §) ja
- 2) kurinpitovankilaviranomaisten määrätystä suoritettavan rangaistusajan menettämisestä (ehdotetun vankeuslain 15 luvun 4 §:n 1 momentin 4 kohta) enintään 20 vuorokauden ajaksi.

Koska asiat on otettava käsiteltäviksi kiireellisinä ja tuomioistuimen on samalla huolehdittava siitä, että ne tulevat käsiteltyksi perusteellisesti, säännös saattaa aiheuttaa vankilapaikkakuntien käräjäoikeuksille ylimääräisiä paineita.

Asian kiireellisyys tosiasiallisesti riippuu siitä, milloin vanki on pääsemässä ehdonalaisten vapauttamiseen. Suoritettavan rangaistusajan menettämisen osalta asia ei ole niin kiireellinen, jos vangin vapautumiseen on vielä runsaasti aikaa eli huomattavasti enemmän kuin 20 vuorokautta. Kun kysymys on valittamisesta päätöksestä, jolla ehdonalaista vapauttamista on lykätty, käräjäoikeus haluaa huomauttaa, että vankilaviranomaisten on syytä tehdä tätä koskeva päätös riittävän ajoissa. Näin asian käsittelylle käräjäoikeudessa jää riittävästi aikaa. Samalla muutoksenhakemus käräjäoikeuteen ei menetä merkitystään edes osaksi. Tämä koskee tietysti vain tapauksia, joissa ehdonalaisten vapauttamisen lykkääminen on tiedossa jo hyvissä ajoin. Voihan olla, että ehdonalaisten vapauttamista joudutaankin lykkäämään aivan viime hetkellä. Käräjäoikeuden Riihimäen vankilanjohtajalta Anna-Katrina Grönholmilta saaman tiedon mukaan päätös ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämisestä pyritään tekemään noin kaksi tai kolme kuukautta ennen vangin säännönmukaista ehdonalaisten vapauttamisen päivää. Hän on myös arvioinut, että nämä päätökset ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämisestä

lienevät hyvin harvinaisia ja niitä todennäköisimmin tehtäisiin juuri Riihimäellä, Helsingissä ja Turussa.

Vanki on voinut saada oikeusapua myös nyt voimassa olevan lain mukaisiin valituksiin. Oikeusapua ei juurikaan käytännössä ole myönnetty. Ehdotetun vankeuslain 20 luvun 1 §:n 1 kohdan mukaisessa valituksessa kysymys voi kuitenkin olla suhteellisen vakavasta rikoksesta, jos vangille on määrätty suoritettun ajan menetys 20 päivän osalta. Asiaan saattaa sisältyä myös todistelua. Tämän vuoksi käräjäoikeus katsoo, että maininta mahdollisuudesta oikeusapuun (ehdotettu 20 luvun 15 §) valituksessa on perusteltua ottaa myös uuteen lakiin.

Riihimäellä, huhtikuun 7. päivänä 2004

Ma. käräjätuomari

Petteri Kosonen